

Razvoj rodnih uloga i usvajanje rodnih stereotipa kod djece u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Mrnjavac, Ema

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:367347>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Ema Mrnjavac

RAZVOJ RODNIH ULOGA I USVAJANJE RODNIH STEREOTIPA KOD DJECE U
USTANOVAMA RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Ēma Mrnjavac

RAZVOJ RODNIH ULOGA I USVAJANJE RODNIH STEREOTIPA KOD DJECE U
USTANOVAMA RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

DIPLOMSKI RAD

Mentor:

Prof. dr.sc. Jasminka Zloković

Rijeka, 2023

UNIVERSITY OF RIJEKA
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF EDUCATION

Ema Mrnjavac

DEVELOPMENT OF GENDER ROLES AND ADOPTION OF GENDER STEREOTYPES
IN CHILDREN IN EARLY AND PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

MASTER THESIS

Mentor:
Prof. Jasminka Zloković PhD

Rijeka, 2023.

IZJAVA O AUTORSTVU DIPLOMSKOG RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisala rad pod naslovom: *Razvoj rodni uloga i usvajanje rodni stereotipa kod djece u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja* te da sam njegov autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi i ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežnim izvorima, literaturi i drugom) u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime studenta/ice: Ema Mrnjavac

Datum:

Vlastoručni potpis: _____

Sažetak

Rodno tipiziranje je proces tijekom kojeg djeca stječu uvjerenja i uče ponašanja koja društvo smatra prikladnim za njihov rod. Djetetovo razumijevanje roda započinje tijekom prve godine života, rodno stereotipna uvjerenja postaju snažnija između treće i pete godine života, a do sedme godine postaju rigidno učvršćena što čini razdoblje predškolskog odgoja i obrazovanja kritičnim za bavljenje rodnim stereotipima. Cilj ovog rada jest ispitati mišljenja odgojitelja o problemima stereotipnih rodnih uloga kod djece te odnosa odgojno-obrazovnog procesa prema pitanjima rodnih uloga. Provedeno je anketno istraživanje odgajatelja u državnim vrtićima tri velika hrvatska grada (Zagrebu, Splitu i Rijeci) i prikupljeni su podaci o pojavnosti rodno stereotipnog ponašanja kod djece, o opremljenosti i praksama u odgojno obrazovnim ustanovama, te o mišljenjima samih odgajatelja o temama vezanim uz rodna pitanja i rodnu pedagogiju. Rezultati pokazuju relativno povoljnu sliku nestereotipnog ponašanja djece, ali ukazuju na potrebu dodatnog ulaganja u kvalitetnije prakse i osobito edukaciju o rodnim temama i rodnoj pedagogiji.

Ključne riječi: rodne uloge, rodni stereotipi, rodno tipiziranje, rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Summary

Gender typing is the process during which children acquire beliefs and learn behaviors that society deems appropriate for their gender. A child's understanding of gender begins during the first year of life, gender stereotypical beliefs become stronger between the third and fifth year of life, and by the age of seven they become rigidly established, which makes the period of preschool upbringing and education critical for dealing with gender stereotypes. The aim of this paper is to examine the opinions of educators regarding the problems of stereotyping of gender roles in children and the relationship of the educational process to issues of gender roles. A survey of educators in three large Croatian cities was conducted and data was collected on the incidence of gender stereotyped behavior among children, on equipment and practices in educational institutions, and on the opinions of the educators themselves on topics related to gender issues and gender pedagogy. The results show a relatively favorable picture of non-stereotypic behavior of children, but indicate the need for additional investment in better practice and especially education on gender topics and gender pedagogy.

Key words: gender roles, gender stereotypes, gender typing, early and preschool education

Sadržaj

1. UVOD	1
2. SPOL I ROD	2
3. DINAMIKA BIOLOŠKOG RAZVOJA I SPOLNE DIFERENCIJACIJE	3
4. OBJAŠNJENJA NASTANKA RODNIH ULOGA I RODNOG IDENTITETA	6
4.1. <i>Biološko porijeklo rodni uloga</i>	6
4.2. <i>Utjecaj socijalizacije na oblikovanje rodni uloga</i>	7
4.3. <i>Kognitivističko-razvojni modeli rodni identiteta</i>	9
5. RODNI STEREOTIPI	10
5.1. <i>Pojam rodni stereotipa i njihov značaj</i>	10
5.2. <i>Indikatori postojanja rodni stereotipa</i>	11
6. ZNAČAJ PREDŠKOLSKE USTANOVE U RAZVOJU RODNIH ULOGA	14
6.1. <i>Stavovi i ponašanja odgojitelja</i>	15
6.2. <i>Obrazovanje odgojitelja</i>	15
6.3. <i>Preporuke za odgojitelje</i>	16
6.4. <i>Normativni i pravni okvir odnosa prema rodni stereotipima</i>	18
6.5. <i>Uloga pedagoga</i>	20
6.6. <i>„Drugačije“ rodne pedagogije</i>	21
7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	23
7.1. <i>Problem istraživanja</i>	23
7.2. <i>Cilj istraživanja i istraživački zadaci</i>	24
7.3. <i>Uzorak istraživanja</i>	24
7.4. <i>Etika u provođenju istraživanja</i>	26
7.5. <i>Metode i postupci prikupljanja podataka</i>	26
7.6. <i>Obrada podataka</i>	27
8. ANALIZA I RASPRAVA	28
9. ZAKLJUČAK	65
POPIS TABLICA I SLIKA	68
<i>Popis tablica</i>	68
<i>Popis slika</i>	70
POPIS LITERATURE	71
POPIS PRILOGA	79

1. UVOD

Razvoj rodni uloga i usvajanje rodni stereotipa kod djece predstavlja važnu temu, jer ima snažan utjecaj na njihov socijalni i emocionalni razvoj. Od najranije dobi, djeca se suočavaju s očekivanjima i normama vezanim uz njihov spol, koje često utječu na njihov način razmišljanja, ponašanje i buduće životne izbore. Na osnovu stereotipa očekuje se kakvi bi djevojčice i dječaci trebali biti i kako se ponašati, kojim igračkama i kojih igara se igrati. Te razlike se u kasnijoj dobi produžuju na odabir obrazovanja i poslova, na podjelu uloga u obitelji i društvu općenito. Na tržištu rada, u politici i drugim aspektima života odraslih vrlo je slab napredak usprkos dugotrajno proklamiranih politika promoviranja rodne jednakosti. Osim rodne neravnopravnosti, rodni stereotipi uzrok su diskriminacije, a izloženost njima može otežati zdrav i autentičan razvoj djeteta. Zato je važno obratiti pažnju na rane godine razvoja djece u kojima grade svoj rodni identitet i osigurati okruženje u kojem se mogu slobodno izražavati bez straha od osude i odbacivanja. U ovom radu će se istražiti razvoj rodni uloga kod djece, analizirati proces usvajanja rodni stereotipa u ranom djetinjstvu te pružiti smjernice za djelovanje u području ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja djece. Proučavanje ove teme pruža uvid u važnost razumijevanja rodni uloga u cilju promicanja rodne ravnopravnosti, raznolikosti i inkluzivnosti. Korištenjem znanstvenih knjiga i članaka koji istražuju ovo područje, sistematizirati će se dosadašnje teorijsko i praktično znanje o toj problematici. U teorijskom dijelu rada polazi se od definiranja biološkog spola i roda te načina na koji se oni razvijaju kroz procese spolne diferencijacije i rodno tipiziranja. Nakon toga slijedi prikaz teorija porijekla rodni uloga koje djeca razvijaju pod utjecajem bioloških, kognitivni i socijalni mehanizama. Predstavit će se i načini na koje djeca usvajaju i iskazuju rodne stereotipe. Na kraju će se predstaviti uloga ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u suzbijanju rodni stereotipa. Nakon teorijskog dijela prikazat će se istraživanje kojem je cilj ispitati mišljenja odgojitelja o problemima stereotipni rodni uloga kod djece te odnosa odgojno-obrazovni procesa prema pitanjima rodni uloga. U skladu s dobivenim rezultatima, opisat će preporuke za implementaciju u odgojno-obrazovnu praksu u predškolskim ustanovama.

2. SPOL I ROD

Glavni problem, odnosno tema ovog istraživanja je pojavnost rodno stereotipnih uloga kod djece i odnos dionika ranog i predškolskog odgoja prema njima. Za razumijevanje predmeta istraživanja valja objasniti glavne konstrukte i teorijsku utemeljenost.

U svakodnevnom životu je uobičajeno prihvaćati i upotrebljavati raspodjelu na dva spola. To je pitanje od izuzetne važnosti u cjelokupnom životu, a najčešće nismo svjesni njegove kompleksnosti i utjecaja koje ima na život pojedinaca i društvenih skupina.

Početno pojednostavljenje spola kao biološki uvjetovanog i roda kao kulturološko/društveno određenog je nedovoljno precizno jer se utjecaji isprepliću. Najčešće je spol definiran kao biološka kategorija utemeljena prvenstveno na osnovu reproduktivnog potencijala, a rod pri tome predstavlja društvenu razradu biološki definiranog spola. Iako se rod temelji na spolu koji proizlazi iz bioloških razlika, on ih bitno premašuje. Razdvajanje spola kao biološki određenog i roda kao kulturološko/društveno uvjetovanog predstavlja pretjerano pojednostavljivanje ne samo zato što se utjecaji biologije i odgoja uvelike isprepliću, nego su i svaki od njih puno kompleksniji od jednostavnog pogleda na vidljive pokazatelje. Iako uobičajeno biološki spol pripisujemo jednostavnim pogledom na vanjske spolne organe, problem strogog biološkog razgraničenja nije jednostavan zbog nepostojanja jedinstvenih objektivnih kriterija za muški ili ženski spol. On proizlazi iz kombinacije kromosomskih, endokrinih, a onda i anatomskih svojstava. Biologija nudi dihotomne muške i ženske prototipove, ali nudi i mnoge jedinice koje na razne načine ne odgovaraju tim prototipovima. Odabir i stavljanje prioriteta između kriterija za pripisivanje spola uvelike ovisi o kulturološkim uvjerenjima o tome što nekoga doista čini muškim ili ženskim. Zato je razumijevanje ljudi o sebi ili drugima u pojmovima muško ili žensko, kao i definicija samih bioloških kategorija žene i muškarca u konačnici društveno određeno (Eckert, McConnell-Ginet, 2013). Hyde i dr. (2019) su zaključili da su spol i rod dinamični i multidimenzionalni, te da podliježu unutrašnjim čimbenicima (biološkim i kognitivnim), ali i vanjskim silnicama (kulturi i socijalnim interakcijama), te da su ti unutrašnji i vanjski čimbenici toliko isprepleteni da ih nije moguće razdvojiti.

Kada se raspravlja o razlikama između termina rod i spol, potrebno je naglasiti da uobičajena upotreba tih pojmova u hrvatskom jeziku, pravnim dokumentima i stručnoj literaturi nije dovoljno precizna i jasna, te se često koriste kao zamjenski izrazi. I u znanstvenim radovima na engleskom jeziku često se naizmjenice koriste pojmovi spol i rod prvenstveno kao

mehanizam boljeg razumijevanja, a ne kao jasna distinkcija u formalnom definiranju ta dva pojma. Tako se i u ovom radu prvenstveno govori o rodnim stereotipima i rodno stereotipnom ponašanju, ali se koristi i pojam spolnog tipiziranja i razvoja koji se preklapa s pojmom roda.

3. DINAMIKA BIOLOŠKOG RAZVOJA I SPOLNE DIFERENCIJACIJE

U njihovoj studiji iz 2008., Blakemore i suradnici (Blakemore, Berenbaum, Liben, 2008) su objasnili genetičku podlogu spolnog razvoja tijekom prenatalnog razdoblja na sljedeći način:

Ljudske stanice sadrže 23 para kromosoma, pri čemu se 22 para sastoje od homolognih kromosoma ili autosoma, dok se 1 par sastoji od spolnih kromosoma. Ako je spolni kromosom par XX, tada je osoba genetski ženskog spola, dok je par XY povezan s muškim spolom. Jajna stanica uvijek sadrži jedan X kromosom, dok spermij može nositi ili X ili Y kromosom. Nakon oplodnje, postoji podjednaka vjerojatnost da će spol embrija biti muški (XY) ili ženski (XX). Međutim, proces spolne diferencijacije, koji uključuje mnoge gene, događa se nakon spolne determinacije tijekom kojeg se određuje genski spol embrija. Unatoč tome što se genski spol određuje u vrijeme oplodnje, spolne žlijezde počinju dobivati muške ili ženske karakteristike tek u sedmom tjednu razvoja. U indiferentnoj fazi razvoja spolnog sustava, spolne žlijezde, spolni kanali i vanjsko spolovilo su početno jednaki i mogu se razviti u muškom ili ženskom smjeru. Razlika u spolu nastaje kada genetska informacija određuje hoće li se indiferentna gonada diferencirati u testise ili jajnike. Ovaj proces počinje postepenim prerastanjem genskog spola u gonadni spol. Na Y kromosomu nalazi se segment koji određuje spol stvaranjem bjelančevine koja je čimbenik determinacije testisa. Ako je taj čimbenik prisutan, razvija se muški gonadni spol, a ako izostaje, razvija se ženski gonadni spol. Autosomi i X kromosom također igraju određenu ulogu u ovom razdvajanju. Stoga je konačni proces spolne diferencijacije, od gonadnog do fenotipskog spola, izravna posljedica djelovanja hormona koje proizvode testisi ili jajnici. Tijekom prvih šest tjedana embrionalnog razvoja, muški i ženski embriji posjeduju po dva para spolnih kanala - Wolffove i Mullerove spolne kanale. U muških embrija, pod utjecajem androgena, Mullerovi kanali nestaju, a iz Wolffovih kanala razvija se sjemenovod. Nasuprot tome, kod ženskih embrija, Müllerovi kanali se razvijaju u jajovode, maternicu i gornji dio rodnice, dok Wolffovi kanali nestaju. Vanjske genitalije razvijaju se od zajedničke osnove urogenitalnog tuberkula, urogenitalnog nabora i urogenitalne izbočine. Pod utjecajem testosterona razvijaju se muške vanjske genitalije, dok se pod utjecajem estrogena

razvijaju ženske vanjske genitalije. Važno je napomenuti da će potpuni razvoj unutrašnjih i vanjskih genitalija u muškom smislu biti moguć samo ako se androgeno djelovanje započne rano tijekom fetalnog razvoja.

Uz razvoj spolnih žlijezda, unutrašnjih i vanjskih spolnih organa, također postoji i proces spolne diferencijacije mozga koji se naziva organizacija ili instalacija mozga. Mozak je spolno bipotencijalna struktura, što znači da se može razviti u muškom ili ženskom smjeru. Testosteron ima direktan utjecaj na razvoj mozga u muškom smjeru, a ovaj proces započinje u drugoj polovici trudnoće. Odsustvo testosterona dovodi do instalacije mozga u ženskom smislu. To znači da se u tom razdoblju programira predispozicija za spolni, odnosno rodni identitet, bez obzira na genotip i izgled spolnih organa (McCarthy i sur., 2017).

Dakle, prenatalna diferencijacija spola je komplicirani, postupni proces sa zbivanjima koja se odvijaju u slijedu, ali samo su djelomično međuzavisna, tj. budući da se spolna diferencijacija unutarnjih i vanjskih spolnih organa odvija puno ranije (u prva 2 mjeseca trudnoće) od instalacije mozga, ta dva procesa mogu se odvijati nezavisno jedan od drugog.

Moguće je da tijekom diferencijacije spola, na bilo kojoj razini dođe do nepotpunoga ili pogrešnoga razvoja kao posljedica genetskih mutacija. To znači da vanjski spolni organi na osnovu kojih se uobičajeno dodjeljuje spol ne moraju biti u skladu s ostalim aspektima biološke spolne diferencijacije. Nadalje, u neke djece je nakon rođenja vrlo teško odrediti spol prema izgledu spolnih organa. To znači da djeci može biti određen krivi „socijalni“ spol ili rod, odnosno odgajati ga u skladu s dodijeljenim spolom samo na osnovu izgleda vanjskih spolnih organa, dok hormonalni i psihički spol mogu biti neusklađeni. Takva djeca mogu vrlo rano osjetiti nelagodu ili nezadovoljstvo s dodijeljenim spolom, ponekad čak i sa samo dvije godine starosti.

Kod transseksualnih osoba prisutno je nepodudaranje spolnog i rodnog identiteta, odnosno osobe su nezadovoljne biološkim spolom te iskazuju želju za promjenom spola (potpunom ili djelomičnom). Transrodne osobe nadilaze rodne uloge i identitet, ali bez realizacije promjene spola. Dijete koje je rođeno s karakteristikama oba spola nazivamo interseksualcem. Interseksualnost se vrlo rijetko događa, a rezultat je neusklađenosti između unutarnjih ili vanjskih spolnih organa te sekundarnih spolnih obilježja, te psihičkog i socijalnog spola. Te osobe imaju teškoće u prilagodbi stereotipnim društvenim okvirima koji opisuju muške i ženske kategorije. Zato se ne ubrajaju u binarni rodni sustav te se prema njima odnosi kao pripadnicima neutralnog roda. Poremećaj rodnog identiteta jest naziv za heterogenu

skupinu poremećaja kojima je zajedničko obilježje snažna i trajna želja postati osoba suprotnoga spola (Begić i sur., 2015).

Rodna varijacija ili rodna neusklađenost predstavlja fenomen u kojem djeca ne slijede rodne uloge i ponašanja koja su tipično povezana s rodom koji im je dodijeljen na temelju genitalne anatomije pri rođenju. Tako iskazuju interese prema igračkama i aktivnostima tipičnim za suprotni spol, svojim izgledom se žele prilagoditi željenom rodu te imaju potrebu za obraćanjem u željenom rodu. To može izazvati strah i tjeskobu kod učitelja i odgojitelja koji se mogu naći nespremni za upravljanje nepodudarnim ponašanjima i stavovima vezanim za rod kod djece u njihovim odgojnim i obrazovnim skupinama. Neki od njih koriste korektivni pristup koji ima za cilj poticanje i podržavanje ponašanja i stavova koji se podudaraju s rodom koji je djetetu dodijeljen pri rođenju, a neki koriste podržavajući pristup uvažavajući osjećaje, ponašanja i načine izražavanja pojedinog djeteta (Payne & Smith, 2014, Eidevald 2009; Madrid and Kantor 2009; Månsson 2011; Hellman, Heikkilä, and Sundhall 2014; Siibak and Vinter 2014 prema Bochicchio i sur., 2019).

Rodno tipiziranje

U razvojnoj psihologiji, jedno od temeljnih pitanja odnosi se na opću raspravu o tome koliko se bihevioralni razvoj određuje biološkim faktorima kao što su geni i hormoni, te koliko je pod utjecajem iskustvenih faktora, odnosno u kojoj mjeri je rezultat utjecaja odgoja i okoline.

Proces tijekom kojeg djeca postaju svjesna svojeg spola, prihvaćaju vrijednosti, stječu uvjerenja i uče ponašanja prikladnim za njihov rod naziva se rodno tipiziranje (Schaffer 2009). U tom tipiziranju osim bioloških, sudjeluju kognitivni i društveni mehanizmi (Huston, 1983; Huston, 1985; Serbin i sur., 1993), a njime nastaju rodne uloge – naučeni obrasci ponašanja karakteristični za žene ili muškarce. Osim ponašanja ti rodno tipizirani atributi mogu biti i rodno tipizirane osobine ličnosti, uvjerenja, preferencije i stavovi (Galambos, 2004). Rodne uloge su transsituacijske i mogu uključivati različite životne aspekte kao što su partnerska, roditeljska, profesionalna i obrazovna sfera, odnos prema izgledu i aktivnostima u slobodnom vremenu (Jugović i Kamenov, 2008). Rodni identitet odnosi se na psihološko iskustvo vlastitog roda i na to kako se osoba identificira u odnosu na svoj rod, npr. kao muškarac, žena, dječak, djevojčica ili nekako drugačije (Bosson i sur., 2018). Rodne uloge i rodni identitet razlikuju se u tome što rodni identitet jest dio sveobuhvatnog pojma o sebi, a rodne uloge nisu, već su stupanj u kojem osoba podržava ili odgovara očekivanjima s obzirom na rod.

Djetetovo razumijevanje roda započinje tijekom prve godine života, jer počinje razlikovati kategorije žensko i muško. Vlastiti i tuđi spol djeca počinju imenovati terminima djevojčica i dječak, ili žensko i muško u dobi između 18 mjeseci i 3 godine. U tom razdoblju već povezuju boje, odjeću, aktivnosti i ponašanja koji su tipični za određeni spol, što znači da već usvajaju rodne stereotipe (Berk, 2015). Od druge godine života izbor aktivnosti i ponašanje djece sve je usklađenije s tradicionalnim rodnim stereotipima. Do treće godine života će većina djece iskazivati svoj spolni identitet i identificirati se kao „djevojčica“ ili „dječak“. Spolna stabilnost uspostaviti će se oko četvrte godine, a oko pete spolna dosljednost. Do dobi za polazak u osnovnu školu djeca će imati dosta stabilan koncept o tome koliko su zadovoljni s dodijeljenim rodom, koliko su se dobro uklopili u svoju rodnu kategoriju ili koliko bi se trebali prilagoditi rodnim stereotipima (Egan, Perry, 2001).

4. OBJAŠNJENJA NASTANKA RODNIH ULOGA I RODNOG IDENTITETA

S obzirom na isprepletenost bioloških i društvenih čimbenika tijekom razvoja, nemoguće je točno utvrditi kako se usvajaju rodne uloge i oblikuje rodni identitet. Opisani pristupi objašnjavaju taj proces iz različitih perspektiva.

4.1. Biološko porijeklo rodnih uloga

Činjenica da postoje uočljive biološke spolne razlike navela je brojne znanstvenike na uvjerenje da biološki urođeni procesi upravljaju i većinom ostalih ponašanja vezanih za spolnu/rodnu ulogu. Takva biološka objašnjenja razvoja rodnih uloga proizlaze iz uvjerenja da je utjecaj gena i kromosoma u kombinaciji sa spolnim hormonima presudan za razlike u fizičkom funkcioniranju i ponašanju između spolova (Hoyenga, Hoyenga, 1993).

U biološko objašnjenje spada i evolucijska teorija koja pretpostavlja da spolne razlike u ponašanju proizlaze iz ljudske evolucijske povijesti (Buss, Kenrick, 1998; Kenrick, Luce, 2000). To znači da su se tijekom evolucije kao rezultat prilagodbe ljudi na njihovo okruženje oblikovale spolne razlike u obrascima društvenih uloga, jer su žene i muškarci bili "opremljeni" instinktivnim sklonostima ili fizičkim karakteristikama za različite funkcije nužne za opstanak vrste. Pobornici ove teorije vjeruju da su i psihološke razlike u društvenom ponašanju spolova, kao što su njegovateljsko ponašanje ili brižnost žena prema djeci, odnosno agresivnost, ili

potrebe za dominiranjem i istraživanjem kod muškaraca, nastale zbog njihove koristi za preživljavanje vrste (MacDonald, 1988.a; MacDonald, 1988.b; Silverman, Eals, 1992).

Biosocijalni modeli podrazumijevaju da biološki elementi kao geni i hormoni pokreću proces rodne diferencijacije, ali ga uvjeti okruženja održavaju i dovršavaju. (Ehrhardt, 1985; Hood i sur. 1987; Moore, 1985).

4.2. Utjecaj socijalizacije na oblikovanje rodnih uloga

Kao i ostala područja psihološkog razvoja, tako se i razvoj rodnih uloga odvija u društvenom kontekstu koji ima vrlo važan utjecaj. Teorije socijalizacijskog pristupa naglašavaju značaj diferencijalnog pristupa koji prema djeci imaju vršnjaci ili odrasli, kao što su roditelji i učitelji (Fagot i sur., 2000; Ruble i sur., 2006). Znači da će djeca rodne uloge oblikovati pod utjecajem ponašanja odraslih i vršnjaka jer upravo na takav način primaju informacije o tome što je u njihovoj kulturi primjereno za njihovu rodnu skupinu. Prema pretpostavkama teorije socijalnog učenja rodni identitet stječe se kao rezultat djetetovih iskustava i socijalizacije, dok su odrasli, vršnjaci i mediji ključni izvori i „čimbenici“ u tom procesu. U skladu s takvim pristupom, rodno tipizirana ponašanja zasnivaju se na istim načelima učenja kao i kod učenja ostalih ponašanja, opservacijskim učenjem ponašanja, ili kroz nagrade i kazne (Bandura, 1977). Na temelju odobravanja okoline, djeca prilagođavaju svoje ponašanje i unaprijed predviđaju kako će drugi reagirati, internalizirajući pravila ponašanja koje se smatra prikladnima za određeni spol. Čak i samo primanje pažnje od socijalizirajućeg faktora, ili njegovo izostavljanje, može biti dovoljan poticaj za djecu (npr. kada se igranjem s jednom vrstom igračaka privlači veća pažnja roditelja ili vršnjaka nego s drugim vrstama igračaka koje se "smatraju prikladnijima" za drugi spol).

Obitelj kao činitelj socijalizacije

Rodno tipiziranje se najviše događa unutar obiteljskog okruženja koje predstavlja ključan utjecajni čimbenik. Roditelji već pri rođenju djeteta koriste rodno-specifične nazive, igračke, te uređenje sobe kojima se utvrđuje rodno određenje. Očito je kako se prema dječacima i djevojčicama postupa drugačije, a očekivanja su također različita. Dječacima se potiču aktivnosti koje potiču akciju i natjecanje, dok se djevojčicama daju igračke koje potiču brigu, suradnju i fizičku privlačnost (Leaper, 1994). Roditelji očekuju da će se dječaci bolje nositi s

emocijama koje pokazuju ranjivost kao što su tuga i strah, te su skloniji tolerirati agresivnost kod njih. Postoji i razlika u načinu kako majke i očevi pristupaju djeci. Majke su sklonije brizi za dijete i više komuniciraju s njim, dok su očevi češće suigrači i pokazuju manju fleksibilnost, te veću autoritarnost u interakciji s djecom (Geary, 2000; Sandberg i Hofferth, 2001; Kazura, 2000; Kochanska i Aksan, 2004).

Vršnjaci kao činitelj socijalizacije

Djeca najčešće vrijeme provode s vršnjacima izvan obiteljskog okruženja. Vršnjaci s kojima se susreću u ranom i predškolskom obrazovanju imaju važnu ulogu u oblikovanju njihovog ponašanja, stavova i vrijednosti. Rodna segregacija je čest fenomen u dječjem društvenom životu, a djeca često biraju istospolne prijatelje za igru i druženje. Između druge i treće godine djeca počinju birati istospolne vršnjake za prijatelje i partnere u igri (Howes, 1988; LaFreniere, Strayer i Gauthier, 1984). Preferencija za istospolne prijatelje značajno se povećava između druge i šeste godine te se nastavlja i u osnovnoškolskom obrazovanju. Dječaci su često izloženi pritisku vršnjaka da izbjegavaju aktivnosti koje su tipične za djevojčice, dok su ponašanja djevojčica koja su tipična za dječake češće prihvaćena (Fagot, 1985a). Utjecaj vršnjaka također utječe na dječje interese za igračke i aktivnosti koje su tipične za spol, a adolescenti koji osjećaju da nisu u skladu sa svojim spolom mogu se suočiti s teškoćama kao što su depresija i nisko samopouzdanje zbog pritiska vršnjaka da se prilagode stereotipima njihova roda (Yunger, Carver i Perry, 2004).

Mediji kao činitelj socijalizacije

Ovaj pristup također uključuje istraživanje utjecaja medija, uključujući knjige, televiziju, filmove i videoigre (Huston i Wright, 1996; Kinder, 1999). Mediji pružaju djeci informacije o tome kakvi su dječaci i djevojčice, muškarci i žene, i kako se ponašaju. Ove informacije se koriste za procjenu drugih ljudi i formiranje ideja o njihovoj ulozi u društvu.

Postoje dva ključna problema u vezi s utjecajem medija. Prvi je češća prisutnost muških likova u medijima, dok drugi problem predstavljaju stereotipne uloge i ponašanja koja se prikazuju na televiziji, u filmovima, knjigama te internetu (Ruble i sur., 2006). Osim što su muški protagonisti brojniji, oni sami rješavaju svoje probleme, istražuju, sudjeluju u avanturističkim aktivnostima, te su skloni agresiji. Ženski likovi su prikazani kao ljubazniji, generalno pasivniji i nemoćniji, te fokusirani na fizički izgled. Oni su rijetko u središtu priče i

najčešće su ograničeni na aktivnosti gdje se žene smatraju slabijima, ili im se ne pruža prilika da istražuju svoj svijet (Crisp i Hiller, 2011; Mattix i Sobolak, 2014 prema Hill i Jacobs, 2020).

Binarnost roda kod djece vidi se i po potrebi djece da svim likovima, pa i onim ne-ljudskim (životinje, biljke, imaginarne, nadnaravne i sl.) dodjeljuju spol/rod. Pri tome se oslanjaju na društvene konstrukcije onoga što je rod, ili što bi trebao biti, temeljene na poznatim obilježjima boje kože, fizičkim karakteristikama i aktivnostima kojima se likovi bave (Hill i Jacobs, 2020).

4.3. Kognitivističko-razvojni modeli rodnog identiteta

Treća teoretska perspektiva kojom se objašnjava usvajanje rodnih uloga jest kognitivni pristup. Kognitivne teorije usmjerene su na znanje djece o rodu i rodnim ulogama, te kako to znanje dalje utječe na njihovo razmišljanje o rodu, kao i na njihovo ponašanje uvjetovano njihovom identifikacijom s određenim rodom. Prva socijalno kognitivna teorija (Bussey, Bandura, 1999) pomakla se od tradicionalne teorije učenja koja se fokusirala samo na okolinu, te se barem u istoj mjeri usmjerava i na to kako dječje znanje i mišljenje utječe na njihovo ponašanje. Ostale kognitivne teorije mogu se grupirati pod zajednički naziv razvojne konstruktivističke teorije, a među njima je u razvojnoj psihologiji najvažnija Piagetova. Prema njoj djeca sama konstruiraju znanje kroz njihove interakcije s fizičkim i društvenim svijetom, a te im konstrukcije onda služe kao osnova za razvojne promjene (Piaget, 1970). Kohlbergova kognitivna razvojna teorija bila je prvi konstruktivistički pristup razvoju rodnih uloga. Prema njoj rodni identitet djeca razvijaju kroz procjenjivanje stvari u okolini koje smatraju da su primjerene za njih, a njihovo znanje o rodu prolazi kroz tri faze. U prvoj fazi razvija se spolni identitet – sposobnost svrstavanja sebe u muška ili ženska bića, nakon toga slijedi spolna stabilnost – svijest o tome kako dječaci odrastanjem postaju muškarci, a djevojčice žene. U trećoj fazi javlja se spolna dosljednost – shvaćanje da je spol trajna osobina i da se ne može izmijeniti drukčijim ponašanjem ili odijevanjem. Zajedno te tri razvojne faze predstavljaju dječje shvaćanje spolne nepromjenjivosti – znanja da je spol sastavni i trajni dio njihova bića (Kohlberg, Ullian, 1974). Djeca koja ranije steknu znanja o spolnim ulogama pokazuju više rodno tipiziranih ponašanja od djece koja ih steknu kasnije (Fagot i Leinbach, 1989). Noviji kognitivističko-razvojni pristupi objašnjenje rodnih uloga zasnivaju na pojmovima spolna shema i spolni scenarij (Vasta i sur., 2005). Spolna shema predstavlja kognitivnu strukturu potrebnu za organizaciju podataka koji se odnose na vlastiti spol. Sheme proizlaze iz urođene

tendencije djeteta da organizira i svrstava podatke iz okoline. Djeca stavljaju naglasak upravo na razlike između dječaka i djevojčica koje im omogućavaju lakše raspoznavanje, razvrstavanje i snalaženje u informacijama. Kad usvoje jednu od shema (djevojčica ili dječak) biti će motivirani da u socijalnom okruženju traže upravo one informacije o ponašanju i vrijednostima koje su konzistentne s njihovom grupom, a čime se obogaćuje i dodatno utvrđuje njihova shema. Iz takve sheme onda slijedi odgovarajuća samoregulacija ponašanja, jer kada djeca prepoznaju da pripadaju jednoj rodnoj skupini i počinju graditi svoju rodnu shemu, naglašeno će uočavati i uzimati u obzir više upravo onih informacija koje potvrđuju usvojena stereotipna uvjerenja, a izbjegavati i zanemarivati ono što od njih odstupa, pa će dijete postajati sve „stereotipnije“ (Gillibrand i sur., 2016).

5. RODNI STEREOTIPI

5.1. Pojam rodnih stereotipa i njihov značaj

Rodni stereotipi su grubo pojednostavljene ukorijenjene pretpostavke o osobinama i ulogama spolova u jednom društvu (Ban, 2003). Dakle, predstavljaju uopćene predrasude o tipičnim svojstvima žena ili muškaraca, kao što su vjerovanja o fizičkim sposobnostima, karakteristikama ličnosti, profesionalnim preferencijama ili emocionalnim predispozicijama pripadnika pojedinog spola. Instrumentalne osobine izražavaju asertivnost, kompetenciju i racionalnost te se smatraju maskulinima, dok se ekspresivne osobine smatraju femininima, a izražavaju toplinu, brižnost i osjetljivost (Berk, 2015). Rodni stereotipi razlikuju se od rodnih uloga po tome što su oni deskriptivni, tj. opisuju kakvi žene i muškarci jesu, dok su rodne uloge preskriptivne, odnosno propisuju kakvi bi žene i muškarci trebali biti (Fiske i Stevens, 1993).

Rodni stereotipi su društveni konstrukt koji uvelike oblikuje naše ponašanje prema djeci različitih spolova, tako da ih više ili manje svjesno usmjeravamo da se usklade s postojećim normama o njihovom spolu/rodu. To je usmjeravanje implicitno ili čak i eksplicitno, a odvija se putem igara i igračkica, knjiga i slikovnica, animiranih filmova i drugih medija kojima se nameću rodne uloge. To su moćni agenti socijalizacije i snažna sredstava održavanja postojećih stereotipa. Djeca ih usvajaju od najranije dobi, pa se već kod djece u ranom djetinjstvu može uočiti da su usvojili ponašanje i stavove usklađene sa stereotipnim poimanjem ženskog ili muškog spola. Gotovo odmah nakon što postaju svjesni vlastite spolne pripadnosti, djeca počinju prihvaćati stereotype koje primjenjuju na sebi i na drugima, kako bi učvrstili

razumijevanje svog identiteta i naglasili mu značenje. Rodno stereotipna uvjerenja postaju snažnija između treće i pete godine života, a do sedme godine postaju rigidno učvršćena. Upravo to čini razdoblje predškolskog odgoja i obrazovanja kritičnim za bavljenje rodnim stereotipima (Martin, Ruble, 2004).

Ukoliko su djeca uvjereni da se moraju prilagoditi stereotipima mogu štetno djelovati na razvoj njihove osobnosti na način da umanjuju autentičnost i otežavaju razvoj zdravog identiteta djeteta. Nadalje, takva izloženost stereotipima tijekom djetinjstva može i kasnije negativno utjecati na sposobnost obrade emocija na zdrav način (Australian Institute of Health and Welfare, 2011), (ne)mogućnost uključivanja u ravnopravne partnerske (muško-ženske) odnose u odrasloj dobi (Witt, 1997) te podržavanje povijesnog sustava rodne neravnopravnosti (Our Watch, 2018).

5.2. Indikatori postojanja rodnih stereotipa

Rani interesi i biološka uvjetovanost

Brojna istraživanja dokumentirala su različite interese i preferencije dječaka i djevojčica. Te razlike kod djece se pojavljuju i prije prve navršene godine života. Prema rezultatima nekih istraživanja djevojčice u dobi između 3 i 8 mjeseci pokazuju više vizualnog interesa za lutku nego za kamion, dok dječaci više interesa pokazuju za kamion (Alexander i sur., 2009), a u dobi od 9 mjeseci djeca dulje gledaju fotografije igračaka tipičnih za svoj rod (Campbell i sur., 2000). Dječaci pokazuju veći interes ili sposobnost u prostornoj obradi i motoričkim aktivnostima te pokazuju privlačnost prema značajkama predmeta koji omogućuju kretanje u prostoru, npr. loptama i igračkama na kotačićima dok djevojčice imaju više sposobnosti ili interesa za percepciju izraza lica nego dječaci, pokazuju prednost u finoj motorici i prema tome preferiraju igračke sa značajkama sličnim živim bićima, kao što su lica ili sa značajkama koje omogućuju finu manipulaciju dijelovima (Todd i sur., 2017). Neki autori rane dječje preferencije prema igračkama pripisuju biološkim predispozicijama, odnosno izloženosti prenatalnim i ranim postnatalnim androgenima (Berenbaum, Hines, 1992; Berenbaum, Snyder, 1995; Lamminmäki i sur., 2012; Nordenström i sur., 2002; Pasterski i sur., 2005; Servin i sur., 2003, prema Todd i sur., 2017). Pronalaženje rodnih razlika u izboru igračaka prije dobi u kojoj se obično iskazuje rodni identitet u skladu je s biološkim objašnjenjima preferiranja igračaka (Todd i sur., 2017).

Utjecaj roditelja na dječje preferencije

Nasuprot biološkim objašnjenjima preferiranja igračkaka, na izbor igračkaka i aktivnosti nesumnjivo utječu i odrasli, i to uglavnom ohrabrivanjem rodno tipiziranih aktivnosti (Maccoby, Jacklin, 1974; Huston, 1983; Lytton, Romney, 1991). Oba roditelja više nude lutke djevojčicama, a kamiončiće dječacima, i više razgovaraju o osjećajima s djevojčicama nego s dječacima (Maccoby, 1998). Očevi se grublje i aktivnije igraju sa sinovima u ranom djetinjstvu nego s kćerima te posebno pokazuju negativne reakcije na ponašanja sinova koja smatraju feminiziranim (Maccoby, 1998).

Rodno tipične igračke

Igra je važna metoda učenja koja zahtijeva društvene i kognitivne vještine. To je aktivnost koja pomaže djetetu u boljem razumijevanju svijeta kroz koju djeca zauzimaju različite društvene uloge, oblikuju tipična ponašanja, usvajaju kulturalne i društvene modele i konvencije. Prema tome, igra je jedna od aktivnosti kroz koju djeca uče o rodu te oblikuju stereotipne uloge (Lynch, 2015).

Igračke koje se tradicionalno povezuju s dječacima češće uključuju sportsku opremu, alate, vozila i figurice akcijskih junaka dok igračke koje se tradicionalno povezuju s djevojčicama češće uključuju lutke, izmišljene likove, namještaj, set za šminkanje (Blakemore, Centers 2005; Pomerleau i sur., 1990, prema Weisgram i sur., 2014). U simboličkoj igri, djevojčice češće biraju obiteljske uloge, dok dječaci biraju avanturističke i akcijske uloge poput superheroja (Hughes, 2003). Igre i igračke dječaka doživljavaju se nasilnima, natjecateljskima, uzbudljivima i donekle opasnim, a igračke djevojčica vezuju se uz fizičku privlačnost, njegovanje i kućanske vještine (Blakemore, Centers, 2005). Čak i kada se dječaci i djevojčice igraju istim igračkama, dječaci im pristupaju kao sredstvima za građenje, a djevojčice kao sredstvu komunikacije za razmjenu informacija (Marović, 2009). Marović (2009) zaključuje da djevojčice nesvjesno pretvaraju igru bilo kojim igračkama u interakciju likova, a dječaci najčešće u akcijsku igru.

Boje i motivi crteža

Rodni stereotipi kod djece, osim u izboru igračkaka i aktivnosti, očituju se i u izboru boja. Boje su jedne od primarnih karakteristika prema kojim djeca razvrstavaju igračke u rodne sheme. Tako se maskulinima ili „muškima“ smatraju tamnije boje, plava, smeđa, siva, a femininima ili „ženskima“ ružičasta, ljubičasta, žuta i pastelne boje (Boyatzis, Varghese 1994; Picariello i sur., 1990; Smuđa, 2011, prema Skočajić i sur., 2020). LoBue i DeLoache (2011)

zaključili su da djevojčice do 2 i pol godine razviju snažnu privlačnost prema ružičastim predmetima, dok dječaci istu boju počinju aktivno izbjegavati. Istražene su razlike između motiva crteža koje odabiru dječaci i djevojčice. Dječaci najčešće biraju motive kao što su natjecanja, vozila, čudovišta, nadnaravne sile, dok djevojčice više prikazuju ljude, životinje i prirodu (Boyatis, Eades, 1999).

Medijski likovi

Kao što je već opisano, mediji koji imaju sve važniju ulogu u razvoju djeteta, snažno utječu na razvoj rodnih uloga i način na koje vide žene i muškarce, odnosno razumiju rodove. Dječaci i djevojčice skloni su oponašati aktivnosti svojih omiljenih likova i koristiti aspekte svojih omiljenih programa dok se igraju (Siibak i Vinter, 2014). Različita istraživanja otkrila su jake rodno-specifične ukuse u medijskom sadržaju koji su se svidjeli predškolskoj djeci i likovima koje su preferirali. Dok su dječaci preferirali akcijsko-pustolovne i zastrašujuće filmove te su najčešće izabirali superheroje ili likove s nadljudskim moćima kao svoje favorite, djevojčice su uživale u obiteljskim emisijama, filmovima i komedijama te su voljele likove poput vila, anđela, princeza i sličnih fiktivnih likova (Woolley, 1997; Hoffner, 1996 prema Siibak i Vinter, 2014).

Karakteristike i ponašanje djevojčica i dječaka

Brojna istraživanja pokazala su različite crte ličnosti i oblike ponašanja kod dječaka i djevojčica. Instrumentalne osobine usko su vezane uz maskuliniziranost uz koju se povezuju npr. agresivnost, ambicioznost i nezavisnost, dok su ekspresivne osobine, vezane uz emocionalnost i brigu za druge, povezane s feminiziranošću, a koja se povezuje sa nježnošću, pažljivošću, taktičnošću (Ban, 1991). Prilikom izbora partnera za igru, djeca uzimaju u obzir rod drugog djeteta. Tako je tijekom ranog djetinjstva uobičajena pojava rascjep spolova, odnosno igra dječaka i djevojčica isključivo u društvu istospolnih vršnjaka. Dok se dječaci često igraju u većim grupama izvan kuće, fokusirajući se na uspostavljanje hijerarhije, skupine djevojčica su obično manje i bliže odraslima, a igra im je više usmjerena na ravnopravno sudjelovanje (Benenson, 1993, Carter, 1987, Charlesworth i Dzur, 1987, Maccoby, 1988). Dječaci se često ističu po svojoj fizičkoj aktivnosti i potrebi za većim prostorom i pažnjom osoblja u odnosu na djevojčice. U takvim okruženjima često se pojavljuju i agresivna ponašanja dječaka, poput zadirkivanja ili uznemiravanja djevojčica, dok su djevojčice sklone igranju sporednih uloga i ostaju u blizini odgajatelja kako bi im pomogle u raznim zadacima. Ovakvo ponašanje u skladu s rodnim stereotipima često se promatra pozitivno, stvarajući različita iskustva za dječake i djevojčice u istom fizičkom okruženju (Bayne, 2009).

Važno je naglasiti kako različiti izvori literature dokumentiraju veću sklonost dječaka predškolske dobi da više razmišljaju i ponašaju se na izrazito rodno tipizirani način. Počevši od druge godine života, dječaci iskazuju jače preferencije prema igračkama tipičnima za dječake te su rigidniji u svojim stereotipima od djevojčica (Blakemore i sur., 1979.; Caldera i sur., 1989.; Lloyd i sur., 1988.; O'Brien & Huston, 1985; Edelbrock i Sugawara, 1978; Katz i Ksansnak, 1994; Lobel i Menašri, 1993.; Urberg, 1982 prema O'Brien i sur., 2000).

Rodno tipiziran odabir igračaka, aktivnosti i prijatelja za igru razvijen je do dobi od 3 godine, a s godinama još više raste (Chick i sur., 2002; Todd i sur., 2018; Skočajić i sur., 2020). Ti aspekti poput interesa i preferencija prema određenim igračkama, igrama, ulogama u igri, motivima crteža, bojama, dječjoj literaturi, partnerima za igru i sl. mogu se promatrati kao indikatori rodnog (stereo)tipiziranja koje je moguće istraživati za pojedino dijete ili u grupnom kontekstu.

U Hrvatskoj je Turk (2019) istraživala u kojoj se mjeri dječaci i djevojčice zanimaju za određene aktivnosti, odnosno ispitala povezanost između spola i rodnih uloga kod djece predškolske dobi. Rezultati potvrđuju da se dječaci češće bave aktivnostima koje su stereotipno „muške“, poput tučnjave ili svađe te iskazuju interes za automobile, vlakove i zrakoplove, dok većina djevojčica vrijeme provodi u aktivnostima koje uključuju druge djevojčice, u igri uloga ženskih zanimanja, a izbjegavaju aktivnosti koje uključuju igranje uloga muških aktivnosti.

6. ZNAČAJ PREDŠKOLSKE USTANOVE U RAZVOJU RODNIH ULOGA

Kao što je već opisano, osim nasljednih sklonosti, i socijalna okolina ima snažan utjecaj na formiranje rodnih uloga i prihvaćanje stereotipa vezanih uz rod. Ovaj proces odvija se kroz učenje, odgoj i obrazovanje u institucijama u kojima djeca najviše borave - kod kuće i u predškolskim ustanovama. Odgovarajućim djelovanjem u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja može se pridonijeti promicanju rodne ravnopravnosti, razvoju individualnosti, kreativnosti i slobode izbora kod djece te prevenciji diskriminacije. Kroz suzbijanje stereotipa, predškolske ustanove stvaraju inkluzivno okruženje u kojem se svako dijete osjeća prihvaćeno i poštovano bez obzira na svoj spol, rod i način izražavanja. U ovom procesu najvažniju ulogu imaju odgojitelji čije obrazovanje i stavovi utječu na njihovo ponašanje prema dječacima i djevojčicama. Za odnos odgojno-obrazovne prakse spram rodnih uloga i stereotipa značajni su i materijalno okruženje, organizacijska politika ustanove te oblici suradnje s roditeljima.

6.1. Stavovi i ponašanja odgojitelja

Implicitne pedagogije odgojitelja, odnosno njihovi stavovi i očekivanja imaju značajan utjecaj na učenje, razvoj, odgoj i obrazovanje djece. U ovom kontekstu, postoje problematična uvjerenja nastavnika o razlikama u sposobnostima dječaka i djevojčica, te očekivanja koja imaju prema njima. Često se razlike u akademskim sposobnostima dječaka i djevojčica reflektiraju u načinima na koje se ocjenjuju te u načinima na koje im se pružaju kritike i pohvale. Odgojno-obrazovni djelatnici održavaju različite stereotipe o spolu/rodu kroz kurikulum i organizacijske odluke, iako gotovo uvijek tvrde da ne prave razliku među spolovima. Rodne predrasude suptilnije su od vidljive diskriminacije te mogu dovesti do nesvjesnog pristranog ponašanja koje može dovesti do otuđenja i ometanja razvoja kod manje favorizirane djece (Stromquist, 2007).

Postoje i brojna istraživanja koja se bave različitim odnosom odgojitelja prema djevojčicama i dječacima i načinima na koji oni perpetuiraju rodne stereotipe i prenose ih djeci. Takva istraživanja pokazuju da se odgojitelji različito obraćaju djevojčicama i dječacima. Tako, na primjer, djevojčicama uglavnom pohvaljuju odjeću, frizuru, brižno ponašanje, a dječacima fizičku veličinu i snagu (Blaise, 2005; Chick i sur., 2002). Zabilježene su i češće interakcije odgojitelja s dječacima, ali i više negativno usmjerenih interakcija s njima. Odgojitelji često koriste jezičnu pristranost pri komunikaciji s djecom, a djeci nude igračke koje su često rodno stereotipne (Chen & Rao, 2011; Lyncn, 2015; Chick i sur., 2002).

Istraživanja pokazuju kako su odgojitelji uglavnom nesvjesni promicanja rodnih stereotipa te svojim ponašanjem ojačavaju rodne stereotipe kod djece (Chen, Rao, 2011; Gajda i sur. 2022). Gajda i sur. (2022) na temelju rezultata kvalitativnog istraživanja zaključili su da odgojitelji, iako pokazuju teškoće u razumijevanju uzroka rodno stereotipnih ponašanja te pokazuju smanjenu svijest o rodno polarizirajućem sadržaju u dječjoj literaturi, svjesni su rodno stereotipnih ponašanja djece te iskazuju volju za suprotstavljanjem stereotipima.

6.2. Obrazovanje odgojitelja

Odgojitelji su u jedinstvenom položaju da prekinu perpetuiranje tradicionalnih rodnih stereotipa kroz rodno fleksibilno učenje, zato što imaju priliku za intervenciju na samom početku individualne odgojno-obrazovne putanje.. Međutim, za to je ključni preduvjet upravo

njihova svjesnost o utjecajima rodnih stereotipa na dječji razvoj . Iako su odgojitelji većinom svjesni rodne problematike, važnosti njezina rješavanja i svoje uloge u tom procesu, rezultati nacionalnih istraživanja također pokazuju kako su odgojitelji u velikoj mjeri nepripremljeni za aktivan angažman po pitanju rodne problematike, te ne iskazuju svijest o važnosti inicijalnog obrazovanja i stručnog usavršavanja vezanog uz ova pitanja (Golub, 2017; Topić, 2018). S rodnom tematikom (rod/spol, rodne uloge, rodni stereotipi, rodna ravnopravnost) rijetko se susreću i o njoj educiraju te ju površno razumiju (Rogošić i sur., 2020; Topić, 2018; Golub, 2017; Pažur, 2022). Nedovoljnu pripremljenost odgojitelja za bavljenje ovom problematikom potvrđuje Golub koja je analizirala kurikulume studija Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj, te zaključila kako studij RPOO ne pridonosi širenju svijesti studenata o važnosti otklanjanja rodnih stereotipa, barem ne u mjeri koja bi doista poticala jačanje ravnopravnosti rodova. Odgojitelji su u praksi nepripremljeni za odnos prema djeci različitih spolova/rodova, pružanje pomoći društveno marginaliziranim pojedincima, te za aktivan pristup u promicanju rodne ravnopravnosti ili reagiranje u slučajevima rodne diskriminacije (Topić, 2018; Pažur, 2022). U svom radu uglavnom koriste pasivni pristup koji podrazumijeva svakodnevna ponašanja koja nisu rodno neravnopravna. Neki primjeri uključuju puštanje djece oba spola da se igraju igračkama kojima žele ili poticanje dječaka i djevojčica da rade sve kućanske poslove. Neki ispitanici spominju aktivniji pristup poput pokretanja razgovora s djecom o rodnoj ravnopravnosti i poticanja djece na kritičko promišljanje ili reagiranja na slučajeve rodne neravnopravnosti (Pažur, 2022).

Zaključno, u sustavu RPOO pokazuje se potreba za sustavnijim pristupom rodnoj problematici s obzirom na to da edukacija i aktivno djelovanje u suzbijanju rodnih stereotipa i promicanju rodne ravnopravnosti ovisi jedino interesu i motivaciji pojedinog odgojitelja, od kojih neki smatraju da postoje ozbiljniji problemi od navedene problematike ili se njome nije potrebno posebno baviti u vrtiću (Pažur, 2022; Topić, 2018).

6.3. Preporuke za odgojitelje

Dva ključna čimbenika u ustanovama predškolskog odgoja koji mogu utjecati na percepciju roda i (pre)oblikovanje rodnih stereotipa kod djece su materijali i upute odgojitelja (Gee, Gee, 2005). Zato je potrebno stvarati i koristiti rodno nestereotipizirane materijale i medije, koristiti rodno neutralan jezik, te osiguravati djevojčicama i dječacima pravo na vlastitu samoidentifikaciju bez predrasuda i predodređenih uloga.

1) *Materijali*

Istraživanja su pokazala da se materijali i mediji koji se koriste u vrtićima često vežu uz rodnu nejednakost (Chick i sur., 2002). Na primjer, slikovnice su povezane s rodnim stereotipima i utječu na stvarno ponašanje djevojčica i dječaka. Odgojitelji bi trebali kritički procjenjivati materijale kako bi izbjegli spolnu pristranost, a igre i igračke bi trebale biti neutralne po pitanju spola kako bi se djeca poticala da se igraju s igračkama koje nisu namijenjene njihovom spolu. Todd i sur. (2018) u svom istraživanju utvrdili su da kada se djeci u rodno stereotipnu ponudu igračaka uključe rodno neutralne igračke, dječaci se manje igraju tipičnim igračkama za dječake, a djevojčice se više igraju igračkama tipičnima za dječake.

2) *Osvještavanje stereotipa*

Umjesto potpunog eliminiranja materijala koji sadrže stereotipe, oni se mogu iskoristiti za edukaciju djece o stereotipima i poticanje djece na kritičko razmišljanje o rodnim ulogama. Iako nije sa sigurnošću utvrđeno koji je najdjelotvorniji način za osvještavanje stereotipa kod djece, korištenje različitih didaktičkih sredstava (od priča i slikovnica za djecu, lutaka, različitih igara i igračaka do filmova za djecu), uz ciljani razgovor s djecom o rodno osjetljivom sadržaju i temama može potaknuti djecu razvoj analitičkih i interpretativnih vještina, učenje o važnim pitanjima poput roda, vrijednosti, etike i ljudskosti te mijenjanje stavova i ponašanja (Siibak i Vinter, 2014). Ovakvi razgovori osiguravaju "prostor u kojem dominantni narativi mogu biti narušeni te alternativne pozicije i rodne uloge istražene" (Davies i Saltmarsh, 2007, str. 14 prema Siibak i Vinter, 2014). Suzbijanjem rodnih stereotipa vrtići pripremaju djecu za suvremeno društvo, potičući ih da razmišljaju kritički, budu otvoreni prema različitostima i razumiju vrijednost jednakosti. Stoga je potrebno je razgovarati o obiteljskom životu bez stereotipa, dodjeljivati uloge u igrama koje nisu stereotipne, pričati priče o junacima u nestereotipnim ulogama, te reagirati na komentare koji sadrže stereotipe. Također je važno dopustiti djeci da izraze cijeli spektar emocija bez obzira na njihov spol, što će potaknuti cjelovit razvoj djeteta.

3) *Jezik*

Bartulović i Kušević (2016) naglasili su da je važan dio rodno osviještenog odgoja upotreba rodno osjetljivog jezika jer je jezik sredstvo reprodukcije rodne nejednakosti. U kontekstu ustanove za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, potrebno je govoriti u oba roda ili naizmjenice kao, na primjer, prijatelji i prijateljice, kolegice i kolege te sl. Također, dobro je povremeno koristiti ženski ili pak muški rod u stereotipnim zanimanjima - policajka, frizer, teta

koji odvozi smeće, odgojitelj i sl. te uz zanimanja i aktivnosti žena koristiti odgovarajuće imenice u ženskom rodu, a uz zanimanja i aktivnosti muškaraca koristiti odgovarajuće imenice u muškome rodu (Belamarić, 2009).

4) *Suradnja s roditeljima*

Rad na pitanjima roda ne ograničava se samo na neposredni proces predškolskog odgoja, jer stereotipne uloge roditelja također igraju važnu ulogu. Jedna od izazova u nastojanju odgojitelja da se suprotstave rodnim stereotipima kod djece je bojazan od potencijalnih sukoba s roditeljima te strah od nesuglasica između vrtića i roditeljskih vrijednosti koje se prenose djeci. Također, kada se pridaje najveći značaj utjecaju obitelji na formiranje rodnih uloga kod djece, odgojitelji mogu nesvjesno umanjiti vlastiti utjecaj na djecu (Petrović, 2023). Međutim, s obzirom na to da odgojitelji ponekad provode više vremena s djecom nego njihovi roditelji, važno je da budu svjesni svog ponašanja i poruka koje svojim ponašanjem prenose djeci. Nadalje, često se događa da se predškolske ustanove obraćaju samo majkama, što reproducira stereotipnu ideju da je skrb o djeci isključiva uloga majki. Zato je ključno uspostaviti kontakt s oba roditelja te senzibilizirati i educirati roditelje o rodnoj problematici i posljedicama odgoja dječaka i djevojčica u skladu s uvriježenim rodnim ulogama.

5) *Identitet*

Odgojitelji imaju važnu ulogu u osnaživanju dječjeg identiteta, koji uključuje i rodni identitet. Identitet je jedna od vrijednosti Nacionalnog kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, koji promiče vrijednosti usmjerene na individualnu i društvenu dobrobit te razvoj djeteta u skladu s idealima koje društvo želi postići. Rani i predškolski odgoj i obrazovanje potiču razvoj djetetova osobnog identiteta, samopoštovanja, pozitivne slike o sebi i osjećaja sigurnosti u novim situacijama i s ljudima koje susreće.

6.4. *Normativni i pravni okvir odnosa prema rodnim stereotipima*

Važnost jednakosti žena i muškaraca te suzbijanja rodnih stereotipa u sustavu odgoja i obrazovanja prepoznata je u pravnim i strateškim dokumentima na međunarodnoj, europskoj i nacionalnoj razini. Jednakost žena i muškaraca u uživanju univerzalnih ljudskih prava predstavlja osnovni princip ključnih međunarodnih dokumenata za zaštitu ljudskih prava i općenito je prihvaćena u međunarodnom pravu. Općenito, zabrana diskriminacije na mnogim razinama, uključujući rodnu diskriminaciju, predstavlja prvi korak u tom procesu. Ovaj pristup je uključen u Povelju Ujedinjenih naroda iz 1945. godine i Opću deklaraciju o ljudskim pravima

iz 1948. godine. Deklaracija o ravnopravnosti žena i muškaraca i Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda također čine instrumente zaštite ljudskih prava u Europi (Štimac Radin, 2008). Vijeće Europske unije prepoznaje rodne stereotipe kao jedan od najznačajnijih uzroka neravnopravnosti između žena i muškaraca koja je prisutna u svim sferama života. Tako rodni stereotipi utječu na izbor obrazovanja i zaposlenja, podjelu kućanskih i obiteljskih obveza, sudjelovanje u javnom životu te zastupljenost na vodećim pozicijama u sferi politike i gospodarstva (Pažur, 2022).

Hrvatski pravni sustav za implementaciju politike i obrazovanja usmjerene prema rodnoj osviještenosti podrazumijeva postojanje zakonodavnog okvira koji osigurava provođenje načela ravnopravnosti spolova, s pravnim izvorima koji su usklađeni vertikalno i horizontalno (Vranješ i Kučer, 2009). U Hrvatskoj je uspostavljen institucionalni okvir za provedbu nacionalne politike i načela ravnopravnosti spolova na svim razinama vlasti. Ustav Republike Hrvatske i Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena predstavljaju temeljne zakonodavne akte za reguliranje pravnog položaja žena u Republici Hrvatskoj. U kontekstu obrazovanja, prema Konvenciji se zahtijeva uklanjanje stereotipnoga shvaćanja uloga muškaraca i žena na svim stupnjevima i u svim oblicima obrazovanja što se može postići poticanjem zajedničkoga obrazovanja i drugih vrsta obrazovanja koje pomažu postizanju tog cilja, a posebice revizijom udžbenika i školskih programa te prilagođavanjem nastavnih metoda. Prema odredbama Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova, Zakon o ravnopravnosti spolova stupio je na snagu 2003. godine, pružajući općenite smjernice za zaštitu i promicanje ravnopravnosti spolova te definirajući načine zaštite od diskriminacije na temelju spola i stvaranje jednakih mogućnosti za žene i muškarce. Članak 14. stavak 2. Zakona o ravnopravnosti spolova usmjeren je na obrazovanje te naglašava da sadržaji vezani za pitanja ravnopravnosti spolova predstavljaju integralni dio predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog odgoja i obrazovanja te visokoškolskog obrazovanja, kao i cjeloživotnog obrazovanja i usavršavanja, te uključuju pripremu oba spola za aktivno i ravnopravno sudjelovanje na svim područjima života. Sadržaji trebaju promicati nediskriminacijska znanja o ženama i muškarcima, uklanjati neravnopravnost spolova i rodne stereotipe u obrazovanju na svima razinama, kao i uvažavati rodne aspekte u svim obrazovnim područjima (Pažur, 2022). Ured za ravnopravnost spolova u tom kontekstu se osvrnuo i na osnovnu i kontinuiranu edukaciju odgojno-obrazovnih djelatnika uz sadržaje koji omogućavaju promišljanje o svom vlastitom identitetu, vjerovanjima, vrijednostima, predrasudama, očekivanjima, stavovima i predodžbama o ženskosti/mušкости, kao i svojim praksama u poučavanju.

U Nacionalnoj politici za ravnopravnost spolova za razdoblje od 2011. do 2015. prvi put uveden pojam “rodno osjetljivo obrazovanje”. Strateški ciljevi ove politike bili su: (1) uvesti rodno osjetljiv odgoj i obrazovanje u cjelokupni obrazovni sustav, uz uklanjanje rodni stereotipa iz udžbenika i nastavnih planova i programa; (2) provoditi sustavnu edukaciju o rodnoj ravnopravnosti za nositelje odgojno-obrazovnog procesa; (3) postići rodnu ravnotežu u odabiru područja obrazovanja u srednjim školama i visokoškolskim ustanovama (Pažur, 2022).

Nekoliko glavnih dokumenata obrazovne politike čine okvir za razvoj predškolskih i školskih programa. Prema Konvenciji o pravima djeteta, Ustavu Republike Hrvatske te glavnim odgojno-obrazovnim zakonima (Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju i Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi), nacionalna obrazovna politika temelji se na načelu nediskriminacije i jednakog pristupa ljudskim pravima za sve. U Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolsko te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje naglašena je važnost obrazovanja za ravnopravnost spolova na svim razinama obrazovnog sustava.

Pravni okvir za provedbu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja čini 45 pravnih dokumenata od kojih ni jedan nije posebno usmjeren na pitanje rodne problematike u predškolskom odgoju i obrazovanju. Teme koje se tiču rodne problematike prisutne su u dijelu odgojno-obrazovnih ustanova kroz kratkoročne projekte ili inicijative, a odluka o tome hoće li se te teme obrađivati u potpunosti je prepuštena odgojiteljima (Pažur, 2022).

6. 5. Uloga pedagoga

Pedagog kao stručnjak u području odgoja i obrazovanja trebao bi biti upoznat s razvojem rodni uloga i rodni identiteta kod djece kao i odgojnim praksama koje osiguravaju zdrav razvoj pojedinca. Njegova primarna zadaća je unapređenje kvalitete života u vrtiću u skladu s djetetovim razvojnim i individualnim potrebama. Velik dio njegova posla jest savjetodavni rad s djecom, roditeljima i odgojiteljima. Posao pedagoga uključuje i brigu o stručnom usavršavanju djelatnika. Uz kvalitetno obrazovanje tijekom studija, potrebno je i kontinuirano stručno usavršavanje odgojitelja kako bi mogli uspješno odgovoriti na izazove i potrebe svakog djeteta. Pedagog svojom ulogom kritičkog prijatelja na različite načine može pridonijeti unapređenju kvalitete rada odgojitelja. Kroz savjetodavni rad i različite oblike stručnog usavršavanja odgojitelja, za početak je potrebno kod njih osvijestiti prisutnost rodni stereotipa, tj. implicitni predrasuda proučavajući i analizirajući njihova znanja, ali i praksu u konkretnom

okruženju. Primjer osvještavanja rodni stereotipa kod odgojitelja daju Buswell i Kekelis koji su aktivnosti odgojitelja s djecom potkrijepili video-snimkama. Odgojitelji uopće nisu bili svjesni svog ponašanja dok nisu vidjeli sebe na snimci, a promatranjem drugih odgajatelja u odgojno-obrazovnom radu i pregledavanjem videosnimki vlastita rada, na lakši način su prepoznali i prihvatili postojanje vlastitih stereotipa, a da se pritom nisu osjećali ugroženo ili posramljeno (Zhumkhawala, 1997 prema Marović, 2009). Odgojitelji bi također trebali poboljšati teorijsku bazu znanja kako bi preispitali svoje razmišljanje i praksu. Zato ih je potrebno dodatno i kontinuirano educirati o rodnoj problematici u kontekstu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Pedagog može organizirati kolegijalno opažanje, stručne aktivne, seminare i predavanja unutar ustanove, usavršavanje odgojitelja izvan ustanove, poticati odgojitelje na refleksiju, akcijska istraživanja te sudjelovanje u projektima. Pedagog treba doprinijeti jačanju interkulturalnih kompetencija odgojitelja te konstruiranju rodno osjetljivog vrtićkog okruženja i stvaranju uvažavajuće i pozitivne klime u kojoj se njeguju rodna jednakost i ravnopravnost. U takvom okruženju promiču se vrijednosti tolerancije, razumijevanja, poštovanja, prihvaćanja različitosti i nediskriminacije. Pedagog ima važnu ulogu u suradnji ustanove s roditeljima. S obzirom na zajedničku usmjerenost na dobrobit djeteta, potrebno je i roditelje uključiti u suzbijanje rodni stereotipa, ukazivati im na neodgovarajuće odgojne metode te ih senzibilizirati i educirati o razvoju djeteta i odgovarajućim praksama.

6.6. „Drugačije“ rodne pedagogije

Razvoj spoznaja o rodni ulogama i rodni identitetu doveo je i do razvoja različiti oblika rodni pedagogija u kojima je naglasak na ovoj problematici. Postojeća tradicionalna pedagogija i iz nje izvedena praksa podržava rodne stereotipe, seksizam i patrijarhalnu strukturu u odgoju. Radi stvaranja uvažavajućih odgojno-obrazovni okruženja nameće se potreba za otkrivanjem „drugačijih“ pedagogija (Vrcelj, Mušanović, 2011). Takvi suvremeni pristupi češće se javljaju u zemljama liberalnijih svjetonazora, a pri njihovom transferiranju važno je voditi računa o nacionalnom sociokulturnom kontekstu s obzirom na to da se rodna pitanja mogu jako razlikovati ovisno o utjecajima povijesnog nasljeđa, političkog konteksta, ciljevima kurikulumu i dominantni rodni teorijama.

Posljednjih godina u Švedskoj je poraslo zanimanje za razvoj rodnoosjetljive pedagogije u predškolskom odgoju. Mnogi odgojitelji u predškolskim ustanovama, iako ne svi,

implementirali su rodnoosjetljive mjere kako bi stvorili rodno osviještene prakse. Švedska vlada je odlučila da je rad na rodnom pitanju obavezan te da se svi odgojitelji i učitelji moraju potruditi pružiti jednake mogućnosti za djevojčice i dječake te proširiti njihov potencijal za izbor manje rodno stereotipnih uloga. Budući da su se svi učitelji susreli s ovim novim zahtjevima, potrebni su bili novi materijali poput uvodne literature i smjernica. Koncept "rodno osjetljiva pedagogija", odnosi se na pedagoške mjere koje se koriste za postizanje rodne i pravičnosti ciljeva koji se usmjeravaju različito prema dječacima i djevojčicama kao grupama. Kako bi postali jednaki i neograničeni rodnom ulogama, dječaci i djevojčice kao grupe trebaju različite pristupe. Polazi se od toga da bi dječaci trebali biti dječaci, djevojčice bi trebale biti djevojčice, a njihov rodni identitet trebao bi se ojačati (Karlson, Simonsson, 2011). Ovaj se koncept koristi kako bi se ukazalo na razlike u usporedbi s ranijim pristupima u Švedskoj u vezi s rodnošću, gdje je koncept "jednakosti" bio centralan. Ideološki, to je značilo da bi jednako postupanje socijaliziralo djecu da postanu jednaki građani s jednakim pravima i mogućnostima (Berge, 1998; Gordon & Lahelma, 1998 prema Karlson, Simonsson, 2011).

Tijekom 1980-ih godina, Anne Mette Kruse je uvela termin kompenzacijska pedagogija u dansko obrazovanje. Ovaj termin opisuje pedagoški koncept kojeg karakterizira podjela dječaka i djevojčica u odvojene grupe kako bi se nadoknadio razvoj ponašanja koja se obično ne razvijaju u mješovitim skupinama. Dječacima se, između ostalog, podučava suradnji i brizi, dok se djevojčice potiču na sudjelovanje u različitim aktivnostima i zauzimanju više prostora. S obzirom na to da u slobodnoj igri djeca uglavnom biraju rodno stereotipne aktivnosti, uvježbavanje vještina tipičnih za suprotni spol organizira se u strukturiranim aktivnostima. Prednost ovakvog pristupa je da bi to mogao biti dobar način za djecu da razvijaju sposobnosti za koje inače ne bi imali priliku, a nedostatak je rizik održavanja segregacije između grupa (Svaleryd, 2003., prema Karlson, Simonsson, 2011). Druga strategija kompenzacijske pedagogije je postavljanje različitih igračkih stanica i rotiranje djece između tih stanica u redovitim intervalima kako bi svi imali priliku koristiti različite resurse u predškolskoj ustanovi.

U nordijskim zemljama, a posebno Švedskoj razvijena je i rodno neutralna pedagogija koja je usmjerena na izbjegavanje rodno uvjetovanog jezika koliko je to moguće (npr. korištenjem nedavno usvojene švedske rodno neutralne zamjenice „hen“ umjesto riječi "dječak" ili "djevojčica"), modificiranje priča i pjesama kako bi se suprotstavilo rodnom stereotipima, a ne poticalo tradicionalne rodne uloge i obiteljske strukture, te izbjegavanje ponašanja koja su tradicionalno usmjerena prema jednom spolu (Karlson, Simonsson, 2011).

Pitanje spolne/rodne (ne)jednakosti u procesu odgoja i obrazovanja te kultura obrazovnih ustanova i odnosa koji se pritom razvijaju važna su pitanja feminističke pedagogije. Ona stremi pedagoškoj transformaciji na način da propituje mušku i žensku, homoseksualnu i heteroseksualnu perspektivu te ostale različite perspektive koje smatra „žilom kucavicom“ ispravnog sagledavanja društvene (odgojno-obrazovne) prakse. Feministička pedagogija je kritička pedagogija, uključuje pristupe koji djecu potiču na autonomiju, osnaživanje osobnosti, razvoj samosvijesti i osposobljavanje za oblikovanje vlastite budućnosti. Cilj je, dakle, razvoj teorije i prakse prema kojima djeca razvijaju kritičku spoznaju, dostižu osviještenost te mijenjaju segregacijska uvjerenja, odnose i prakse (Vrcelj, Mušanović, 2011).

7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

7.1. Problem istraživanja

Rodni stereotipi su društveni konstrukt koji uvelike oblikuje naše ponašanje prema djeci različitih spolova, tako da ih više ili manje svjesno usmjeravamo da se usklade s postojećim normama o njihovu spolu. Tako djeca u vrlo ranoj dobi počinju usvajati rodne uloge i iskazivati interese i ponašanja tipična za svoj spol/rod. Ti aspekti poput interesa i preferencija prema određenim igračkama, igrama, ulogama u igri, motivima crteža, bojama, dječjoj literaturi, partnerima za igru i sl. mogu se promatrati kao indikatori rodnog (stereo)tipiziranja. Rodno stereotipna uvjerenja kod djece postaju snažnija između treće i pete godine života, a do sedme godine postaju rigidno učvršćena što čini razdoblje predškolskog odgoja i obrazovanja kritičnim za bavljenje rodnim stereotipima. Međutim, brojna istraživanja pokazuju kako se odgojitelji različito odnose prema djevojčicama i dječacima te svojim postupcima svjesno ili nesvjesno perpetuiraju rodne stereotipe i prenose ih djeci. Stoga je važno ispitati implicitne pedagogije odgojitelja, odnosno mišljenja, stavove i očekivanja koji onda imaju značajan utjecaj na učenje, razvoj, odgoj i obrazovanje djece. Problem istraživanja jest ispitivanje mišljenja odgojitelja o pojavnosti stereotipnih rodnih uloga kod djece te odnosu odgojno-obrazovnog procesa prema pitanjima rodnih uloga.

Dosadašnja istraživanja uglavnom su se usmjeravala na jedan od aspekata rodne problematike u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju, dok se ovim istraživanjem želi dobiti šira slika o rodnoj problematici u predškolskim ustanovama iz perspektive odgojitelja. Također se nastoji u nacionalnom kontekstu pridonijeti razumijevanju odnosa cjeline odgojno-

obrazovnog procesa prema pitanjima rodni uloga. Dakle, svrha ovog istraživanja je bolje razumijevanje rodnog tipiziranja djece u okruženju ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te stvaranje teorijske i empirijske podloge za oblikovanje preporuka za unaprjeđenje odgojne-obrazovne prakse.

7.2. Cilj istraživanja i istraživački zadaci

Cilj je ispitati mišljenja odgojitelja o problemima rodni stereotipa kod djece te odnosa dionika odgojno-obrazovnog procesa prema pitanjima rodni uloga .

Zadaci istraživanja:

- I. Ispitati pojavnost indikatora stereotipni rodni uloga u odgojno obrazovni skupinama iz perspektive odgojitelja
- II. Ispitati mišljenje odgojitelja o odnosu odabrani dionika odgojno-obrazovnog procesa prema pitanjima rodni uloga
- III. Ispitati mišljenja odgojitelja o specifični pitanjima rodnog tipiziranja

7.3. Uzorak istraživanja

Odgojitelji su prikladni ispitanici za ovo istraživanja s obzirom na njihovo svakodnevno iskustvo s djecom rane i predškolske dobi u okruženju predškolske ustanove i s obzirom na njihovu ulogu u procesu rodnog tipiziranja te odgoja i obrazovanja općenito. Oni su stručnjaci koji imaju najveći uvid u ponašanja i specifičnosti djece te uvid u procese unutar ustanove koji neposredno ili posredno djeluju na odgoj djece. Zbog toga je važno ispitati njihovu procjenu pojavnosti rodni stereotipa kod djece, njihovo iskustvo odnosa odgojno-obrazovnog procesa prema pitanjima rodni uloga te njihovo mišljenje o specifični pitanjima rodni uloga i rodnog identiteta.

Osnovni skup za istraživanje su odgojitelji zaposleni u gradskim predškolskim ustanovama na području Zagreba, Splita i Rijeke. U gradskim vrtićima u Zagrebu zaposleno je 3591 odgojitelj (DZS) , u Splitu 420 i u Rijeci 403 (prema godišnjim planovima ustanova). U Hrvatskoj radi 14505 odgojitelja, od čega 12057 u državnim vrtićima (DZS). Zaposleni u

gradskim vrtićima Zagreba, Splita i Rijeke predstavljaju 36,6% ukupno zaposlenih u državnim vrtićima. U hrvatskoj djeluje 1548 dječjih vrtića, od čega 1157 državnih (DZS).

S obzirom da su u velikim gradovima odgojitelji grupirani u velike ustanove, kontakt s njima bilo je moguće ostvariti posredovanjem manjeg broja centralnih adresa, dok bi kontaktiranje reprezentativnog uzorka malih ustanova u ruralnim područjima ili pojedinačnih privatnih vrtića bilo teško ostvariti i kontrolirati njihovu distribuciju. Na taj način uzorak za ovo istraživanje uključuje odgojitelje iz tri hrvatska najnaseljenija grada (Zagreba, Splita i Rijeke), te je kao takav reprezentativan za odgojitelje koji rade u velikim urbanim sredinama.

Za istraživanje je korišten slučajni uzorak odgojitelja koji rade s djecom u jaslicama i vrtićima s obzirom da je bilo potrebno ispitati stručnjake koji su kompetentni za predmet istraživanja i ostvaruju neposredni uvid u varijable relevantne za istraživanje. Upitnik je poslan svim ustanovama u navedenim gradovima kako bi se obuhvatila cijela ciljna skupina, a anketni upitnik ispunilo je ukupno 136 odgojitelja što predstavlja 3% osnovnog skupa odgojitelja koji rade u ustanovama koje su sudjelovale u istraživanju.

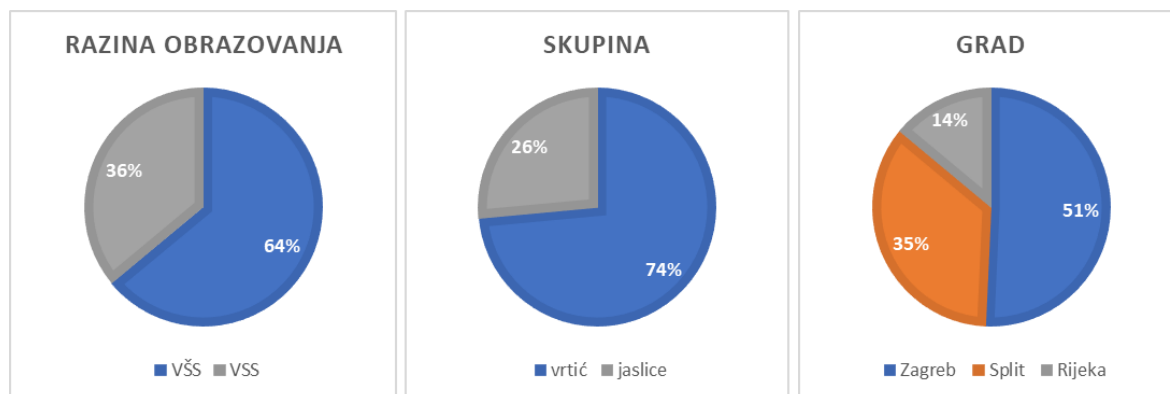
Karakteristike uzorka:

Anketni upitnik ispunilo je ukupno 136 odgojitelja, njih 69 iz Zagreba (2% osnovnog skupa Zagreba), 48 iz Splita (11% osnovnog skupa Splita), te 19 iz Rijeke (5% osnovnog skupa Rijeke). Kako Zagreb najveći, više od polovine ispitanika dolazi iz tog grada, nešto više od trećine iz Splita, a preostali ispitanici dolaze iz Rijeke.

Prosječna dob ispitanika jest 42 godine s prosjekom od 17 godina rada kao odgojitelj, pri čemu je raspršenost uzorka bila od 6 mjeseci do 43 godine rada jer su obuhvaćene sve dobne skupine odgojitelja. Najmlađi ispitanik ima 22 godine, prosječna dob ispitanika je 42 godine (standardna devijacija 10,05), a najstariji ispitanik ima 63 godine. Prosječno iskustvo rada u struci iznosi 17 godina (standardna devijacija 10,72). Najmanje iskustva ima ispitanik koji radi tek 6 mjeseci, a najviše iskustva osoba koja u struci radi već 41 godinu. U uzorku gotovo dvije trećine ispitanika ima višu stručnu spremu, dok ostali ispitanici imaju visoku stručnu spremu.

U samoj strukturi predškolskog odgoja i obrazovanja jasličke skupine su malobrojnije, te razlika u udjelu ispitanika upravo odgovara toj strukturi. Od ukupno ispitanih odgojitelja 106 trenutno radi u vrtićkim skupinama, a 30 u jasličkim skupinama. Skoro tri četvrtine odgojitelja radi s vrtićkom skupinom, a nešto preko četvrtine s jasličkom skupinom.

Slika 1: Karakteristike uzorka

Izvor: Autor

7.4. Etika u provođenju istraživanja

Pri provedbi istraživanja vodilo se računa o temeljnim etičkim načelima. Informirani pristanak ispitanika osigurao na način da u uvodnom dijelu anketnog upitnika stoji uputa s kratkim objašnjenjem cilja i svrhe istraživanja, načina i trajanja sudjelovanja te napomena o povjerljivosti podataka te dobrovoljnosti sudjelovanja. Pritiskom na tipku „Dalje“ sudionici su se smatrali suglasnima sudjelovati u istraživanju. Pravo na privatnost, odnosno zaštita identiteta sudionika istraživanja osigurala se anonimnim ispunjavanjem anketnih upitnika, a načelo minimalnog rizika osiguralo se informiranim pristankom ispitanika te anonimnim sudjelovanjem. U uputi je navedeno da će se prikupljeni podaci obrađivati i prikazivati na grupnoj razini i koristiti samo u znanstveno istraživačke svrhe, a da ispitanik u bilo kojem trenutku ima pravo odustati od sudjelovanja.

7.5. Metode i postupci prikupljanja podataka

Metoda istraživanja

Planirano istraživanje temelji se na deskriptivnom nacrtu, a njime se opisuje stanje u predškolskim ustanova po pitanju stereotipnih rodni uloga djece te se predstavljaju mišljenja odgojitelja o rodnoj problematici i njihova iskustva s odgojno-obrazovnim procesom u kontekstu rodne problematike. Kako bi se ostvario postavljeni cilj istraživanja, koristio se

kvantitativni istraživački pristup, a istraživanje je provedeno online preko platforme Google Forms u travnju 2023. godine.

Instrument istraživanja

Tehnika koja se koristila u svrhu prikupljanja podataka jest anketni upitnik. S obzirom da ne postoji javno dostupna baza pomoću koje bi se ispitanici mogli kontaktirati bez posrednika, poveznica na anketni upitnik na platformi Google Forms je poslana elektroničkom poštom pedagoginjama dječjih vrtića ili na službene e-mail adrese dječjih vrtića uz molbu za prosljeđivanjem zaposlenim odgojiteljima.

Za potrebe istraživanja kreiran je online anketni upitnik s ukupno 43 čestice. Osim uvodnog dijela u kojem se ispituju opći podaci o ispitanicima kao što su dob, godine iskustva, razina obrazovanja, mjesto rada i skupina koju odgojitelji trenutno vode, upitnik uključuje tri tematske skupine čestica. Prvi dio upitnika odnosi se na indikatore stereotipnih rodni uloga odnosno ispituje se koliko dječaci i djevojčice odstupaju od stereotipnih rodni uloga. Drugi dio odnosi se na aspekte odgojno-obrazovne prakse u odnosu na rodne uloge, specifičnije na organizaciju prostorno-materijalnog okruženja, postupke odgojitelja i karakteristike vrtića. Posljednji dio uključuje čestice kojima se ispituju mišljenja odgojitelja o specifičnim pitanjima rodnog identiteta, rodni uloga i rodne pedagogije. U prvom dijelu ispituje se učestalost određenih ponašanja te je primijenjena Likertova ljestvica od 5 stupnjeva u kojoj 1 označava nikad, a 5 uvijek. U ostalim česticama u kojima se ispituje stupanj slaganja s tvrdnjama primijenjena je Likertova ljestvica od 5 stupnjeva gdje 1 označava uopće se ne slažem, a 5 u potpunosti se slažem. Na jedno pitanje, ispitanici su mogli odgovoriti odabirom jednog od nekoliko ponuđenih odgovora, a na kraju je postavljeno otvoreno pitanje o komentarima i preporukama. Sadržaj svakog pitanja izveden je iz teorijskog okvira analizirane literature izložene u uvodnom dijelu ovog rada, te se na taj način u raspravi može povezivati s dosadašnjim saznanjima i iskustvima u tome području.

7. 6. Obrada podataka

Obrada podataka - rezultata dobivenih iz anketnog upitnika provedena je postupcima deskriptivne statistike i statističkom analizom putem statističkih programa za društvene znanosti SPSS i MS Excel.

8. ANALIZA I RASPRAVA

U nastavku je prikazana deskriptivna statistika. Za većinu indikatora stereotipnih rodni uloga, veća ocjena (npr. „uvijek“ – 5), predstavlja veći nivo odstupanja od stereotipnih rodni uloga. No, za neke tvrdnje, Likertova skala je „obrnuta“, tj. manja ocjena (npr. „nikad“ – 1) odnosi se na veći nivo odstupanja od stereotipnih rodni uloga.

Stoga, je za potrebe izrade konstrukta koji bi predstavljao prosječnu zajedničku ocjenu za sve indikatore (za dječake, za djevojčice i ukupno) kod takvih tvrdnji koje imaju obrnuti smjer od ostalih bilo potrebno ocjene preokrenuti (npr. ocjena 1 zamijenjena je ocjenom 5, ocjena 2 ocjenom 4 itd.) kako bi sve tvrdnje bile u istom smjeru, odnosno kako bi za sve tvrdnje veća ocjena predstavlja veći nivo odstupanja od stereotipnih rodni uloga. Na taj su način napravljena su tri kompozitna indikatora:

- Nivo stereotipa rodni uloga kod dječaka (prosjek osam pojedinačnih indikatora koji se odnose na dječake)
- Nivo stereotipa rodni uloga kod djevojčica (prosjek osam pojedinačnih indikatora koji se odnose na djevojčice)
- Nivo stereotipa rodni uloga kod sve djece (prosječna ocjena 16 pojedinačnih indikatora)

Tablica 1: Ocjena pojave stereotipnog ponašanja dječaka (srednja vrijednost i standardna devijacija)

Pitanje	ukupno		vrtić		jaslice	
	Ø	±	Ø	±	Ø	±
1. Dječaci se igraju igračkama i sudjeluju u igrama koje su rodno stereotipne za djevojčice (lutke, igre frizera, kuhinje, statične aktivnosti,...).	3,53	0,82	3,43	0,8	3,81	0,80
2. Dječaci iskazuju sklonosti prema zajedničkoj igri s djevojčicama.	3,85	0,73	3,81	0,72	3,97	0,75
3. Dječaci pri likovnim aktivnostima koriste rodno stereotipne boje (ružičasta, žuta, pastelne...) i motive za djevojčice (ljudi, životinje, priroda,...).	3,24	1,04	3,08	0,96	3,69	1,11
4. Dječaci iskazuju interese prema likovima/motivima u dječjoj literaturi i medijima rodno stereotipne za djevojčice (princeze, vile, ženski glavni junaci,...).	2,40	0,92	2,32	0,89	2,61	0,94
5. Dječaci iskazuju ponašanje tipično za suprotni spol (tjelesna bliskost, kooperativnost/suradnja, briga,...).	3,44	0,92	3,28	0,90	3,89	0,83
6. Dječaci iskazuju karakteristike tipične za suprotni spol (plašljivost, sramežljivost, strpljivost,...).	3,45	0,9	3,31	0,87	3,83	0,85
7. Dječaci negativno komentiraju i/ili reagiraju na rodno nestereotipno ponašanje drugih dječaka (izbor igračkaka, odijevanje, ponašanje,...).	1,95	0,94	2,07	0,90	1,61	0,97
8. Dječaci negativno komentiraju i/ili reagiraju na rodno nestereotipno ponašanje djevojčica (izbor igračkaka, odijevanje, ponašanje,...).	1,82	0,94	1,92	0,90	1,56	0,98

Izvor: Autor

Iz tablice se može iščitati kako ispitanici odgojitelji procjenjuju da dječaci u njihovoj skupini svojim ponašanjem i preferencijama prema igrama, partnerima za igru, bojama i motivima crteža odstupaju od rodni stereotipa s obzirom da je prosječna ocjena odgovora iznad 3 uz standardnu devijaciju 1 ili manje. Jedina rodno stereotipna preferencija dječaka je zabilježena prema likovima i motivima u dječjoj literaturi i medijima (prosječna ocjena 2,40). Odgojitelji procjenjuju kako dječaci rijetko negativno komentiraju i/ili reagiraju na rodno nestereotipno ponašanje djece (izbor igračkaka, odijevanje, ponašanje,...), a pritom nešto više negativno reagiraju na nestereotipno ponašanje drugih dječaka nego djevojčica. Rezultati također pokazuju kako su dječaci u jasličkim skupinama iskazuju manje stereotipnih ponašanja i preferencija od dječaka u vrtićkim skupinama, i to po svim ispitanim indikatorima.

Tablica 2: Ocjena pojave stereotipnog ponašanja djevojčica (srednja vrijednost i standardna devijacija)

Pitanje	ukupno		vrtić		jaslice	
	Ø	±	Ø	±	Ø	±
1. Djevojčice se igraju igračkama i sudjeluju u igrama koje su rodno stereotipne za dječake (akcijske figurice, igre rata, akcijske igre, motoričke aktivnosti,...)	3,11	0,96	3,02	0,92	3,36	1,02
2. Djevojčice iskazuju sklonosti prema zajedničkoj igri s dječacima.	3,90	0,74	3,85	0,75	4,03	0,68
3. Djevojčice pri likovnim aktivnostima koriste rodno stereotipne boje (plava, smeđa, siva...) i motive za dječake (vozila, nadnaravne sile, čudovišta,...).	3,14	1,09	2,97	1,01	3,61	1,13
4. Djevojčice iskazuju interese prema likovima/motivima u dječjoj literaturi i medijima rodno stereotipne za dječake (superheroji, nadnaravne sile, muški glavni junaci,...).	2,76	1,01	2,65	0,96	3,06	1,06
5. Djevojčice iskazuju ponašanje tipično za suprotni spol (natjecateljski duh, agresivnost, sklonost preuzimanju rizika, ...).	3,18	1,04	3,10	1,02	3,39	1,03
6. Djevojčice iskazuju karakteristike tipične za suprotni spol (asertivnost, hrabrost, samouvjerenost,...).	3,59	0,83	3,50	0,78	3,83	0,89
7. Djevojčice negativno komentiraju i/ili reagiraju na rodno nestereotipno ponašanje drugih djevojčica (izbor igračkaka, odijevanje, ponašanje,...).	1,94	0,94	2,06	0,87	1,61	1,03
8. Djevojčice negativno komentiraju i/ili reagiraju na rodno nestereotipno ponašanje dječaka (izbor igračkaka, odijevanje, ponašanje,...).	1,97	0,96	2,11	0,92	1,58	0,97

Izvor: Autor

Rezultati pokazuju kako odgojitelji procjenjuju da djevojčice u njihovoj skupini odstupaju od rodnih stereotipa po ponašanju i preferencijama prema igrama, izboru partnera za igru, bojama i motivima crteža s obzirom da je prosječna ocjena odgovora iznad 3 uz standardnu devijaciju 1 ili manje. Kao i kod dječaka, rodno stereotipna preferencija je zabilježena prema likovima i motivima u dječjoj literaturi i medijima rodno stereotipne za dječake (2,76). Prema procjeni odgojitelja djevojčice rijetko negativno komentiraju i/ili reagiraju na rodno nestereotipno ponašanje druge djece te kao i dječaci, negativnije reagiraju na takvo ponašanje dječaka nego drugih djevojčica. Iz tablice je vidljivo kako djevojčice u jasličkoj dobi iskazuju manje stereotipnih ponašanja i preferencija od djevojčica u vrtićkoj dobi.

Između srednjih vrijednosti odgovora za dječake i za djevojčice na pojedinim pitanjima mogu se uočiti razlike koje nisu sve u istom smjeru i istog intenziteta. Tako pitanja 1, 3, 5 i 8 pokazuju nešto povoljnije rezultate za dječake, dok pitanja 2, 4, 6 i 7 su povoljnije za djevojčice (7 i 8 imaju suprotan smjer od ostalih).

Tablica 3: Razlika prosječne ocjene pojave stereotipnog ponašanja dječaka

Pitanje	1	2	3	4	5	6	7	8
Razlika G-B	-0,42	0,04	-0,10	0,36	-0,26	0,14	0,01	-0,15

Izvor: Autor

U usporedbi dječaka i djevojčica, dječaci pokazuju stereotipnije preferencije prema partnerima za igru te likovima i motivima u dječjoj literaturi i medijima. Odgojitelji procjenjuju da oni imaju stereotipnije karakteristike, a sami dječaci rjeđe komentiraju nestereotipno ponašanje djevojčica. Djevojčice iskazuju stereotipnije preferencije prema igrama, bojama i motivima crteža, češće iskazuju ponašanje tipično za suprotni spol te kao i dječaci negativnije komentiraju nestereotipno ponašanje dječaka. Dječaci i djevojčice najmanje stereotipno gledaju na izbor partnera za igru, pa tako često iskazuju sklonosti prema zajedničkoj igri s djecom suprotnog spola.

Tablica 4: Kompozitni pokazatelji prosječne ocjene pojave stereotipnog ponašanja (srednja vrijednost i standardna devijacija)

Kompozitni pokazatelj ukupno prosjek (pitanja 7 i 8 obrnuti smjer)	Ukupno		vrtić		jaslice	
	Ø	±	Ø	±	Ø	±
Dječaci	3.52	0.57	3.41	0.54	3.83	0.56
Djevojčice	3.47	0.58	3.37	0.55	3.76	0.56
Svi ukupno	3.49	0.54	3.39	0.50	3.80	0.53

Izvor: Autor

Kompozitni pokazatelj prosjeka svih odgovora pokazuje male razlike između dječaka i djevojčica, te nešto izraženije razlike između mlađe i starije djece.

U kojoj mjeri su uočene razlike statistički značajne potrebno je potvrditi neparametrijskim Wilcoxonovim testom rangova za zavisne uzorke (engl. Wilcoxon Signed Ranks Test). Navedeni test primijenjen je zbog toga što je testiran na zavisnim uzorcima (ponovljena mjerenja, tj. ispitanici su prvo odgovarali na identične tvrdnje za dječake, a potom za djevojčice) koji nisu normalno distribuirani¹, za kvantitativne varijable koje imaju redosljedno obilježje.

Wilcoxonov test primijenjen je zbog nepostojanja normalnih distribucija odgovora. Radi se o ponovljenim uzorcima, dakle, isti ispitanici prvo su odgovarali za dječake (engl.

¹ Potvrđeno Kolgomorov-Smirnov testom

boys), a potom za djevojčice (engl. girls). Tvrdnja B1 je npr. Dječaci se igraju igračkama i sudjeluju u igrama koje su rodno stereotipne za djevojčice (lutke, igre frizera, kuhinje, statične aktivnosti,...) pa tako redom. G1 ista tvrdnja za djevojčice itd. Da bi se mogao formirati konstrukt koji objedinjava sve tvrdnje bilo potrebno izmijeniti redoslijed odgovora na skali za tvrdnje 7 i 8, s obzirom da ostala pitanja vrednuju u kojoj se mjeri javlja odstupanje od stereotipa, dok su ta dva usmjerena na to koliko se iskazuje stereotipno ponašanje.

Tablica 5: Rezultati Wilconxon Signed Test razlika u odgovorima na pitanja za dječake i djevojčice

	G1 - B1	G2 - B2	G3 - B3	G4 - B4	G5 - B5	G6 - B6	G7 - B7	G8 - B8	G_AVG - B_AVG
Z	-4.767 ^b	-.923 ^c	-1.342 ^b	-4.215 ^c	-2.840 ^b	-2.007 ^c	-.050 ^b	-2.455 ^b	-1.773 ^b
Asymp. Sig. (2-tailed)	.000	.356	.180	.000	.005	.045	.960	.014	.076

Izvor: Autor

Kao što je vidljivo u tablici koja prikazuje razliku u prosječnim vrijednostima, vrlo su mala odstupanja u odgovorima na pitanja 2,3 i 7. Razlike u odgovorima 1, 4, 5, 6 i 8 su statistički značajne na razini ispod 5%, dok je razlika u zajedničkom konstrukt pojavnosti stereotipnog ponašanja statistički značajna na razini ispod 10%. Kako su neki odgovori imali pozitivnu, a neki negativnu razliku, kod formiranja kompozita sveukupno su stereotipi malo manje zastupljeni kod dječaka, a i statistička značajnost je niža.

Sljedeće, može se provjeriti postoji li statistički značajna razlika u rodnim stereotipima između skupine vrtić i skupine jaslice. Testiranje se vrši neparametrijskim Mann-Whitney U testom za dva nezavisna (engl. Mann-Whitney U-test). Navedeno testiranje koristi se kod dva nezavisna uzorka koja se mjere pomoću redoslijedne skale (Pivac, 2011).

Tablica 6: Rezultati Mann-Whitney U testa odgovora o dječacima za vrtiće i jaslice

	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B_AVG
Mann-Whitney U	1356.000	1594.000	1209.500	1499.000	1163.000	1250.000	1230.500	1316.000	1008.000
Wilcoxon W	6406.000	6644.000	6259.500	6549.000	6213.000	6300.000	6280.500	6366.000	6058.000
Z	-2.349	-1.127	-3.024	-1.572	-3.318	-2.866	-2.974	-2.571	-3.917
Asymp. Sig. (2-tailed)	.019	.260	.002	.116	.001	.004	.003	.010	.000

Izvor: Autor

Kod dječaka su za sve tvrdnje izuzev 2 i 4, ali i za cijeli konstrukt, vidljive statistički značajne razlike između skupina: vrtić i jaslice.

Tablica 7: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika u odgovorima o djevojčicama za vrtiće i jaslice

	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7	G8	G_AVG
Mann-Whitney U	1433.500	1603.500	1232.000	1386.000	1504.000	1367.500	1213.000	1146.500	1036.000
Wilcoxon W	6483.500	6653.500	6282.000	6436.000	6554.000	6417.500	6263.000	6196.500	6086.000
Z	-1.894	-1.074	-2.929	-2.139	-1.522	-2.287	-3.067	-3.409	-3.780
Asymp. Sig. (2-tailed)	.058	.283	.003	.032	.128	.022	.002	.001	.000

Izvor: Autor

Tvrđnja da postoji razlika između jaslica i vrtića za djevojčice se također pokazala statistički značajna, pri čemu za pitanje 1 značajna na 10 %, a ostale, izuzev 2 i 5 na 5%, kao što je i cijeli konstrukt značajan na manje od 5%.

Za odgajatelje koji su davali ocjenu za pojavu stereotipa kod dječaka i djevojčica poznata je dob, te se može testirati postoji li razlika u ocjenama ovisno o dobi odgajatelja. U tu svrhu formirane su tri dobne skupine (grupe) prema percentilima (0.333 percentil te 0.667 percentil) u dobi. Tako su u prvu grupu smješteni „do 38 godina“, u drugu grupu „od 38 do 46 godina“ i u treću grupu „preko 46 godina“. Testiranje razlika među grupama provedeno je Kruskal-Wallis testom, koji se, kako objašnjava Pivac (2011), koristi za testiranje više od dva nezavisna uzorka koja se mjere pomoću redosljedne skale.

Tablica 8: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika u odgovorima prema dobi odgajatelja

	B_AVG	G_AVG	ALL_AVG
Chi-Square	7.118	3.916	6.612
Df	2	2	2
Asymp. Sig.	.028	.141	.037

Izvor: Autor

Kako je vidljivo iz tablice, značajnost na razini od 5 % postoji za dječake i za ukupni konstrukt. U nastavku su testirani „parovi“ Mann Whitney U testa, za grupe

- a) „do 38 godina“ vs. „od 38 do 46 godina“
- b) „do 38 godina“ vs. „preko 46 godina“
- c) „od 38 do 46 godina“ vs. „preko 46 godina“

Tablica 9: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika u odgovorima prema dobi odgajatelja

		B_AVG	G_AVG	ALL_AVG
„do 38 godina“ vs. „od 38 do 46 godina“	Mann-Whitney U	778.000	822.500	763.500
	Wilcoxon W	1768.000	1812.500	1753.500
	Z	-2.038	-1.685	-2.150
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.042	.092	.032
		B_AVG	G_AVG	ALL_AVG
„do 38 godina“ vs. „preko 46 godina“	Mann-Whitney U	737.500	838.500	767.000
	Wilcoxon W	1772.500	1873.500	1802.000
	Z	-2.506	-1.717	-2.272
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.012	.086	.023
		B_AVG	G_AVG	ALL_AVG
„od 38 do 46 godina“ vs. „preko 46 godina“	Mann-Whitney U	951.000	969.000	979.000
	Wilcoxon W	1986.000	1959.000	2014.000
	Z	-.321	-.173	-.090
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.748	.863	.928

Izvor: Autor

Konkretno razlike među dobi (na razini od 5 %) detektirane su kod dječaka te kod cijelog konstrukta između grupe “do 38 godina” i grupe “od 38 do 46 godina” kao između grupa “do 38 godina” te grupe “preko 46 godina”. Kod ovih grupa postoji razlika (značajna na 10 %) kod konstrukta za djevojčice. Između srednje stare te najstarije skupine ne postoje statistički značajne razlike. Pregledom aritmetičke sredine (tablica ispod) može se zaključiti da su djeca kod mladih odgajatelja manje sklona stereotipnim rodnim ulogama.

Tablica 10: Srednje vrijednosti i standardna devijacija odgovora prema dobi odgajatelja

DOB GROUP		B AVG	G AVG	ALL AVG
do 38 godina	Ø	3.70	3.61	3.66
	±	.548	.624	.551
od 38 do 46 godina	Ø	3.45	3.40	3.43
	±	.615	.585	.552
preko 46 godina	Ø	3.39	3.39	3.39
	±	.520	.498	.485
Total	Ø	3.52	3.47	3.50
	±	.574	.579	.540

Izvor: Autor

S obzirom da pojavnost stereotipa može biti pod utjecajem kulturnog okruženja može se testirati postoji li razlika u prepoznavanju rodnih stereotipa kod djece od odgojitelja u različitim gradovima, i to u konstrukt za dječake, u konstrukt za djevojčice te ukupnom konstrukt. Početno testiranje vrši se Kruskal-Wallis testom, potom se ponovno rade tri različita para Mann-Whitney U testa.

Tablica 11: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika u odgovorima prema gradovima

	MALL	ZALL	STER
Chi-Square	3.376	.789	1.959
Df	2	2	2
Asymp. Sig.	.185	.674	.376

Izvor: Autor

Statistički značajne razlike između gradova na cijelom uzorku nema. Slijede rezultati testova za parove „Zagreb-Split“, „Zagreb-Rijeka“ te „Split-Rijeka“.

Tablica 12: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika u odgovorima prema gradovima

		MALL	ZALL	STER
Zagreb-Split	Mann-Whitney U	1564.500	1626.000	1607.500
	Wilcoxon W	2740.500	2802.000	2783.500
	Z	-.508	-.167	-.269
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.611	.868	.788
Zagreb-Rijeka	Mann-Whitney U	512.500	582.500	531.500
	Wilcoxon W	2927.500	2997.500	2946.500
	Z	-1.454	-.743	-1.259
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.146	.457	.208
Split-Rijeka	Mann-Whitney U	320.000	391.000	361.000
	Wilcoxon W	1496.000	1567.000	1537.000
	Z	-1.901	-.908	-1.323
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.057	.364	.186

Izvor: Autor

Ni među parovima gradova, statistički značajne razlike nema, tek se uočava razlika (ali na razini signifikantnosti od 10 %) kod stavova za dječake između Splita i Rijeke.

Ipak, iako možemo reći kod gradova da statistički značajne razlike generalno nema, da se naslutiti pretpostavka da je Rijeka “liberalnija”, a Split “konzervativniji” (iako nije potvrđena statističkom značajnošću), što može biti problem nekog budućeg istraživanja.

Tablica 13: Srednje vrijednosti i standardna devijacija odgovora prema gradovima

GRAD		B AVG	G AVG	ALL AVG
Zagreb	Ø	3.51	3.49	3.50
	±	.625	.627	.580
Split	Ø	3.45	3.41	3.43
	±	.517	.523	.503
Rijeka	Ø	3.71	3.57	3.64
	±	.498	.529	.469
Total	Ø	3.52	3.47	3.49
	±	.574	.578	.540

Izvor: Autor

Naredni set pitanja omogućuje uvid u uvjete i prakse povezane s utjecajem na rodne stereotipe kod djece u ustanovama predškolskog odgoja.

Tablica 14: Ocjena uvjeta i praksi u ustanovama (srednja vrijednost i standardna devijacija)

Pitanje	Ukupno		vrtić		jaslice	
	Ø	±	Ø	±	Ø	±
1. U skupini u kojoj radim materijalno-prostorno okruženje oblikovano na način da potiče uključivanje djece u igre i aktivnosti tipične za suprotni spol.	3,10	1,41	3,09	1,35	3,11	1,56
2. U skupini u kojoj radim materijalno-prostorno okruženje oblikovano na način da je poticajno za zajedničke aktivnosti dječaka i djevojčica.	4,65	0,59	4,60	0,63	4,78	0,41
3. Svojim uputama potičem uključivanje djece u igre i aktivnosti tipične za suprotni spol.	3,49	1,33	3,41	1,32	3,69	1,33
4. Reagiram na komentare djece koji sadrže rodne stereotipe.	4,15	1,09	4,17	1,11	4,11	1,03
5. Reagiram na komentare roditelja koji sadrže rodne stereotipe.	4,01	1,11	3,97	1,14	4,11	1,01
6. Pri izboru bajki, slikovnica, priča i aktivnosti s ulogama vodim računa da likovi nisu prikazani na stereotipnan način (npr. ženski likovi su pasivni, unutar kuće, princeze i majke, a muški likovi su aktivni, izvan kuće, hrabri superheroji i spasitelji).	3,46	1,23	3,34	1,25	3,78	1,18
7. S djecom pokrećem razgovore o rodnim ulogama i rodnim stereotipima.	3,06	1,21	3,21	1,20	2,64	1,12
8. Primjećujem da roditelji svojim ponašanjem podržavaju učvršćivanje rodnih stereotipa kod djece.	3,18	1,07	3,12	1,01	3,36	1,17
9. U vrtiću u kojem radim organizacijska politika ustanove usmjerena je na suzbijanje rodnih stereotipa (plan, strategija, kurikulum).	3,63	1,12	3,64	1,11	3,58	1,13
10. U vrtiću u kojem radim nude se stručna usavršavanja (unutar i izvan ustanove) vezana uz rodna pitanja u odgojno-obrazovnom procesu.	2,36	1,16	2,43	1,15	2,17	1,17
11. U vrtiću u kojem radim održavaju se edukacije za roditelje i tematski roditeljski sastanci vezani uz rodna pitanja.	1,94	0,96	2,01	0,98	1,75	0,86

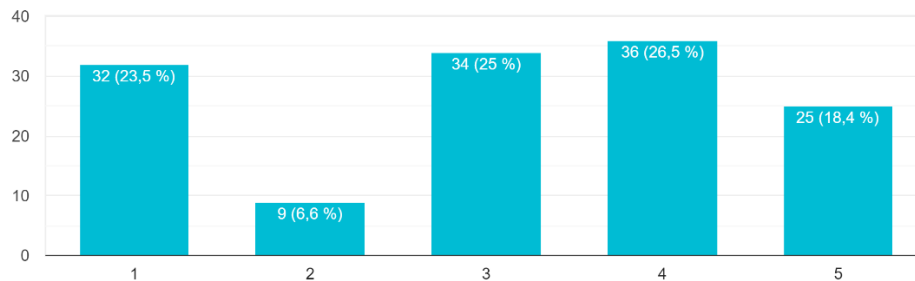
Izvor: Autor

Ispitani odgojitelji procjenjuju materijalno-prostorno okruženje vrtića u kojem rade, a koje potiče uključivanje djece u igre i aktivnosti tipične za suprotni spol ocjenom 3,10 što je blago pozitivno. Međutim zabilježena je visoka standardna devijacija od 1,41 što ukazuje na jako raspršene odgovore ispitanika, a struktura odgovora vidljiva je u grafu koji pokazuje da je više od 30% ispitanika dalo vrlo nisku ocjenu.

Slika 2: Distribucija odgovora na pitanje o materijalno prostornom okruženju

U skupini u kojoj radim materijalno-prostorno okruženje oblikovano na način da potiče uključivanje djece u igre i aktivnosti tipične za suprotni spol.

136 odgovora

Izvor: Autor

Visokom ocjenom (4,65) uz nisku standardnu devijaciju ocjenjuju oblikovanje materijalno-prostornog okruženja koje potiče zajedničke aktivnosti dječaka i djevojčica. Što se tiče postupaka odgojitelja u vezi poticanja uključivanja djece u igre i aktivnosti tipične za suprotni spol –prosječna je ocjena 3,49 uz standardnu devijaciju od 1,33 što pokazuje značajno rasipanje odgovora s obzirom na prosječnu vrijednost. Odgojitelji reaguju na komentare djece i roditelja koje sadrže rodne stereotipe, s tim da više reaguju na one dječje što nam pokazuju prosječne ocjene (4,15 za reakcije na komentare djece i 4,01 za reakcije na komentare roditelja). Pri izboru bajki, slikovnica, priča i aktivnosti s ulogama odgojitelji vode računa da likovi nisu prikazani na stereotipan način što pokazuje pozitivna prosječna ocjena od 3,46, iako standardna devijacija od 1,23 pokazuje značajna odstupanja. Što se tiče pokretanja razgovora s djecom o rodnim ulogama i rodnim stereotipima, prosječna ocjena je samo 3,06, a ponovno je vidljiva značajna rasutost odgovora što ukazuje na različitost praksi odgojitelja. Razgovori o rodnim ulogama i stereotipima manje se vode u jasličkim skupinama. Ispitani odgojitelji primjećuju da roditelji svojim ponašanjem podržavaju učvršćivanje rodnih stereotipa kod djece, iako ne značajno. Iako odgojitelji prepoznaju da su organizacijske politike ustanova u kojima rade usmjerene na suzbijanje rodnih stereotipa (prosječna ocjena 3,63), u vrtićima se uglavnom ne nude stručna usavršavanja (unutar i izvan ustanove) vezana uz rodna pitanja u odgojno-obrazovnom procesu (2,36), a još manje se održavaju se edukacije za roditelje i tematski roditeljski sastanci vezani uz rodna pitanja (1,94).

Može se testirati utječe li opremljenost radne skupine (vrtića), odnosno radne prakse u radnoj skupini, vrtiću na ocjenu odgojitelja o pojavnosti rodnih stereotipa među djevojčicama, dječacima te ukupno.

Grupa pitanja koje opisuje obilježja opreme i procesa objedinjena su u konstrukt (prosjek 11 indikatora). Potom su prema prosjeku odgojitelji podijeljeni u tri skupine. Prva skupina je imala prosjek tih pitanja “do 3.18”, druga skupina je između 3.18 te 3.63 a zadnja skupina preko 3.63 (u skladu s 33 te 67 percentilom). Broj članova prve grupe je 37, druge grupe ih je 52, a zadnje grupe 47.

Tablica 15: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika u ocjenama pojavnosti stereotipnog ponašanja kod djece prema opremljenosti i praksama

	B AVG	G AVG	ALL AVG
Chi-Square	7.016	6.175	6.791
df	2	2	2
Asymp. Sig.	.030	.046	.034

Izvor: Autor

Tablica 16: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika u ocjenama pojavnosti stereotipnog ponašanja kod djece prema opremljenosti i praksama

		B AVG	G AVG	ALL AVG
Prva i druga grupa	Mann-Whitney U	722.000	694.500	699.000
	Wilcoxon W	1425.000	1397.500	1402.000
	Z	-2.004	-2.235	-2.192
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.045	.025	.028
Prva i treća grupa	Mann-Whitney U	587.500	630.500	605.000
	Wilcoxon W	1290.500	1333.500	1308.000
	Z	-2.549	-2.160	-2.386
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.011	.031	.017
Druga i treća grupa	Mann-Whitney U	1123.000	1211.500	1167.000
	Wilcoxon W	2501.000	2589.500	2545.000
	Z	-.696	-.074	-.386
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.486	.941	.700

Izvor: Autor

Rezultati su statistički značajni u svim slučajevima, tj. razlike u svim grupama postoje uz statističku značajnost na razini 5%. Iz prosječnih vrijednosti vidimo da je skupina koja ima najlošije prakse davala i najgore ocjene za rodne stereotipe, druga skupina malo bolje i treća najbolje. Dakle, može se zaključiti da vrtići s “boljim” praksama i opremljenošću, imaju manje izražene rodne stereotipe. Iz parova Mann-Whitney testa, uočljiva je očita razlika između grupe koja ima najlošije prakse (prva skupa), u odnosu na „srednju“ i „najbolju“ grupu. S druge strane, razlika između „srednje“ i „najbolje“ grupe nije statistički značajna.

Tablica 17: Srednje vrijednosti i standardna devijacija u ocjenama pojavnosti stereotipnog ponašanja kod djece prema opremljenosti i praksama

KVAL		B AVG	G AVG	ALL AVG
Prva grupa “najlošije prakse”	Ø	3.32	3.26	3.29
	±	.580	.520	.497
Druga grupa “srednje razvijene prakse”	Ø	3.55	3.55	3.55
	±	.565	.593	.548
Treća grupa “najbolje razvijene prakse”	Ø	3.64	3.55	3.59
	±	.549	.574	.533
Total	Ø	3.52	3.47	3.49
	±	.574	.578	.540

Izvor: Autor

U nastavku su prikazane tvrdnje (ukupno šest indikatora) koje se odnose na mišljenja odgojitelja o specifičnim pitanjima rodnog tipiziranja. U originalnom anketnom upitniku za tri pitanja skala je bila u pozitivnom smjeru, a za tri pitanja u negativnom. Za potrebe formiranja kompozitnog konstrukta, okrenuta je skala za dio pitanja tako da veća ocjena pokazuje „pozitivne“ stavove prema stereotipima (tj. manju sklonost stereotipima u razmišljanju odgojitelja).

Tablica 18: Ocjena mišljenja odgojitelja o specifičnim pitanjima rodnog tipiziranja (srednja vrijednost i standardna devijacija)

Pitanje	ukupno		vrtić		jaslice	
	Ø	±	Ø	±	Ø	±
1. Djevojčice i dječaci zahtijevaju drugačije odgojne metode i oblike komunikacije.	1,89	1,03	1,91	1,05	1,83	0,95
2. Rodne uloge (različito ponašanje dječaka i djevojčica) rezultat su bioloških faktora.	2,71	1,08	2,66	1,13	2,83	0,93
3. Rodne uloge (različito ponašanje dječaka i djevojčica) rezultat su socijalizacije.	3,40	1,03	3,41	1,02	3,39	1,07
4. Roditelji trebaju imati glavnu ulogu u odlučivanju o rodnoj edukaciji njihove djece.	3,15	1,07	3,10	1,10	3,31	0,95
5. U vrtiću je potrebno baviti se suzbijanjem rodnih stereotipa te kod djece razvijati svijest o rodnom identitetu, rodnim ulogama i rodnim stereotipima.	3,86	1,17	3,83	1,16	3,94	1,18
Kompozitni indikator (prosjeak za pitanja od 1-5)	3,50	0,54	3,51	0,55	3,47	0,52
6. Sadržajno sam dovoljno educiran/a o spolnoj/rodnoj tematici.	3,45	0,96	3,44	0,97	3,47	0,92

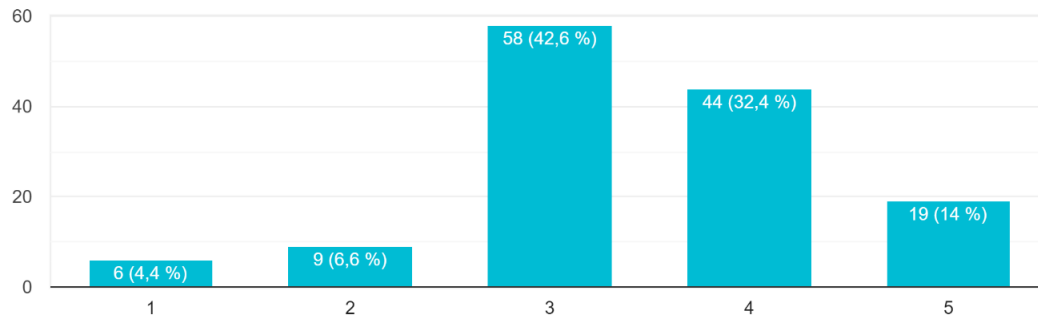
Izvor: Autor

Analizirajući mišljenja odgojitelja o specifičnim pitanjima rodnog tipiziranja, odgojitelji smatraju kako djevojčice i dječaci ne zahtijevaju drugačije odgojne metode i oblike komunikacije, a rodne uloge, odnosno različito ponašanje dječaka i djevojčica više pripisuju socijalizaciji (3,40) nego biološkim faktorima (3,29). Najveći broj odgojitelja nije sigurno jesu li roditelji ti koji bi trebali imati glavnu ulogu u odlučivanju o rodnoj edukaciji njihove djece, ali uglavnom iskazuju slaganje s potrebom suzbijanja rodnih stereotipa i razvoja svijesti o rodnom identitetu, rodnim ulogama i rodnim stereotipima kod djece. Zaključno, s prosječnom ocjenom od 3,45 uz relativno nisku standardnu devijaciju od 0,96, odgojitelji se uglavnom smatraju dovoljno educiranima o spolnoj/rodnoj tematici, iako je prema grafu očito da je vrlo mali broj odgojitelja dalo najvišu ocjenu o razini educiranosti.

Slika 3: Distribucija odgovora na pitanje o educiranosti

Sadržajno sam dovoljno educiran/a o spolnoj/rodnoj tematici.

136 odgovora

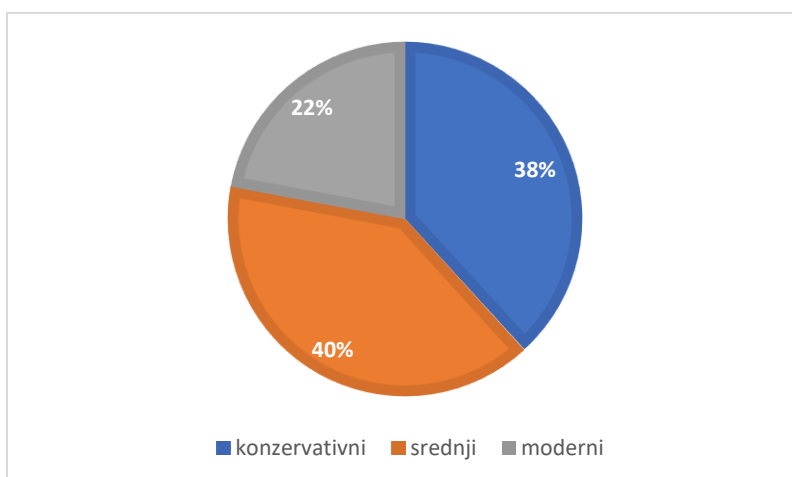

Izvor: Autor

Od prvih pet tvrdnji iz prethodne tablice napravljen je i konstrukt (kao prosječna vrijednost navedenih pet tvrdnji) koji je korišten kasnije u analizama (gdje je tretiran kao zavisna varijabla). Nadalje, na temelju kompozitnog indikatora (podjela prema percentilima, 0.333 i 0.667), odgojitelji su podijeljeni u tri skupine prema rezultatu kompozitnog indikatora:

- Rezultat do 3.2 („konzervativni“)
- Rezultat između 3.2 i 3.8 („srednji“)
- Rezultat veći od 3.8 („moderni“)

Slika 4: Raspodjela odgajatelja prema vrijednosti kompozitnog pokazatelja „konzervativnosti“

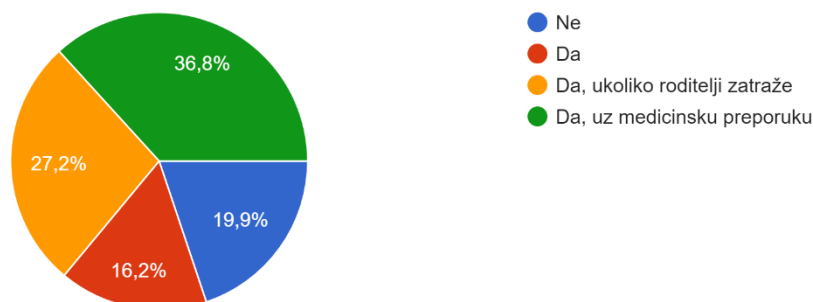

Izvor: Autor

Naredna skupina pitanja usmjereni su prema utvrđivanju otvorenosti prema alternativnim pedagoškim praksama rodnog odgoja kakvi karakteriziraju tzv. „nordijski“ pristup u kojem se djeci obraća u srednjem ili suprotnom rodu, usmjerava ih se prema igranju uloga suprotnog spola i razvijanju osobina i vještina tipičnih za suprotni spol.

Slika 5: Distribucija odgovora na pitanje o obraćanju u drugačijem rodu

Podržao/la bih dijete u slučaju da traži da mu se obraća u rodu drugačijem od njegovog spola:
136 odgovora

Izvor: Autor

Tablica 19: Odgovori odgajatelja o rodnoj pedagogiji (srednja vrijednost i standardna devijacija)

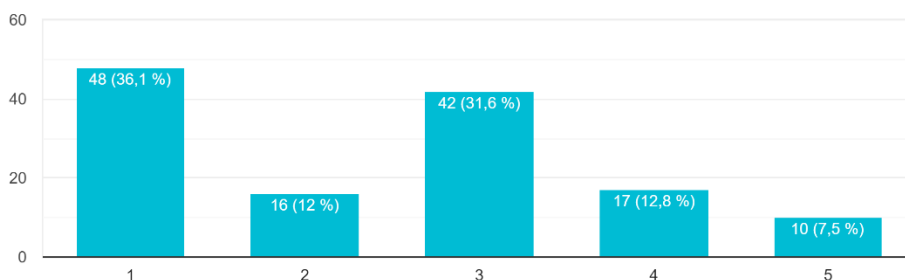
Pitanje	ukupno		vrtić		jaslice	
	Ø	±	Ø	±	Ø	±
1. Podržao/la bih izražavanje djeteta koje se dijelom izražava kao dječak, a dijelom kao djevojčica ili se naizmjenično izražava kao dječak i djevojčica.	3,16	1,28	3,21	1,25	3,03	1,34
2. Upoznat/a sam s nordijskim konceptom rodne pedagogije (rodno neutralna, rodno fleksibilna i kompenzacijska pedagogija).	2,38	1,21	2,35	1,17	2,47	1,32
3. Primjeri primjene nordijskog modela rodne pedagogije su korištenje rodno neutralnog jezika, obraćanje djeci u srednjem rodu, poticanje djece na isprobavanje rodni uloga suprotnih od njihove roda (npr. dječaci glume majke, a djevojčice očeve, zamjena muških i ženskih uloga u predstavama), povremene aktivnosti djevojčica ili dječaka u kojima razvijaju osobine i vještine tipične za drugi spol (npr. asertivnost - verbalizacija emocija). Smatram da bi bilo dobro ovakve pristupe primijeniti u nacionalnom kontekstu.	2,44	1,29	2,38	1,25	2,58	1,40

Izvor: Autor

Najveći broj odgojitelja bi podržao dijete koje traži da mu se obraća u rodu drugačijem od njegovog spola uz medicinsku preporuku (36,8%), nekima bi dovoljna bila sugestija roditelja (27,2%), 16,2 % njih bi podržalo dijete bez dodatnih uvjeta, ali 19,9% njih u takvoj situaciji odbijaju mogućnost da bi pod ikojim uvjetima bi podržali dijete u takvoj želji. Najveći broj odgojitelja nije siguran bi li podržao izražavanje djeteta koje se dijelom izražava kao dječak, a dijelom kao djevojčica ili se naizmjenično izražava kao dječak i djevojčica, uz značajnu rasutost odgovora. Odgojitelji uglavnom nisu upoznati s nordijskim konceptom rodne pedagogije (rodno neutralna, rodno fleksibilna i kompenzacijska pedagogija), a metode ovih pristupa uglavnom ne smatraju primjenjivima u nacionalnom kontekstu što je vidljivo i u grafu. U ovim pitanjima, također je zabilježena značajna standardna devijacija, odnosno rasutost odgovora.

Slika 6: Distribucija odgovora na pitanje o mogućnosti primjene nordijske rodne pedagogije

Primjeri primjene nordijskog modela rodne pedagogije su korištenje rodno neutralnog jezika, obraćanje djeci u srednjem rodu, poticanje djece na...kve pristupe primijeniti u nacionalnom kontekstu.
133 odgovora

Izvor: Autor

Prethodno pojašnjena podjela odgojitelja prema mišljenjima o pitanjima rodnog tipiziranja na tri skupine „konzervativne“, „srednje“ i „moderne“ omogućuje da se provjeri u kakvom je to odnosu s drugim nalazima.

Iako bi se moglo pretpostaviti da bi mlađi mogli biti „moderniji“, a stariji „konzervativniji“, rezultati ne ukazuju na postojanje statističkih značajnih razlika. Najprije se provodi Kruska Wallis test, a zatim po parovima Mann-Whitney U test koji potvrđuju da nema značajnih razlika.

Tablica 20: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika u „konzervativnosti“ prema dobi

	KONZtoMOD SCORE
Chi-Square	.259
df	2
Asymp. Sig.	.879

Izvor: Autor

Tablica 21: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika u „konzervativnosti“ prema dobi

		KONZtoMOD SCORE
„do 38 godina“ vs. „od 38 do 46 godina“	Mann-Whitney U	1000.000
	Wilcoxon W	2128.000
	Z	-.272
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.786
„do 38 godina“ vs. „preko 46 godina“	Mann-Whitney U	992.500
	Wilcoxon W	2120.500
	Z	-.511
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.609
„od 38 do 46 godina“ vs. „preko 46 godina“	Mann-Whitney U	963.500
	Wilcoxon W	1953.500
	Z	-.219
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.827

Izvor: Autor

Iako kod testiranja pojavnosti kod dječaka i djevojčica nije bilo statistički značajne razlike između gradova, zanimljivo je provjeriti odražava li se razlika u lokalnoj kulturi na stavove samih odgajatelja. Ponovno se provode Kruska Wallis test, a zatim po parovima Mann-Whitney U test koji potvrđuje statistički značajne razlike. U Rijeci su odgajatelji „najmoderniji“, Zagreb je u sredini, a u Splitu su „najkonzervativniji“. Parovi MW testa, pokazuju da su razlike Zagreba i Splita značajne na 10 %, dok su sve kombinacije s Rijekom značajne na 5 %.

U nastavku su prosječne vrijednosti, vidi se da Rijeka ima najveći prosjek (“najmodernije” stavove), Zagreb prilično manje te Split najmanje (“najkonzervativniji”).

Tablica 22: Srednje vrijednosti i standardna devijacija kompozitnog indikatora „konzervativnosti“ prema gradovima

GRAD	Ø	±
Zagreb	3.52	.530
Split	3.35	.482
Rijeka	3.84	.583
Total	3.50	.541

Izvor: Autor

Kontekst grada mogao bi utjecati na razlike u mišljenjima o rodnom tipiziranju, te je potrebno provesti testove u vezi značajnosti takvih razlika.

Tablica 23: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika u mišljenjima o rodnom tipiziranju prema gradovima

	KONZtoMOD SCORE
Chi-Square	11.503
df	2
Asymp. Sig.	.003

Izvor: Autor

Kruskal Wallis test potvrđuje značajne razlike među gradovima, a parovi MW testa, pokazuju da su razlike Zagreba i Splita značajne na 10 %, dok su sve kombinacije s Rijekom značajne na 5 %.

Tablica 24: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika u „konzervativnosti“ prema dobi

		KONZtoMOD SCORE
Zagreb-Split	Mann-Whitney U	1356.000
	Wilcoxon W	2532.000
	Z	-1.676
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.094
Zagreb-Rijeka	Mann-Whitney U	422.000
	Wilcoxon W	2837.000
	Z	-2.384
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.017
Split-Rijeka	Mann-Whitney U	220.500
	Wilcoxon W	1396.500
	Z	-3.303
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.001

Izvor: Autor

Nadalje se može provjeriti utječe li „konzervativnost“ odgojitelja na nalaze kod djece zasebno za: a) muški konstrukt, b) ženski konstrukt, c) ukupni konstrukt.

Prosječne vrijednosti po skupinama pokazuju da „najbolje“ (s najmanje rodni stereotipa) prolaze djeca kod „modernih“, potom kod srednjih te najlošije kod „konzervativnih“ odgajatelja.

Tablica 25: Srednje vrijednosti i standardna devijacija zbirne ocjene o pojavnosti stereotipnog ponašanja kod djece prema „konzervativnosti“ odgajatelja

KONZtoMOD	GROUP	B AVG	G AVG	ALL AVG
Konzervativni	Ø	3.37	3.30	3.34
	±	.562	.529	.520
Srednji	Ø	3.56	3.56	3.56
	±	.588	.596	.550
Moderni	Ø	3.70	3.61	3.65
	±	.525	.573	.503
Total	Ø	3.52	3.47	3.49
	±	.574	.578	.540

Izvor: Autor

Statistička značajnost se ponovno provjerava Kruska Wallis test, a zatim po parovima Mann-Whitney U test koji potvrđuje statistički značajne razlike. Prvo, KW test za nalaze kod djece po grupama kreiranima prema konstrukt koji se odnosi „mišljenja o rodnom tipiziranju“ (imamo tri grupe „konzervativni“, „srednji“ i „moderni“. Dakle, u konstruktima za dječake, djevojčice i ukupno – svugdje postoji statistički značajna razlika.

Tablica 26: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika zbirne ocjene o pojavnosti stereotipnog ponašanja kod djece prema „konzervativnosti“ odgajatelja

	B AVG	G AVG	ALL AVG
Chi-Square	6.660	7.166	7.292
Df	2	2	2
Asymp. Sig.	.036	.028	.026

Izvor: Autor

Parovi MW testa, pokazuju da je najočitija razlika između “konzervativnih” i “modernih”, donekle razlika između “konzervativnih i srednjih” (pogotovo kod djevojčica), dok između “srednjih” i “modernih” nema statistički značajne razlike.

Tablica 27: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika zbirne ocjene o pojavnosti stereotipnog ponašanja kod djece prema „konzervativnosti“ odgajatelja

		B AVG	G AVG	ALL AVG
“konzervativni” vs. “srednji”	Mann-Whitney U	1155.500	1074.500	1103.000
	Wilcoxon W	2533.500	2452.500	2481.000
	Z	-1.574	-2.088	-1.904
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.115	.037	.057
“konzervativni” vs. “moderni”	Mann-Whitney U	522.500	526.500	513.000
	Wilcoxon W	1900.500	1904.500	1891.000
	Z	-2.486	-2.451	-2.573
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.013	.014	.010
“srednji” vs. “moderni”	Mann-Whitney U	675.500	759.500	718.500
	Wilcoxon W	2160.500	2244.500	2203.500
	Z	-1.261	-.473	-.855
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.207	.636	.392

Izvor: Autor

S obzirom na takav značaj konstrukta „konzervativnosti“ odgojitelja koji je prosjek odgovora na pet pitanja, može se provjeriti osjećaju li se oni u jednakoj mjeri kvalificiranima za rodna pitanja prema njihovu odgovoru na šesto pitanje iz iste grupe „Sadržajno sam dovoljno educiran/a o spolnoj/rodnoj tematici.“ Prosječne vrijednosti po grupama pokazuju da “moderni” imaju najveću prosječnu ocjenu kod tvrdnje o tome koliko se educirano osjećaju, “srednji” su i ovdje u sredini, a “konzervativni” se osjećaju najmanje educirano u odnosu na ostale grupe.

Tablica 28: Srednje vrijednosti i standardna devijacija osjećaja odgajatelja o njihovoj educiranosti prema „konzervativnosti“

KONZtoMOD GROUP	Ø	±
Konzervativni	3.25	1.062
Srednji	3.46	.946
Moderni	3.77	.728
Total	3.45	.965

Izvor: Autor

Kruskal Wallis test potvrđuje statističku značajnost malo iznad 5 %, odnosno s p-value je 5,3 %, pa može se tvrditi da su rezultati značajni na 10 %

Tablica 29: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika osjećaja odgajatelja o njihovoj educiranosti prema „konzervativnosti“

	EDUCIRAN SAM
Chi-Square	5.862
Df	2
Asymp. Sig.	.053

Izvor: Autor

Parovi MW testa, pokazuju da je najočitija razlika između “konzervativnih” i “modernih”, dok između drugih kombinacija nema statistički značajne razlike.

Tablica 30: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika osjećaja odgajatelja o njihovoj educiranosti prema „konzervativnosti“

		EDUCIRAN SAM
“konzervativni” vs. “srednji”	Mann-Whitney U	1247.500
	Wilcoxon W	2625.500
	Z	-1.055
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.292
“konzervativni” vs. “moderni”	Mann-Whitney U	546.500
	Wilcoxon W	1924.500
	Z	-2.380
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.017
“srednji” vs. “moderni”	Mann-Whitney U	651.000
	Wilcoxon W	2136.000
	Z	-1.586
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.113

Izvor: Autor

U nastavku je testirana povezanost između tvrdnji „Sadržajno sam dovoljno educiran/a o spolnoj/rodnoj tematici“ te „U vrtiću u kojem radim nude se stručna usavršavanja (unutar i izvan ustanove) vezana uz rodna pitanja u odgojno-obrazovnom procesu“. S obzirom na to da se radi o dvije tvrdnje koje su mjerene ordinalnom ljestvicom, međuovisnost između ovih

obilježja mjeri se korelacijom rangom. Kako ističe Pivac (2011), najčešći način mjerenja korelacije ranga jest upotreba Spearmanov-og koeficijenta korelacije ranga.

Tablica 31: Korelacija između osjećaja educiranosti i organiziranja edukacija u predškolskim ustanovama

			AF PONUDA EDUK	EDUCIRAN SAM
Spearman's rho	AF_PONUDA_EDUK	Correlation Coefficient	1.000	.184*
		Sig. (2-tailed)	.	.032
		N	136	136
	EDUCIRAN_SAM	Correlation Coefficient	.184*	1.000
		Sig. (2-tailed)	.032	.
		N	136	136

Izvor: Autor

Pri analizi koeficijenta korelacije može se zaključiti smjer i intenzitet linearne korelacije među promatranim varijablama. S obzirom na to da Spearmanov koeficijent korelacije iznosi 0.184, koja je statistički značajna na razini od 5 % (p-value 3,2 %) može se zaključiti da postoji pozitivna, statistički značajna ali slaba korelacija (manja od 0.5). Dakle, edukacije su korisne, ali nedovoljne.

Može se očekivati da bi grupe odgajatelja podijeljene prema „konzervativnosti“ mogle iskazivati i manju otvorenost u vezi posljednje serije pitanja alternativnog pristupa rodnoj pedagogiji.

Kod pitanja o spremnosti obraćanja djetetu u suprotnom rodu od biološki dodijeljenog spola „moderni“ daju najveću podršku, potom „srednji“, a najmanju „konzervativni“. Za izračun prosječne vrijednosti pridana je tvrdnjama vrijednost od 1 minimum do 4 maksimum.

Tablica 32: Srednje vrijednosti i standardna devijacija spremnosti odgajatelja na obraćanje u drugačijem rodu prema „konzervativnosti“

KONZtoMOD GROUP	Ø	±
Konzervativni	2.04	.791
Srednji	2.52	1.041
Moderni	2.80	.997
Total	2.34	.983

Izvor: Autor

Upotrebljen je Kruskal Wallis test jer je pretpostavljeno da tvrdnja, iako ima 4 modaliteta, u stvari ima ordinalno obilježje s obzirom da se prema otvorenosti može odrediti redosljed 1 = „ne“, 2 = „da, uz medicinsku preporuku“, 3 = „da, ukoliko roditelji zatraže“, 4 = „da“. Test potvrđuje statistički značajne razlike, a parove se zatim testira Mann-Whitney U testom.

Tablica 33: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika spremnosti odgajatelja na obraćanje u drugačijem rodu prema „konzervativnosti“

	PODRSKA DJET
Chi-Square	11.653
df	2
Asymp. Sig.	.003

Izvor: Autor

Parovi MW testa potvrđuju da postoji statistički značajna razlika između „konzervativnih“ i ostalih grupa, dok značajne razlike između „srednjih“ i „modernih“ nema.

Tablica 34: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika spremnosti odgajatelja na obraćanje u drugačijem rodu prema „konzervativnosti“

		PODRSKA DJET
“konzervativni” vs. “srednji”	Mann-Whitney U	1034.000
	Wilcoxon W	2412.000
	Z	-2.445
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.014
“konzervativni” vs. “moderni”	Mann-Whitney U	461.000
	Wilcoxon W	1839.000
	Z	-3.241
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.001
“srednji” vs. “moderni”	Mann-Whitney U	695.000
	Wilcoxon W	2180.000
	Z	-1.115
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.265

Izvor: Autor

Provjera statističkog značaja različitosti odgovora pojedinih grupa prema “konzervativnosti” na pitanje “Podržao/la bih izražavanje djeteta koje se dijelom izražava kao dječak, a dijelom kao djevojčica ili se naizmjenično izražava kao dječak i djevojčica”, s obzirom da se radi o skali od 1 do 5, ponovno se testira Kruskal Wallis Testom i nakon toga parovi Mann-Whitney U testom.

Prosječne vrijednosti odgovora prema grupama prikazane su u slijedećoj tablici. Očito, najveće vrijednosti za moderne (skoro 3,9) dok srednji i konzervativni imaju prilično niže prosjeke.

Tablica 35: Srednje vrijednosti i standardna devijacija spremnosti odgajatelja na prihvaćanje da se dijete izražava u drugačijem rodu prema „konzervativnosti

KONZtoMOD GROUP	Ø	±
konzervativni	2.77	1.182
srednji	3.13	1.237
moderni	3.90	1.263
Total	3.16	1.284

Izvor: Autor

Kruskal Wallis testom potvrđeno je da postoji statistički značajna razlika među grupama. Parovi MW testa, pokazuju značajne razlike između „modernih“ i ostalih grupa, dok razlike između „konzervativnih“ i „srednjih“ nema.

Tablica 36: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika spremnosti odgajatelja na prihvaćanje da se dijete izražava u drugačijem rodu prema „konzervativnosti“

	PODRSKA DJET2
Chi-Square	15.025
df	2
Asymp. Sig.	.001

Izvor: Autor

Tablica 37: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika spremnosti odgajatelja na prihvaćanje da se dijete izražava u drugačijem rodu prema „konzervativnosti“

		PODRSKA DJET2
“konzervativni” vs. “srednji”	Mann-Whitney U	1121.000
	Wilcoxon W	2499.000
	Z	-1.558
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.119
“konzervativni” vs. “moderni”	Mann-Whitney U	382.500
	Wilcoxon W	1760.500
	Z	-3.765
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.000
“srednji” vs. “moderni”	Mann-Whitney U	488.500
	Wilcoxon W	1866.500
	Z	-2.695
	Asymp. Sig. (2-tailed)	.007

Izvor: Autor

U nastavku je testirana povezanost između tvrdnji „Sadržajno sam dovoljno educiran/a o spolnoj/rodnoj tematici“ te „Upoznat/a sam s nordijskim konceptom rodne pedagogije (rodno neutralna, rodno fleksibilna i kompenzacijska pedagogija)“. Kako je riječ o dvije tvrdnje koje su mjerene ordinalnom skalom, međuovisnost je izmjerena pomoću Spearmanovog koeficijenta korelacije ranga.

Tablica 38: Korelacija između osjećaja educiranosti i upoznatosti s „nordijskom“ rodnom pedagogijom

			UPOZ NORD	EDUCIRAN SAM
Spearman's rho	UPOZ_NORD	Correlation Coefficient	1.000	.332**
		Sig. (2-tailed)	.	.000
		N	133	133
	EDUCIRAN_SAM	Correlation Coefficient	.332**	1.000
		Sig. (2-tailed)	.000	.
		N	133	136

Izvor: Autor

Iz prethodne tablice vidi se da je riječ o slaboj ($0.332 < 0.5$), ali pozitivnoj i statistički značajnoj ($p\text{-value } 0.000 < 0.05$). korelaciji.

Konačno, testirana je razlika u grupama („konzervativni“, „srednji“ i „moderni“) za tvrdnju koja se odnosi na primjere primjene nordijskog modela rodne pedagogije u hrvatskom nacionalnom kontekstu.

Kruskal Wallis Testom potvrđeno je da postoji statistički značajna razlika među grupama, a parovi MW testa ponovno pokazuju statistički značajne razlike između „modernih“ i drugih grupa, dok nema razlike između „konzervativnih“ i „srednjih“.

Tablica 39: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika u mišljenju u primjenjivosti „nordijske“ rodne pedagogije prema „konzervativnosti“

	PRIMJERI NORD
Chi-Square	14.383
df	2
Asymp. Sig.	.001

Izvor: Autor

Tablica 40: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika u mišljenju u primjenjivosti „nordijske“ rodne pedagogije prema „konzervativnosti“

	PRIMJERI NORD
Mann-Whitney U	1148.000
Wilcoxon W	2526.000
Z	-1.400
Asymp. Sig. (2-tailed)	.162
Mann-Whitney U	395.000
Wilcoxon W	1773.000
Z	-3.726
Asymp. Sig. (2-tailed)	.000
Mann-Whitney U	489.000
Wilcoxon W	1867.000
Z	-2.693
Asymp. Sig. (2-tailed)	.007

Izvor: Autor

Tablica 41: Srednje vrijednosti i standardna devijacija u mišljenju u primjenjivosti „nordijske“ rodne pedagogije prema „konzervativnosti“

KONZtoMOD GROUP	Ø	±
konzervativni	2.04	1.137
srednji	2.38	1.270
moderni	3.24	1.230
Total	2.44	1.299

Izvor: Autor

Konačno, odgojitelji su na kraju anketnog upitnika imali priliku napisati dodatan komentar ili preporuku u vezi rodni uloga i stereotipa kod djece u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju, a njihovi komentari ilustriraju vrlo različita mišljenja o temi. Prema danim osvrtima, odgojitelji se mogu podijeliti u one koji podržavaju bavljenje rodnom tematikom u vrtiću i one koji smatraju kako toj temi nije mjesto u vrtiću.

Prva skupina pokazuje da je svjesna važnosti rodne tematike i suzbijanja rodni stereotipa. Nekoliko odgojitelja je u ovom dijelu ankete naglasilo kako podržavaju slobodu pojedinca u svom rodnom opredjeljenju te kako je dijete kompleksna individua koja zaslužuje prava, ljubav, podršku i prihvaćanje onakve kakva jest. Neki prepoznaju i svoju odgovornost ali i različitost osobni stavova koji utječu na praksu: *„Načelno svi podržavaju aktivnosti koje potiču razvijanje osobina i vještina tipičnih za drugi spol, rodnu ravnopravnost, prihvaćanje različitosti, rušenje stereotipa.... U praksi je pak vidljivo da su samo rijetki zaista i istinski prigrlili takav pristup i rad i imaju ga hrabrosti i provoditi“*. Slično mišljenje iznosi druga odgojiteljica: *„Da budemo iskreni i stav odgojno obrazovni djelatnika pokrio bi čitavu lepezu od vrlo liberalnih i podražavajućih pa do onih kritično rodno stereotipnih, neadekvatnih i narušavajućih... Teško je prihvatiti činjenicu da živimo u društvu u kojem se samo prividno i teoretski prihvaća ravnopravnost, različitost, pravo na izbor.... ali je upravo iz tog razloga i nedopustivo zanemariti pozitivan utjecaj koji na djecu u toj dobi ima mijenjanje percepcije, proširivanje spoznaje, znanja ,svijesti...“* Na tom tragu, neki su prepoznali i važnost edukacije kako se praktičari ne bi vodili samo osobni stavovima i uvjerenjima: *„Nedostaju nam istraživanja i edukacije, što kod odgajatelja ostavlja puno prostora za djelovanje pod utjecajem implicitne pedagogije i samostalnog educiranja. Nažalost, u velikom broju primjera postoji velik utjecaj tradicionalnih i konzervativni stavova koja se onda izražavaju neprofesionalni pristupom i narušavanjem djetetovog samopouzdanja i pozitivne slike o sebi“*. Dvije odgojiteljice su prepoznale i izazove u kontekstu suradnje s roditeljima što ilustrira komentar jedne od njih *„Uključivanje u projekte, rad na rušenju stereotipa ... iziskuje prvenstveno*

uspostavu povjerenja i dobru suradnju s roditeljima jer u protivnom kod pojedinih roditelja izaziva otpor koji poprima razmjere od blagog negodovanja i otpora pa često i do vrlo agresivnih i neprimjerenih reakcija. Stav kuće teoretski tada bi trebao biti usmjeren na zaštitu prava djece i stručnosti i kompetentnosti odgojitelja, ali s obzirom na moguću negativnu medijsku izloženost, prijetnje i sl. često se podilazi i takvom roditelju kako bi se izbjegli "problemi"“.

S druge strane, postoje odgojitelji koji smatraju kako rodnoj tematici nije mjesto u vrtiću. Takav stav objašnjavaju sljedećim komentarima:

- 1) Rodna ideologija nam je nametnuta. Smatram da joj nije mjesto u vrtiću.*
- 2) Previše se pažnje poklanja ovakvim temama, koje su neprimjerene za vrtiće. To je sve pomodno sto se tiče razmišljanja i provođenja. U redu je poštivati djetetovu osobnost i izričaj, ali ovakve stvari koje se tiču rodnih uloga su neprimjerene.*
- 3) Djeca vrtićkog uzrasta se uglavnom ne zamaraju rodnim stereotipima, osim ako su poticana od strane roditelja.*
- 4) Djeca su premala da bi bila svjesna tih razlika,Ali isto tako ne treba dopustiti da to ode predaleko, raznovrsnost u igranju da, ali imajmo na pameti da su to i dalje samo djeca koja su premala da bi shvatila pravo značenje roda i spola.*
- 5) Drugačiju djecu i osobe treba prihvatiti, ali ipak se treba znati tko je kojeg spola i roda jer je tako priroda napravila. Moramo živjeti u skladu sa prirodom! Zar ne?*
- 6) Određeni stereotipi su tu jer tako stvari stoje, sviđalo se to nama ili ne biološki nas nešto veže u određenom smjeru. Osim toga smatram kako sam navela da treba raditi na ravnopravnosti (ne jednakosti, već ravnopravnosti jer treba ostati zdrava razuma i prihvatiti da nismo jednaki, ali da imamo ista prava), ali ne treba uvoditi rasprave o tome kojeg si roda čak niti u osnovnim školama. Nema tu puno izbora, rodiš se kako se rodiš, postoje rijetke iznimke i mi kao društvo ih trebamo podržavati, ali da se u školama i vrtićima daje na izbor i raspravlja o rodnoj ulozi mislim da je skretanje pažnje na krivi problem... mislim da se previše skreće pažnja na rodna pitanja, dok se na prave problematike identiteta zaboravlja.*

Rasprava

Kao što je u teorijskom okviru sistematizirano, rodni stereotipi prisutni su kod djece od vrlo rane dobi te oni snažno utječu na razvoj djetetova identiteta i rodnih uloga. Uz utjecaj obitelji, kao djetetove najbliže okoline, značaj je i utjecaj ustanova u kojima djeca provode velik

dio svog djetinjstva. U tom kontekstu, važno je obratiti pažnju na postupke odgojitelja, organizirane aktivnosti, materijalno-prostorno okruženje i kulturu vrtića.

Rezultati pokazuju da odgojitelji procjenjuju kako u njihovim skupinama dječaci i djevojčice svojim ponašanjem i preferencijama prema igrama, partnerima za igru, bojama i motivima crteža odstupaju od rodni stereotipa, a jedina rodno stereotipna preferencija je zabilježena prema likovima i motivima u dječjoj literaturi i medijima. Odgojitelji procjenjuju da dječaci imaju rodno stereotipnije karakteristike, a djevojčice češće iskazuju ponašanje tipično za suprotni spol iako iskazuju stereotipnije preferencije prema igrama, bojama i motivima crteža. Veća stereotipnost zabilježena kod djevojčica u suprotnosti je s teorijskim spoznajama koje bilježe veću sklonost dječaka predškolske dobi da više razmišljaju i ponašaju se na izrazito spolno tipizirani način (Blakemore i sur., 1979.; Caldera i sur., 1989.; Lloyd i sur., 1988.; O'Brien & Huston, 1985; Edelbrock i Sugawara, 1978; Katz i Ksansnak, 1994; Lobel i Menašri, 1993.; Urberg, 1982 prema O'Brien i sur., 2000). Dječaci i djevojčice najmanje stereotipno gledaju na izbor partnera za igru, pa tako često iskazuju sklonosti prema zajedničkoj igri s djecom suprotnog spola što nije očekivana pojava s obzirom na rascjep spolova, odnosno igru dječaka i djevojčica isključivo u društvu istospolnih vršnjaka u razdoblju ranog djetinjstva. Istraživanje pokazuje da djeca u jasličkim skupinama iskazuju manje stereotipnih ponašanja i preferencija od one u vrtićkim skupinama, i to po svim ispitanim indikatorima. Ovakav rezultat je u skladu s teorijskim spoznajama prema kojima rodno tipiziran odabir igračaka i aktivnosti s godinama raste (Chick i sur., 2002; Todd i sur., 2018; Skočajić i sur., 2020). Pozitivni rezultati ovog istraživanja pokazuju da djeca u predškolskim ustanovama rijetko negativno komentiraju i/ili reagiraju na rodno nestereotipno ponašanje druge djece pri čemu i dječaci i djevojčice negativnije reagiraju na takvo ponašanje dječaka što je očekivano s obzirom na to da su ponašanja djevojčica koja su tipična za dječake češće prihvaćena (Fagot, 1985).

Odgojitelji procjenjuju da je u vrtićima u kojima rade materijalno-prostorno okruženje oblikovano na način da potiče zajedničke aktivnosti dječaka i djevojčica, a manje od polovine njih smatra da ono potiče uključivanje djece u igre i aktivnosti tipične za suprotni spol. Međutim, više od polovine odgojitelja svojim uputama potiče uključivanje djece u igre i aktivnosti tipične za suprotni spol što ukazuje na to da odgojitelji na takav način pokušavaju suzbijati stereotipe nudeći rodno nestereotipne igračke ili potičući igre atipične za spol djece. Moguće je da prepoznaju kako različite igre djeluju na različite aspekte dječjeg razvoja pa na ovakav način žele potaknuti i razvoj vještina koje djeca inače zapostavljaju baveći se stereotipnim aktivnostima. Na tom tragu, jedna odgojiteljica ponudila je dodatan komentar:

„Pomažem djeci da se okušaju u raznim aktivnostima, dječaci 'kuhaju' u kutiću kuhinje, voze lutke u kolicima, djevojčice se igraju odvijaćima, čekićem, „ popravljaju“ igračke... smatram da dijete kroz igru može usvojiti mnoge navike koje će mu pomoći jednog dana u izboru zanimanja, razvoju samostalnosti“.

Velika većina odgojitelja reagira na komentare djece i roditelja koje sadrže rodne stereotipe, s tim da očekivano više reagira na one dječje. Ovi nalazi pokazuju pozitivan aspekt njihove prakse po pitanju suzbijanja stereotipa. Reagiranje na komentare djece koji sadrže rodne stereotipe najočitiiji je postupak u suzbijanju rodni stereotipa. Nadalje, odgojitelji primjećuju da roditelji svojim ponašanjem podržavaju učvršćivanje rodni stereotipa kod djece, te većina njih reagira na komentare roditelja koji sadrže rodne stereotipe. To ipak čini manji broj njih nego onih koji reagiraju na dječje komentare što je i očekivano s obzirom na to da često odgojitelji imaju strah od nesuglasica između vrtića i roditelja po pitanju vrijednosti (Petrovič, 2023). Ovu tezu potvrđuje i odgojiteljica koja naglašava važnost povjerenja i kvalitetne suradnje *„jer u protivnom kod pojedinih roditelja izaziva otpor koji poprima razmjere od blagog negodovanja i otpora pa često i do vrlo agresivnih i neprimjerenih reakcija. Stav kuće teoretski tada bi trebao biti usmjeren na zaštitu prava djece i stručnosti i kompetentnosti odgojitelja“.*

Otpriblike polovina ispitanih pri izboru bajki, slikovnica, priča i aktivnosti s ulogama vode računa da likovi nisu prikazani na stereotipan način, dok samo trećina pokreće razgovore s djecom o rodnim ulogama i rodnim stereotipima. Odgovori odgojitelja na ova pitanja dosta se razlikuju što ukazuje na različite prakse. Iako prosječna ocjena nije toliko zabrinjavajuća, udio odgojitelja koji promišlja i aktivno djeluje po pitanju suzbijanja rodni stereotipa je nedovoljan. Prema literaturi, upravo materijali i mediji koji se koriste u vrtićima često sadrže rodne stereotipe (Chick i sur., 2002), a odgojitelji ih mogu iskoristiti za edukaciju djece o stereotipima i poticanje djece na kritičko razmišljanje o rodnim ulogama (Siibak i Vinter, 2014). Razgovori o rodnim ulogama i stereotipima manje se vode u jasličkim skupinama. Iako djeca u jasličkoj dobi razlikuju kategorije muško i žensko te u tom razdoblju već povezuju boje, odjeću, aktivnosti i ponašanja koji su tipični za određeni spol i usvajaju rodne stereotipe (Berk, 2015), odgojitelji vjerojatno smatraju kako s njima nije potrebno ili je prerano pokretati takve razgovore.

Iako odgojitelji prepoznaju da su organizacijske politike ustanova u kojima rade usmjerene na suzbijanje rodni stereotipa, ukazuju na to da se uglavnom ne nude stručna usavršavanja (unutar i izvan ustanove) vezana uz rodna pitanja u odgojno-obrazovnom procesu

a još manje se održavaju se edukacije za roditelje i tematski roditeljski sastanci vezani uz rodna pitanja. Nepostojanje ili mala ponuda stručnih usavršavanja odgovornost je same ustanove, primarno ravnatelja i pedagoga. Kontinuirano stručno usavršavanje odgojitelja je važno kako bi mogli uspješno odgovoriti na izazove i potrebe svakog djeteta, a poboljšanje teorijskog znanja potiče preispitivanje stavova i prakse. Također, s obzirom da brojna istraživanja pokazuju različit odnos, ponašanja i očekivanja roditelja prema dječacima i djevojčicama te ohrabrivanje rodno tipiziranih aktivnosti (Maccoby, 1998, Maccoby, Jacklin, 1974; Huston, 1983; Lytton, Romney, 1991), potrebno je i roditelje uključiti u suzbijanje rodnih stereotipa, ukazivati im na neodgovarajuće odgojne metode te ih senzibilizirati i educirati o razvoju djeteta i odgovarajućim praksama.

Prilikom testiranja utjecaja opremljenosti radne skupine (vrtića), odnosno radne prakse u radnoj skupini i ustanovi na ocjenu odgojitelja o pojavnosti rodnih stereotipa kod djece grupa pitanja koje opisuje obilježja opreme i procesa objedinjena su u konstrukt (prosjek 11 indikatora) i prema tome su odgojitelji podijeljeni u tri skupine. Među svim skupinama postoje statistički značajne razlike na način da se može zaključiti da vrtići s “boljim” praksama i opremljenošću, imaju manje izražene rodne stereotipe. Iz parova Mann-Whitney testa, uočljiva je očita razlika između grupe koja ima najlošije prakse i opremu, u odnosu na „srednju“ i „najbolju“ grupu. S druge strane, razlika između „srednje“ i „najbolje“ grupe nije statistički značajna.

Odgojitelji smatraju kako djevojčice i dječaci ne zahtijevaju drugačije odgojne metode i oblike komunikacije, a rodne uloge, odnosno različito ponašanje dječaka i djevojčica više pripisuju socijalizaciji nego biološkim faktorima.

Najveći broj odgojitelja nije siguran jesu li roditelji ti koji bi trebali imati glavnu ulogu u odlučivanju o rodnoj edukaciji njihove djece, ali uglavnom iskazuju slaganje s potrebom suzbijanja rodnih stereotipa i razvoja svijesti o rodnom identitetu, rodnim ulogama i rodnim stereotipima kod djece. Njihova svijest o važnosti o razvoju svijesti o rodnim ulogama i suzbijanja rodnih stereotipa u skladu je s rezultatima dosadašnjih istraživanja, iako odgojitelji pokazuju teškoće u razumijevanju uzroka rodno stereotipnih ponašanja, pokazuju smanjenu svijest o rodno polarizirajućem sadržaju u dječjoj literaturi te svojim ponašanjem ojačavaju rodne stereotipe kod djece (Chen, Rao, 2011; Gajda i sur. 2022). S obzirom da je svijest o potrebi utjecaja vrtića na suzbijanje rodnih stereotipa ocjenjena visoko (3,86), a da su prakse kojima se to provodi ocjenjene vrlo različito, neke preko 4, a neke jedva 3, može se pretpostaviti da u stvari ne prepoznaju ulogu odgojitelja i mehanizme kojima bi trebali utjecati. Točnije

razloge za to i načine kojima bi se razlika između svijesti o potrebi i stvarne prakse uskladila trebalo bi utvrditi dodatnim ciljanim istraživanjem. Ovaj problem ilustrira komentar odgojiteljice: „*Načelno svi podržavaju aktivnosti koje potiču razvijanje osobina i vještina tipičnih za drugi spol, rodnu ravnopravnost, prihvaćanje različitosti, rušenje stereotipa.... U praksi je pak vidljivo da su samo rijetki zaista i istinski prigrlili takav pristup i rad i imaju ga hrabrosti i provoditi*“. Važno je naglasiti kako ne smatraju svi primjerenim baviti se rodnom problematikom u vrtiću, već smatraju kako su djeca u toj dobi „premala“, nesvjesna razlika i stereotipa, a neki smatraju kako treba živjeti i ponašati se u skladu s prirodom, vjerojatno misleći u skladu sa svojim spolom. Ovakva razmišljanja također su opisana u prethodnim nacionalnim istraživanjima u kojima su neki od ispitanih odgojitelja naveli da postoje ozbiljniji problemi od navedene problematike ili se njome nije potrebno posebno baviti u vrtiću (Pažur, 2022; Topić, 2018).

Od prvih pet tvrdnji iz te skupine pitanja napravljen je kompozitni indikator na temelju kojeg su odgojitelji su podijeljeni u tri skupine (podjela prema percentilima, 0.333 i 0.667), tako da su oni s rezultatom do 3.2 uvjetno nazvani „konzervativni“, s rezultatom između 3.2 i 3.8 „srednji“, a oni s rezultatom većim od 3.8 „moderni“. Pri tome je 38% „konzervativnih“, 40% „srednjih“, a 22% „modernih“. Iako bi se laički moglo pretpostaviti da bi mlađi mogli biti „moderniji“, a stariji „konzervativniji“, rezultati ne ukazuju na postojanje statističkih značajnih razlika po dobi.

Tako identificirana „konzervativnost“ odgojitelja utječe na njihovu ocjenu pojavnosti rodnih stereotipa kod djece. Prosječne vrijednosti po skupinama pokazuju da „najbolje“ (s najmanje rodnih stereotipa) prolaze djeca kod „modernih“, potom kod srednjih te najlošije kod „konzervativnih“ odgojitelja. Parovi MW testa, pokazuju da je najočitija razlika između „konzervativnih“ i „modernih“, donekle razlika između „konzervativnih i srednjih“, dok između „srednjih“ i „modernih“ nema statistički značajne razlike.

Iako kod testiranja pojavnosti kod dječaka i djevojčica nije bilo statistički značajne razlike između gradova, zanimljivo je provjeriti odražava li se razlika u lokalnoj kulturi na stavove samih odgajatelja. Testovi su potvrdili statistički značajne razlike na način da su Rijeci odgajatelji „najmoderniji“, Zagreb je u sredini, a u Splitu su „najkonzervativniji“. Parovi MW testa, pokazuju da su razlike Zagreba i Splita značajne na 10 %, dok su sve kombinacije s Rijekom značajne na 5 %.

S obzirom na takav značaj konstrukta „konzervativnosti“ odgojitelja koji je prosjek odgovora na pet pitanja, može se provjeriti osjećaju li se oni u jednakoj mjeri kvalificiranima

za rodna pitanja prema njihovu odgovoru na šesto pitanje iz iste grupe „Sadržajno sam dovoljno educiran/a o spolnoj/rodnoj tematici.“ Prosječne vrijednosti po grupama pokazuju da „moderni“ imaju najveću prosječnu ocjenu kod tvrdnje o tome koliko se educirano osjećaju, „srednji“ su i ovdje u sredini, a „konzervativni“ se osjećaju najmanje educirano u odnosu na ostale grupe.

Parovi MW testa, pokazuju da je najočitija razlika između „konzervativnih“ i „modernih“, dok između drugih kombinacija nema statistički značajne razlike.

Odgojitelji se uglavnom smatraju dovoljno educiranima o spolnoj/rodnoj tematici, iako je vrlo mali broj odgojitelja dalo visoku ocjenu o razini educiranosti. Ovo je zanimljiv rezultat s obzirom na to da rezultati prethodnih nacionalnih istraživanja pokazuju kako su studiji ranog i predškolskog odgoja ne pridonose širenju svijesti studenata o važnosti otklanjanja rodni stereotipa te se ne bave posebno tom tematikom, da su odgojitelji nepripremljeni za aktivan angažman po pitanju rodne problematike, a s rodnom tematikom (rod/spol, rodne uloge, rodni stereotipi, rodna ravnopravnost) rijetko se susreću i o njoj educiraju te ju površno razumiju (Rogošić i sur., 2020; Topić, 2018; Golub, 2017; Pažur, 2022). S obzirom na to da se vjerojatno odgojitelji nisu posebice educirali o tematici u inicijalnom obrazovanju, a u vrtiću im se ne nude stručna usavršavanja u vezi te tematike ili precjenjuju svoje znanje ili se samostalno informiraju i educiraju, što bi trebalo utvrditi dodatnim budućim usmjerenim istraživanjima.

Provjerena je povezanost između tvrdnji „Sadržajno sam dovoljno educiran/a o spolnoj/rodnoj tematici“ te „U vrtiću u kojem radim nude se stručna usavršavanja (unutar i izvan ustanove) vezana uz rodna pitanja u odgojno-obrazovnom procesu“. Utvrđeno je da postoji pozitivna, statistički značajna ali slaba korelacija. Dakle, postojeće edukacije su korisne, ali nedovoljne.

Najveći broj odgojitelja bi podržao dijete koje traži da mu se obraća u rodu drugačijem od njegovog spola uz medicinsku preporuku, nekima bi dovoljna bila sugestija roditelja, najmanji dio njih bi podržalo dijete bez dodatnih uvjeta, ali petina pod nikakvim uvjetima ne prihvaća takav način rada. Najveći broj odgojitelja nije siguran bi li podržao izražavanje djeteta koje se dijelom izražava kao dječak, a dijelom kao djevojčica ili se naizmjenično izražava kao dječak i djevojčica.

Može se očekivati da bi grupe odgajatelja podijeljene prema „konzervativnosti“ mogle iskazivati i manju otvorenost u vezi posljednje serije pitanja alternativnog pristupa rodnoj pedagogiji. Kod pitanja o spremnosti obraćanja djetetu u suprotnom rodu od biološki dodijeljenog spola „moderni“ daju najveću podršku, potom „srednji“, a najmanju

„konzervativni“. Parovi MW testa potvrđuju da postoji statistički značajna razlika između „konzervativnih“ i ostalih grupa, dok značajne razlike između „srednjih“ i „modernih“ nema.

Provjera statističkog značaja različitosti odgovora pojedinih grupa prema „konzervativnosti“ na pitanje „Podržao/la bih izražavanje djeteta koje se dijelom izražava kao dječak, a dijelom kao djevojčica ili se naizmjenično izražava kao dječak i djevojčica“, najveće vrijednosti za moderne (skoro 3,9) dok srednji i konzervativni imaju prilično niže prosjeke, pri čemu konzervativni ispod 3 (2,77). Kruskal Wallis testom potvrđeno je da postoji statistički značajna razlika među grupama, a parovi MW testa, pokazuju značajne razlike između „modernih“ i ostalih grupa, dok razlike između „konzervativnih“ i „srednjih“ nema.

Odgovitelji uglavnom nisu upoznati s nordijskim konceptom rodne pedagogije (rodno neutralna, rodno fleksibilna i kompenzacijska pedagogija), a metode ovih pristupa uglavnom ne smatraju primjenjivima u nacionalnom kontekstu.

Utvrđana je slaba, ali pozitivna i statistički značajna korelacija između osjećaja da su dovoljno educirani i poznavanja nordijskog koncepta rodne pedagogije. To bi s jedne strane mogao biti dokaz da su njihove ocjene o vlastitoj educiranosti ispravne, ali i da je edukacija važna za primjenu novih pedagoških pristupa.

Konačno, utvrđena je i statistički značajna razlika u grupama („konzervativni“, „srednji“ i „moderni“) za tvrdnju koja se odnosi na primjere primjene nordijskog modela rodne pedagogije u hrvatskom nacionalnom kontekstu. Parovi MW testa ponovno pokazuju statistički značajne razlike između „modernih“ koji s prosječnom ocjenom 3,24 vjeruju da bi takav pristup bio ipak primjenjiv u hrvatskoj i drugih grupa, dok nema statističke razlike između „srednjih“ i „konzervativnih“ koji najmanje vjeruju u primjenjivost nordijske rodne pedagogije dajući prosječno ocjenu samo 2,04.

Primjenjivost rezultata istraživanja u praksi

Iako rezultati istraživanja pokazuju kako su odgojitelji uglavnom svjesni potrebe suzbijanja rodnih stereotipa i razvoja svijesti o rodnom identitetu, rodnim ulogama i rodnim stereotipima kod djece, nisu potpuno sigurni koja je njihova uloga i kolika je njihova odgovornost u tom procesu te na koje načine mogu pridonijeti suzbijanju stereotipa i razvoju zdravog rodnog identiteta. Odgojitelji procjenjuju kako u svom radu koriste metode koje pridonose smanjenju rodnih stereotipa poput reagiranja na komentare djece koji sadrže stereotipe, organiziranje prostora koji potiče zajedničke aktivnosti djevojčica i dječaka,

poticanje aktivnosti i igara koje su rodno atipične i sl. Međutim, manji broj njih s djecom pokreće razgovore o rodno osjetljivom sadržaju i temama, a prema teorijskim i praktičnim spoznajama upravo je to učinkovit način za osvještavanje stereotipa kod djece. Takvim razgovorima djecu se može potaknuti na kritičko razmišljanje, preispitivanje uvjerenja i poštivanje različitosti, ali i na usvajanje vrijednosti. U tom smislu, potrebno je paziti na vlastite upute, razgovarati o obiteljskim i društvenim ulogama bez stereotipa te predstavljati nestereotipne uloge.

Ispitani odgojitelji se procjenjuju dovoljno educiranima o ovoj problematici što može ukazivati na nepostojanje svijesti o važnosti i širini rodne problematike, a što potvrđuje i njihova nesigurnost o ulozi odgojitelja, niska razina informiranosti o drugačijim rodnim pedagogijama te neki od komentara odgojitelja. Prethodna nacionalna istraživanja pokazuju kako odgojitelji površno razumiju ovu problematiku i o njoj se rijetko educiraju, a pokazuju i nespremnost za aktivan angažman (Rogošić i sur., 2020; Topić, 2018; Golub, 2017; Pažur, 2022). Problematičan je i značajan manjak stručnih usavršavanja koje se bave ovom tematikom, a dostupni su odgojiteljima. Stoga je potrebno obratiti više pažnje na obrazovanje odgojitelja, od inicijalnog obrazovanja do stručnih usavršavanja. Kako bi odgojitelji osvijestili prisutnost stereotipa u svojim izjavama, uputama i ponašanjima bilo bi korisno organizirati kolegijalno opažanje ili analizu video-snimki ponašanja odgojitelja kroz stručne aktive. Također je potrebno organizirati predavanja, seminare unutar i izvan ustanove te poticati odgojitelje na refleksiju i akcijska istraživanja.

Različita ranije spomenuta istraživanja ukazuju na ponašanja roditelja koja osnažuju rodne stereotipe i rodno stereotipna ponašanja kod djece, a ispitanici odgojitelji potvrđuju ovakvu praksu. S obzirom na važnost suradnje vrtića i roditelja te nedostatak mehanizama za edukaciju roditelja, ustanove ranog i predškolskog odgoja mogu biti katalizator promjena na način da rade na senzibilizaciji i edukaciji roditelja o rodnoj problematici i posljedicama odgoja djece skladu s uvriježenim rodnim ulogama. Istraživanje nudi zabrinjavajuće rezultate o nedostatnoj ponudi edukacija i tematskih roditeljskih sastanaka, stoga preporuke idu u smjeru jačanja suradnje s roditeljima jer se promjenom prakse u vrtićima ne može dovoljno djelovati na suzbijanje rodni stereotipa i omogućavanja autentičnog razvoja djece.

Ograničenja i preporuke

Iako provedeno istraživanje nudi uvid u neke aspekte rodno tipiziranja djece u okruženju ustanova ranog i predškolskog odgoja te odnosa dionika odgojno-obrazovnog

procesa prema istome, ono ima određena ograničenja. Za razumijevanje ove problematike u kontekstu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u cilju unapređenja odgojno-obrazovne prakse potrebno je napraviti dodatna istraživanja.

Nedostatak istraživanja koji ispituju egalitarnost stavova ili mišljenja jest razlika između stavova koje osobe iskazuju i njihovih stvarnih ponašanja, bilo svjesnih ili nesvjesnih. Iako su osobni i profesionalni stavovi važan čimbenik koji utječe na stvarno ponašanje (Arnett i Turnbull, 2008; Borg, 2011; Fang, 1996; Guskey, 1986; Hashweh, 1996; Isikoglu i sur., 2009; Pajares, 1992; Wallace i Kang, 2004 prema Mengstie, 2022), neka prethodna istraživanja pokazala su mješovite i nekonzistentne rezultate o veličini i smjeru odnosa između uvjerenja učitelja i prakse. Prema teoriji planiranog ponašanja naša namjera ponašanja, osim o našim stavovima, ovisi i o socijalnim normama i percipiranoj kontroli nad ponašanjem. Kako u našoj kulturi još uvijek pretežu tradicionalne socijalne norme vezane uz rodne uloge, njihov utjecaj na naše ponašanje u nekim konkretnim situacijama može nadjačati osobni egalitarni stav (Galić, 2004). Prema Buehl i Beck (2015), konteksti škole također mogu utjecati na učitelje da se ponašaju na način koji ne odgovara njihovim uvjerenjima. Zato bi najobjektivniji način istraživanja njihovih stavova i ponašanja bio pojedinačno opažanje odgojitelja u njihovom radu s djecom kroz određeno vrijeme. Ipak, takav pristup, kako bi bio reprezentativan i uključio veći broj odgojitelja, zahtijeva visoku razinu sredstava i vremena. Isto tako ocjena o iskazivanju stereotipnog ponašanja koja bi se utvrđivala na osnovu ocjene pojedinačnog djeteta mogla bi utvrditi intenzitet za svako dijete i učestalost pojave u grupi zbrajanjem pojedinačnih rezultata. Međutim takvo istraživanje također zahtijeva veliki angažman treniranih ocjenjivača na velikom broju ispitanika, za što bi također trebala visoka razina sredstava i vremena.

U ovom istraživanju pokazala se za cijeli niz rezultata statistički značajna podjela na „konzervativne“ i „moderne“ odgojitelje na osnovu samo pet pitanja koja možda nisu dovoljno precizna za takvu namjenu, ali može predstavljati temelj prema budućem istraživanju koje bi moglo proširiti i produbiti temu takve podjele, njezinih uzroka i učinaka.

S obzirom da su u velikim gradovima odgojitelji grupirani u velike ustanove, kontakt s njima mogao se ostvariti posredovanjem manjeg broja centralnih adresa, dok bi kontaktiranje reprezentativnog uzorka malih ustanova u ruralnim područjima bilo puno kompliciranije. Može se pretpostaviti kako bi u ruralnim područjima mogla doći do izražaja različita materijalna osnova i pokrivenost predškolskog odgoja, manje mogućnosti organiziranja stručne podrške, edukacija i razmjene suvremenih praksi za odgojitelje, ali i biti naglašenija tradicionalna kultura koja bi mogla utjecati na rezultate, te bi to moglo biti predmet budućeg istraživanja.

9. ZAKLJUČAK

Proces rodnog tipiziranja tijekom kojeg djeca stječu uvjerenja i uče ponašanja koja su društveno očekivana za njihov rod počinje od prve godine djetetovog života, a kroz taj proces djeca razvijaju rodne uloge, odnosno naučene obrasce ponašanja karakteristične za žene ili muškarce. Rodno stereotipna uvjerenja postaju snažnija između treće i pete godine života, a do sedme godine postaju rigidno učvršćena što čini razdoblje predškolskog odgoja i obrazovanja kritičnim za bavljenje rodnim stereotipima. Rodni stereotipi značajno utječu na ponašanje odraslih prema djeci različitih spolova, tako da ih više ili manje svjesno usmjeravaju na usklađivanje s postojećim rodnim normama. To je usmjeravanje implicitno ili eksplicitno, a odvija se putem igara i igračaka, knjiga i slikovnica, animiranih filmova i drugih medija, vršnjačkim utjecajem i utjecajem odraslih koji sudjeluju u njihovu odgoju. Ukoliko su djeca uvjerenja da se moraju prilagoditi stereotipima mogu štetno djelovati na razvoj njihove osobnosti na način da umanjuju autentičnost i otežavaju razvoj zdravog identiteta djeteta. Takva izloženost stereotipima tijekom djetinjstva može i kasnije negativno utjecati na sposobnost obrade emocija na zdrav način, (ne)mogućnost uključivanja u ravnopravne partnerske (muško-ženske) odnose u odrasloj dobi, te podržavanje povijesnog sustava rodne neravnopravnosti. Odgovarajućim djelovanjem u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja može se pridonijeti promicanju rodne ravnopravnosti, razvoju individualnosti, kreativnosti i slobode izbora kod djece te prevenciji diskriminacije. Kroz suzbijanje stereotipa, predškolske ustanove stvaraju inkluzivno okruženje u kojem se svako dijete osjeća prihvaćeno i poštovano bez obzira na svoj spol. U ovom procesu najvažniju ulogu imaju odgojitelji čije obrazovanje i stavovi utječu na njihovo ponašanje prema dječacima i djevojčicama. Za odnos odgojno-obrazovne prakse prema rodnim ulogama i stereotipima značajni su i materijalno okruženje, organizacijska politika ustanove te oblici suradnje s roditeljima. Tradicionalna pedagoška praksa osnažuje rodne stereotipe te time kroz odgoj perpetuira partijahalnu strukturu društva koja se kasnije odražava kroz rodnu neravnopravnost i diskriminaciju.. Radi stvaranja uvažavajućih odgojno-obrazovnih okruženja i praksi koje će preduhitriti jačanje rodnih stereotipa, nameće se potreba za otkrivanjem „drugacijih“ pedagogija. Takvi alternativni suvremeni pristupi češće se javljaju u zemljama liberalnijih svjetonazora, a pri njihovom transferiranju važno je voditi računa o nacionalnom sociokulturnom kontekstu.

Svrha ovog istraživanja je bolje razumijevanje rodnog tipiziranja djece u okruženju ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja u velikim hrvatskim gradovima, te stvaranje teorijske i empirijske podloge za oblikovanje preporuka za unaprjeđenje odgojne-

obrazovne prakse. Rezultati pokazuju da odgojitelji procjenjuju kako u njihovim skupinama dječaci i djevojčice svojim ponašanjem i preferencijama prema igrama, partnerima za igru, bojama i motivima crteža odstupaju od rodnih stereotipa (prosječne ocjene iznad 3) , a jedina rodno stereotipna preferencija je zabilježena prema likovima i motivima u dječjoj literaturi i medijima (prosječne ocjene niže od 3). Pozitivni rezultati ovog istraživanja pokazuju da djeca u predškolskim ustanovama rijetko negativno komentiraju i/ili reagiraju na rodno nestereotipno ponašanje druge djece (prosječne ocjene niže od 2) što bi inače predstavljalo veliki vršnjački pritisak na poticanje stereotipnog ponašanja. Istraživanje pokazuje da djeca u jasličkim skupinama iskazuju manje stereotipnih ponašanja i preferencija od one u vrtićkim skupinama, i to po svim ispitanim indikatorima. Ovakav rezultat je u skladu s teorijskim spoznajama prema kojima rodno tipiziran odabir igračaka i aktivnosti s godinama raste. Iako se uvjeti i prakse u ustanovama predškolskog odgoja i obrazovanja mogu generalno pozitivno ocijeniti, i ovim istraživanjem je potvrđeno da vrtići s “boljim” praksama i opremljenošću, imaju manje izražene rodne stereotipe (statistička značajnost od 5%). Zato je nužno potrebno njihovo daljnje unaprjeđivanje, pri čemu je osobito važno kontinuirano stručno usavršavanje odgojitelja o rodnim temama i suvremenim pedagoškim praksama. Iako prosječna ocjena o mišljenjima i znanju odgojitelja o rodnim pitanjima daje nade za optimizam, udio „konzervativnih“ je gotovo dvostruko veći od udjela „modernih“, a ta se podjela značajno odražava na čitav niz pokazatelja. Tako identificirana „konzervativnost“ odgojitelja utječe na njihovu ocjenu pojavnosti rodnih stereotipa kod djece na način da djeca kod „modernih“ odgojitelja najviše odstupaju od stereotipnog ponašanja, da se „konzervativni“ osjećaju najmanje educirani za rodna pitanja, a i najmanje su otvoreni za primjene alternativnih pristupa rodnoj pedagogiji.

Rezultati istraživanja upućuju na potrebu za daljnjim unapređenjem odgojno-obrazovne prakse u vezi rodno osjetljivog sadržaja i suzbijanja rodnih stereotipa. Prepoznaje se potreba za razgovorima o rodno osjetljivom sadržaju i temama s djecom kao metodom osvještavanja stereotipa kod djece te poticanja kritičkog razmišljanja, preispitivanja uvjerenja i usvajanja vrijednosti. Također je važno obratiti više pažnje na obrazovanje odgojitelja, od inicijalnog obrazovanja do stručnih usavršavanja kako bi odgojitelji osvijestili svoje implicitne pedagogije, prisutnost stereotipa u svojim izjavama, uputama i ponašanjima. Stručno usavršavanje moguće je provesti kroz kolegijalno opažanje, stručne aktive, predavanja, seminare unutar i izvan ustanove, refleksiju i akcijska istraživanja. Važno je jačati suradnju s roditeljima jer se promjenom prakse u vrtićima ne može dovoljno djelovati na suzbijanje rodnih stereotipa i omogućavanja autentičnog razvoja djece. Roditelje je, dakle, potrebno senzibilizirati i educirati

o rodnoj problematici i posljedicama odgoja djece skladu s uvriježenim rodnim ulogama. Zaključno, potreban je ozbiljniji i sustavniji razvoj rodno osjetljivog obrazovanja kroz jasnije smjernice strateških i pravnih okvira te uspostava mehanizama praćenja njihova ostvarenja kako posvećenost rodnom pitanjima ne bi ostala na razini kratkoročnih inicijativa i projekata, te prepuštena volji odgojitelja.

Kao što je jedna od ispitanih odgojiteljica napisala - *teško je prihvatiti činjenicu da živimo u društvu u kojem se samo prividno i teoretski prihvaća ravnopravnost, različitost, pravo na izbor...* – zato svi trebamo početi od sebe u osvještavanju internaliziranih rodni stereotipa, a kao odgojno-obrazovni djelatnici pristupati djeci kao individuama bez stereotipa, osigurati sigurno i prihvaćajuće okruženje za slobodno izražavanje i zaštiti ih od društvenih očekivanja koja mogu biti štetna za njihov razvoj i ograničiti njihove potencijale, a kasnije dovesti do neravnopravnosti i diskriminacije. Možda kao pojedinci ne možemo riješiti problem rodne neravnopravnosti i izbrisati ukorijenjene stereotipe iz društva, ali odgovarajućim odgojno-obrazovnim metodama i postupcima možemo podići kritičku svijest i razvijati toleranciju kod novih generacija i pomoći im da se razvijaju neopterećeni prisutnim stereotipima i predrasudama. Ono što radimo sada je ulaganje u budućnost i buduće generacije, zato je važno ozbiljno pristupiti ovoj temi kroz senzibilizaciju i edukaciju odgojno-obrazovnih djelatnika, roditelja i šire javnosti, ali i zagovaranje za sustavniju provedbu obrazovne politike usmjerene na rodnu osviještenost.

POPIS TABLICA I SLIKA

Popis tablica

Tablica 1: Ocjena pojave stereotipnog ponašanja dječaka (srednja vrijednost i standardna devijacija)	29
Tablica 2: Ocjena pojave stereotipnog ponašanja djevojčica (srednja vrijednost i standardna devijacija)	30
Tablica 3: Razlika prosječne ocjene pojave stereotipnog ponašanja dječaka	31
Tablica 4: Kompozitni pokazatelji prosječne ocjene pojave stereotipnog ponašanja (srednja vrijednost i standardna devijacija)	31
Tablica 5: Rezultati Wilcoxon Signed Test razlika u odgovorima na pitanja za dječake i djevojčice	32
Tablica 6: Rezultati Mann-Whitney U testa odgovora o dječacima za vrtiće i jaslice	32
Tablica 7: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika u odgovorima o djevojčicama za vrtiće i jaslice	33
Tablica 8: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika u odgovorima prema dobi odgajatelja	33
Tablica 9: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika u odgovorima prema dobi odgajatelja	34
Tablica 10: Srednje vrijednosti i standardna devijacija odgovora prema dobi odgajatelja	35
Tablica 11: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika u odgovorima prema gradovima	35
Tablica 12: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika u odgovorima prema gradovima	36
Tablica 13: Srednje vrijednosti i standardna devijacija odgovora prema gradovima	36
Tablica 14: Ocjena uvjeta i praksi u ustanovama (srednja vrijednost i standardna devijacija)	37
Tablica 15: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika u ocjenama pojavnosti stereotipnog ponašanja kod djece prema opremljenosti i praksama	39
Tablica 16: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika u ocjenama pojavnosti stereotipnog ponašanja kod djece prema opremljenosti i praksama	39
Tablica 17: Srednje vrijednosti i standardna devijacija u ocjenama pojavnosti stereotipnog ponašanja kod djece prema opremljenosti i praksama	40

Tablica 18: Ocjena mišljenja odgojitelja o specifičnim pitanjima rodnog tipiziranja (srednja vrijednost i standardna devijacija)	41
Tablica 19: Odgovori odgajatelja o rodnoj pedagogiji (srednja vrijednost i standardna devijacija)	43
Tablica 20: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika u „konzervativnosti“ prema dobi	46
Tablica 21: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika u „konzervativnosti“ prema dobi	45
Tablica 22: Srednje vrijednosti i standardna devijacija kompozitnog indikatora „konzervativnosti“ prema gradovima	46
Tablica 23: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika u mišljenjima o rodnom tipiziranju prema gradovima	46
Tablica 24: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika u „konzervativnosti“ prema dobi	46
Tablica 25: Srednje vrijednosti i standardna devijacija zbirne ocjene o pojavnosti stereotipnog ponašanja kod djece prema „konzervativnosti“ odgajatelja	47
Tablica 26: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika zbirne ocjene o pojavnosti stereotipnog ponašanja kod djece prema „konzervativnosti“ odgajatelja	47
Tablica 27: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika zbirne ocjene o pojavnosti stereotipnog ponašanja kod djece prema „konzervativnosti“ odgajatelja	48
Tablica 28: Srednje vrijednosti i standardna devijacija osjećaja odgajatelja o njihovoj educiranosti prema „konzervativnosti“	48
Tablica 29: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika osjećaja odgajatelja o njihovoj educiranosti prema „konzervativnosti“	49
Tablica 30: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika osjećaja odgajatelja o njihovoj educiranosti prema „konzervativnosti“	49
Tablica 31: Korelacija između osjećaja educiranosti i organiziranja edukacija u predškolskim ustanovama	50
Tablica 32: Srednje vrijednosti i standardna devijacija spremnosti odgajatelja na obraćanje u drugačijem rodu prema „konzervativnosti“	50
Tablica 33: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika spremnosti odgajatelja na obraćanje u drugačijem rodu prema „konzervativnosti“	51
Tablica 34: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika spremnosti odgajatelja na obraćanje u drugačijem rodu prema „konzervativnosti“	51
Tablica 35: Srednje vrijednosti i standardna devijacija spremnosti odgajatelja na prihvaćanje da se dijete izražava u drugačijem rodu prema „konzervativnosti“	52

Tablica 36: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika spremnosti odgajatelja na prihvaćanje da se dijete izražava u drugačijem rodu prema „konzervativnosti“	52
Tablica 37: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika spremnosti odgajatelja na prihvaćanje da se dijete izražava u drugačijem rodu prema „konzervativnosti“	53
Tablica 38: Korelacija između osjećaja educiranosti i upoznatosti s „nordijskom“ rodnom pedagogijom	54
Tablica 39: Rezultati Kruskal-Wallis testa razlika u mišljenju u primjenjivosti „nordijske“ rodne pedagogije prema „konzervativnosti“	54
Tablica 40: Rezultati Mann-Whitney U testa razlika u mišljenju u primjenjivosti „nordijske“ rodne pedagogije prema „konzervativnosti“	54
Tablica 41: Srednje vrijednosti i standardna devijacija u mišljenju u primjenjivosti „nordijske“ rodne pedagogije prema „konzervativnosti“	55

Popis slika

Slika 1: Karakteristike uzorka	26
Slika 2: Distribucija odgovora na pitanje o materijalno prostornom okruženju	38
Slika 3: Distribucija odgovora na pitanje o educiranosti	42
Slika 4: Raspodjela odgajatelja prema vrijednosti kompozitnog pokazatelja „konzervativnosti“	42
Slika 5: Distribucija odgovora na pitanje o obraćanju u drugačijem rodu	43
Slika 6: Distribucija odgovora na pitanje o mogućnosti primjene nordijske rodne pedagogije	44

POPIS LITERATURE

- Alexander, G. M., Wilcox, T., & Woods, R. (2009). Sex differences in infants' visual interest in toys. *Archives of sexual behavior*, 38(3), 427-433.
- Australian Institute of Health and Welfare (2011). The health of Australia's males. Australian Institute of Health and Welfare.
- Ban, A. (2003). Rodni stereotipi u predškolskoj igri, u *Play and playing in early childhood conference book*, OMEP, 91-105.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice-Hall.
- Bartulović, M., & Kušević, B. (2016). Što je interkulturno obrazovanje. *Priručnik za nastavnike i druge znatiželjnike, CMS*
- Bayne, E. (2009). Gender pedagogy in Swedish pre-schools: An overview. *Gender issues*, 26(2), 130-140.
- Begić, D., Jukić, V., Medved, V. (2015). Psihijatrija: Poremećaji spolne uloge, seksualne sklonosti i orijentacije. Medicinska naklada. 275-284.
- Belamarić, J. (2009). Ružičasto i plavo - Rodno osviješten odgoj u vrtiću. *Dijete, vrtić, obitelj*, 15(58), 14-17.
- Benenson, J. F. (1993). Greater preference among females than males for dyadic interaction in early childhood. *Child Development*, 64, 544-555.
- Berk, L. E. (2015). Dječja razvojna psihologija, Naklada Slap
- Blaise, M. (2005). A feminist poststructuralist study of children "doing" gender in an urban kindergarten classroom. *Early Childhood Research Quarterly*, 20(1), 85-108.
- Blakemore, J. E. O., & Centers, R. E. (2005). Characteristics of boys' and girls' toys. *Sex roles*, 53(9), 619-633.
- Blakemore, J. E. O., Berenbaum, S. A., & Liben, L. S. (2008). *Gender development*. Psychology Press.
- Bohicchio, V., Perillo, P., Valenti, A., Chello, F., Amodeo, A. L., Valerio, P., & Scandurra, C. (2019). Pre-service teachers' approaches to gender-nonconforming children in preschool and primary school: Clinical and educational implications. *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*, 23(2), 117-144.

- Borić, R., Pešut, J., & Kesić, V. (2007). Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije. *Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH*.
- Bosson, J. K., Vandello, J. A., & Buckner, C. E. (2018). *The psychology of sex and gender*. SAGE Publications.
- Boyatzis, C. J., & Eades, J. (1999). Gender differences in preschoolers' and kindergartners' artistic production and preference. *Sex Roles, 41*(7), 627-638.
- Buehl MM, Beck JS (2015) The relationship between teachers' beliefs and teachers' practices. In Fives H, Gill MG (eds) *International Handbook of Research on Teachers' Beliefs*. New York: Routledge, pp.1–19.
- Buss, D. M. & Kenrick, D. T. (1998). Evolutionary social psychology. In D. T. Gilbert & S. T. Fiske (Eds.), *The handbook of social psychology, Vol. 2* (4th ed., pp. 982–1026). McGraw-Hill.
- Bussey, K. & Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of gender development and differentiation. *Psychological Review, 106*, 676–713.
- Campbell, A., Shirley, L., Heywood, C., & Crook, C. (2000). Infants' visual preference for sex-congruent babies, children, toys and activities: A longitudinal study. *British Journal of Developmental Psychology, 18*(4), 479-498.
- Carter, D. B. (1987). The role of peers in sex role socialization. In D. B. Carter (Ed.), *Current conceptions of sex roles and sex-typing: Theory and research*. Praeger.
- Charlesworth, W. R., & Dzur, C. (1987). Gender comparisons of preschoolers' behavior and resource utilization in group problem solving. *Child development, 191-200*.
- Chen, E. S. L., & Rao, N. (2011). Gender socialization in Chinese kindergartens: Teachers' contributions. *Sex roles, 64*(1), 103-116.
- Chick, K. A., Heilman-Houser, R. A., & Hunter, M. W. (2002). The impact of child care on gender role development and gender stereotypes. *Early Childhood Education Journal, 29*(3), 149-154.
- Eckert, P., & McConnell-Ginet, S. (2013). *Language and gender*. Cambridge University Press.
- Egan, S. K. & Perry, D. G. (2001). Gender identity: A multidimensional analysis with implications for psychosocial adjustment. *Developmental Psychology, 37*, 451–463.
- Ehrhardt, A. A. (1985). Gender Differences. *Psychology and gender, 32, 37*.

- Fagot, B. I. & Leinbach, M. D. (1989). The young child's gender schema: Environmental input, internal organization. *Child Development*, *60*, 663–672.
- Fagot, B. I. (1985a). Beyond the reinforcement principle: Another step toward understanding sex role development. *Developmental Psychology*, *21*, 1097–1104
- Fagot, B. I., Rodgers, C. S., & Leinbach, M. D. (2000). Theories of gender socialization. In T. Eckes & H. M. Trautner (Eds.), *The developmental social psychology of gender* (pp. 65–89). Lawrence Erlbaum Associates.
- Fiske, S. T., & Stevens, L. E. (1993). *What's so special about sex? Gender stereotyping and discrimination*. Sage Publications, Inc.
- Gajda, A., Bójko, A., & Stoecker, E. (2022). The vicious circle of stereotypes: Teachers' awareness of and responses to students' gender-stereotypical behaviour. *PLoS one*, *17*(6), e0269007.
- Galambos, N. L. (2004). Gender and gender role development in adolescence. *Handbook of adolescent psychology*, 233-262.
- Galić, B. (2004). Seksistički diskurs rodnog identiteta. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, *13*(3-4), 305-324.
- Geary, D. C. (2000). Evolution and proximate expression of human paternal investment. *Psychological Bulletin*, *126*, 55–77.
- Gee, B., & Gee, J. (2005). *Seeing learning in traditional classroom settings*. Cromwell Press.
- Gillibrand, R., Lam, V., & O'Donnell, V. L. (2016). *Developmental psychology*.
- Golub, T. (2017). *Osvješćivanje prisutnosti rodnih stereotipa u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Hill, T. M., & Bartow Jacobs, K. (2020). “The Mouse Looks Like a Boy”: Young Children's Talk About Gender Across Human and Nonhuman Characters in Picture Books. *Early childhood education journal*, *48*, 93-102.
- Hood, K. E., Draper, P., Crockett, L. J., Petersen, A. C. (1987). The ontogeny and phylogeny of sex differences in development: A biosocial synthesis. In D. B. Carter (Ed.), *Current conceptions of seks roles and sex-typing: Theory and research*. Praeger.

- Howes, C. (1988). Same- and cross-sex friends: Implications for interaction and social skills. *Early Childhood Research Quarterly, 3*, 21–37.
- Hoyenga, K. B. & Hoyenga, K. T. (1993). *Gender-related differences: Origins and outcomes*. Allyn & Bacon.
- Huston, A. C. & Wright, J. C. (1996). Television and socialization of young children. In T. M. MacBeth (Ed.), *Tuning in to young viewers: Social science perspectives on television* (pp. 37–60). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Huston, A. C. (1983). Sex-typing. In E. M. Hetherington (Ed.), *Handbook of child psychology. Vol. 4. Socialization, personality and social development* (4th ed., pp. 387–468). Wiley.
- Huston, A. C. (1985). The development of sex typing: Themes from recent research. *Developmental Review, 5*(1), 1-17.
- Hyde, J. S., Bigler, R. S., Joel, D., Tate, C. C., & van Anders, S. M. (2019). The future of sex and gender in psychology: Five challenges to the gender binary. *American Psychologist, 74*(2), 171.
- Jugović, I., & Kamenov, Ž. (2008). Razvoj instrumenta za ispitivanje rodnih uloga u adolescenciji. *Suvremena psihologija, 11*(1), 93-106.
- Karlson, I., & Simonsson, M. (2011). A question of gender-sensitive pedagogy: Discourses in pedagogical guidelines. *Contemporary Issues in Early Childhood, 12*(3), 274-283.
- Kazura, K. (2000). Fathers' qualitative and quantitative involvement: An investigation of attachment, play, and social interactions. *Journal of Men's Studies, 9*, 41–57.
- Kenrick, D. T., & Luce, C. L. (2012). An evolutionary life-history model of gender differences and similarities. In *The developmental social psychology of gender* (pp. 49-78). Psychology Press.
- Kinder, M. (Ed.). (1999). *Kids' media culture*. Durham, NC: Duke University Press.
- Kochanska, G. & Aksan, N. (2004). Development of mutual responsiveness between parents and their young children. *Child Development, 75*, 1657–1676.
- Kohlberg, L., & Ullian, D. Z. (1974). Stages in the development of psychosexual concepts and attitudes. In R. C. Friedman, R. M. Richart, R. L. Vande Wiele, & L. O. Stern (Eds.), *Sex differences in behavior*. John Wiley & Sons.

- LaFreniere, P., Strayer, F. F., & Gauthier, R. (1984). The emergence of same-sex affiliative preferences among preschool peers: A developmental/ethological perspective. *Child Development, 55*, 1958–1965.
- Leaper, C. (1994a). Exploring the consequences of gender segregation on social relationships. In C. Leaper (Ed.), *Childhood gender segregation: Causes and consequences*. New directions for child development, No. 65 (pp. 67–86). San Francisco: Jossey Bass.
- LoBue, V., & DeLoache, J. S. (2011). Pretty in pink: The early development of gender-stereotyped colour preferences. *British Journal of Developmental Psychology, 29*(3), 656-667.
- Lytton, H., & Romney, D. M. (1991). Parents' differential socialization of boys and girls: A meta-analysis. *Psychological bulletin, 109*(2), 267.
- Maccoby, E. E. (1988). Gender as a social category. *Developmental Psychology, 24*, 755–765.
- Maccoby, E. E. (1998). *The two sexes: Growing up apart, coming together* (Vol. 4). Harvard University Press.
- Maccoby, E. E., & Jacklin, C. N. (1974). Myth, reality and shades of gray: What we know and don't know about sex differences.
- MacDonald, K. B. (1988b). Sociobiology and the cognitive-developmental tradition in moral development research. In K. B. MacDonald (Ed.), *Sociobiological perspectives on human development*. Springer-Verlag.
- MacDonald, K. B., (1988a). The interfaces between sociobiology and development psychology. In K. B. MacDonald (Ed.), *Sociobiological perspectives on human development*. Springer-Verlang
- Marović, Z. (2009). Ne smiješ plakati, ti si dječak. *Dijete, vrtić, obitelj, 15* (58), 18-23.
- Martin, C. L. & Ruble, D. (2004). Children's search for gender cues: Cognitive perspectives on gender development. *Current Directions in Psychological Science, 13*, 67–70.
- McCarthy, M. M., De Vries, G. J., & Forger, N. G. (2017). Sexual differentiation of the brain: a fresh look at mode, mechanisms, and meaning, u Pfaff, D. W., Joëls, M.: *Hormones, Brain and Behavior*, Academic Press, 3-32,

- Mengstie, M. M. (2022). Preschool teachers' beliefs and practices of developmentally appropriate practice (DAP). *Journal of Early Childhood Research*, 0(0). <https://doi-org.ezproxy.nsk.hr/10.1177/1476718X221145464>
- Moore, C. L. (1985). Another psychobiological view of sexual differentiation. *Development Review*, 5, 18-55.
- O'Brien, M., Peyton, V., Mistry, R., Hruda, L., Jacobs, A., Caldera, Y., ... & Roy, C. (2000). Gender-role cognition in three-year-old boys and girls. *Sex Roles*, 42, 1007-1025.
- Our Watch (2018). Challenging gender stereotypes in the early years: the power of parents. Our Watch.
- Pažur, M. (2022) Gender Equality and Education: Croatia Report _Rodna ravnopravnost i obrazovanje: izvještaj Hrvatska.
- Petrović, L. (2023). *Učenje o spolnoj i rodnoj ravnopravnosti u ustanovama predškolskog odgoja i obrazovanja*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Piaget, J. (1970). Piaget's theory. In P. H. Mussen (Ed.), *Carmichael's manual of child psychology* (3rd ed., Vol. 2, pp. 703–732). Wiley.
- Pivac, S. (2011). Statističke metode. Ekonomski fakultet Split.
- Rogošić, S., Maskalan, A., & Krznar, T. (2020). Preschool Teachers' Attitudes towards Children's Gender Roles: The Effects of Sociodemographic Characteristics and Personal Experiences of Gender Discrimination. *Problems of Education in the 21st Century*, 78(3), 410-422.
- Ruble, D. N., Martin, C. L., & Berenbaum, S. A. (2006). Gender development. In N. Eisenberg (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional, and personality development*. (6th ed., pp. 858–932). Wiley.
- Ruble, D. N., Martin, C. L., & Berenbaum, S. A. (2006). Gender development. In N. Eisenberg (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 3. Social, emotional, and personality development*. (6th ed., pp. 858–932). Hoboken, NJ: Wiley.
- Sandberg, J. F. & Hofferth, S. L. (2001). Changes in children's time with parents: United States, 1981–1997. *Demography*, 38, 423.
- Schaffer, D.R. (2009). Social and personality development (6th ed.) Lelmaong, CA Wadsworth

- Serbin, L. A., Powlisha, K. K., & Gulko, J. (1993). The development of sex typing in middle childhood. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 58(2, Serial No. 232).
- Siibak, A., & Vinter, K. (2014). "No Silly Girls' Films!" Analysis of Estonian Preschool Children's Gender Specific Tastes in Media Favourites and their Possible Implications for Preschool Learning Practices. *International Journal of Early Childhood*, 46, 357-372.
- Silverman, I. & Eals, M. (1992). Sex differences in spatial abilities: Evolutionary theory and data. In J. H. Barkow & L. Cosmides (Eds.), *The adapted mind: Evolutionary psychology and the generation of culture* (pp. 533–549). Oxford University Press.
- Skočajić, M. M., Radosavljević, J. G., Okičić, M. G., Janković, I. O., & Žeželj, I. L. (2020). Boys just don't! Gender stereotyping and sanctioning of counter-stereotypical behavior in preschoolers. *Sex Roles*, 82(3), 163-172.
- Stromquist, N. P. (2007). The gender socialization process in schools: A cross-national comparison. *Background Paper Prepared for the Education for All Global Monitoring Report 2008*, Unesco
- Štimac Radin, H. (2008). Standardi i mehanizmi ravnopravnosti spolova. Preporuka Rec (2007) 17 Odbora ministara državama članicama i Memorandum s objašnjenjima. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH. Dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/bibliotekaona/Preporuka%20Rec%202007%2017%20Odbora%20ministara%20dr%20C5%BEava%20ma%20C4%8Dlamicama%20VE%20o%20standardima%20i%20mehanizmima%20ravnopravnosti%20spolova%20i%20Memorandum%20s%20obja%20C5%A1njenjima.pdf>
- Todd, B. K., Barry, J. A., & Thommessen, S. A. (2017). Preferences for 'gender-typed' toys in boys and girls aged 9 to 32 months. *Infant and Child Development*, 26(3), e1986.
- Todd, B. K., Fischer, R. A., Di Costa, S., Roestorf, A., Harbour, K., Hardiman, P., & Barry, J. A. (2018). Sex differences in children's toy preferences: A systematic review, meta-regression, and meta-analysis. *Infant and Child Development*, 27(2), e2064.
- Topić, I. (2018). *Stavovi odgajatelja o rodnim odnosima u odgojno-obrazovnome procesu*. Diplomski rad. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

- Turk, V. (2019). *Razvoj pojma o sebi i rodnog identiteta*. Završni rad. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Puli.
- Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A. (2005). *Dječja psihologija: moderna znanost*. Naklada Slap, Jastrebarsko.
- Vranješ, A., Kučer, M. (2009). *Rodno osjetljiva politika: politika za promjene*. Split: Domine. Dostupno na: <http://domine.hr/cms/clients/4/uploads/194.pdf>, pristupljeno: 30. ožujka 2016.
- Vrcelj, S., Mušanović, M. (2011). *Kome još (ne)treba feministička pedagogija?!*. Hrvatsko futurološko društvo.
- Weisgram, E. S., Fulcher, M., & Dinella, L. M. (2014). Pink gives girls permission: Exploring the roles of explicit gender labels and gender-typed colors on preschool children's toy preferences. *Journal of Applied Developmental Psychology, 35*(5), 401-409.
- Witt, S. (1997). Parental influence on children's socialization to gender roles. *Adolescence, 32*(125), 253 .
- Yunger, J. L., Carver, P. R., & Perry, D. G. (2004). Does gender identity influence children's psychological wellbeing? *Developmental Psychology, 40*, 572–582.

POPIS PRILOGA

Prilog 1: Instrument istraživanja (anketni upitnik)

Poštovani/a,

Ovo istraživanje provodi se u svrhu izrade diplomskog rada na temu "**Razvoj rodnih uloga i usvajanje rodnih stereotipa kod djece u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja**" na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Rijeci. Vaše sudjelovanje u istraživanju u potpunosti je anonimno i svi Vaši odgovori su strogo povjerljivi te će biti dostupni samo istraživačici. Rezultati istraživanja koristit će se isključivo u znanstvene svrhe. Vrijeme ispunjavanja anketnog upitnika je otprilike 10 minuta. Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno te u svakom trenutku možete odustati od sudjelovanja. Ako imate dodatnih pitanja ili želite saznati više o istraživanju, možete se obratiti na e-mail adresu ema.mrnjavac@student.uniri.hr.

Unaprijed se zahvaljujem na
Vašem sudjelovanju!
Ema Mrnjavac

- Opći podaci:
1. Dob *

 2. Broj godina rada kao odgojitelj: *
 3. Razina obrazovanja: *
VŠS
VSS
 4. Radim u predškolskoj ustanovi u gradu: *
Zagrebu
Splitu
Rijeci
 5. Trenutno radim u: *
jasličkoj skupini
vrtićkoj skupini

Rodno stereotipiziranje (dječaci)

Procijenite u skupini koliko često dječaci iskazuju karakteristike i ponašanje tipične za suprotni spol.

(1- nikad, 2- rijetko, 3- ponekad, 4- često, 5- uvijek)

1. Dječaci se igraju igračkama i sudjeluju u igrama koje su rodno stereotipne za djevojčice (lutke, igre frizera, kuhinje, statične aktivnosti,...).
2. Dječaci iskazuju sklonosti prema zajedničkoj igri s djevojčicama.
3. Dječaci pri likovnim aktivnostima koriste rodno stereotipne boje (ružičasta, žuta, pastelne...) i motive za djevojčice (ljudi, životinje, priroda,...).
4. Dječaci iskazuju interese prema likovima/motivima u dječjoj literaturi i medijima rodno stereotipne za djevojčice (princeze, vile, ženski glavni junaci,...).
5. Dječaci iskazuju ponašanje tipično za suprotni spol (tjelesna bliskost, kooperativnost/suradnja, briga,...).
6. Dječaci iskazuju karakteristike tipične za suprotni spol (plašljivost, sramežljivost, strpljivost,...).
7. Dječaci negativno komentiraju i/ili reagiraju na rodno nestereotipno ponašanje drugih dječaka (izbor igračkaka, odijevanje, ponašanje,...).
8. Dječaci negativno komentiraju i/ili reagiraju na rodno nestereotipno ponašanje djevojčica (izbor igračkaka, odijevanje, ponašanje,...).

Rodno stereotipiziranje (djevojčice)

Procijenite u skupini koliko često djevojčice iskazuju karakteristike i ponašanje tipične za suprotni spol.

(2- nikad, 2- rijetko, 3- ponekad, 4- često, 5- uvijek)

1. Djevojčice se igraju igračkama i sudjeluju u igrama koje su rodno stereotipne za dječake (akcijske figurice, igre rata, akcijske igre, motoričke aktivnosti,...)
2. Djevojčice iskazuju sklonosti prema zajedničkoj igri s dječacima.
3. Djevojčice pri likovnim aktivnostima koriste rodno stereotipne boje (plava, smeđa, siva...) i motive za dječake (vozila, nadnaravne sile, čudovišta,...).
4. Djevojčice iskazuju interese prema likovima/motivima u dječjoj literaturi i medijima rodno stereotipne za dječake (superheroji, nadnaravne sile, muški glavni junaci,...).
5. Djevojčice iskazuju ponašanje tipično za suprotni spol (natjecateljski duh, agresivnost, sklonost preuzimanju rizika, ...).
6. Djevojčice iskazuju karakteristike tipične za suprotni spol (asertivnost, hrabrost, samouvjerenost,...).
7. Djevojčice negativno komentiraju i/ili reagiraju na rodno nestereotipno ponašanje drugih djevojčica (izbor igračkaka, odijevanje, ponašanje,...).
8. Djevojčice negativno komentiraju i/ili reagiraju na rodno nestereotipno ponašanje dječaka (izbor igračkaka, odijevanje, ponašanje,...).

Karakteristike skupine i postupaka odgojitelja

Procijenite u kojoj mjeri se slažete sa sljedećim tvrdnjama:

1. *uopće se ne slažem*, 2. *ne slažem se*, 3. *niti se slažem*, *niti se ne slažem*, 4. *slažem se*, 5. *u potpunosti se slažem*

1. U skupini u kojoj radim materijalno-prostorno okruženje oblikovano na način da potiče uključivanje djece u igre i aktivnosti tipične za suprotni spol.2. U skupini u kojoj radim materijalno-prostorno okruženje oblikovano na način da je poticajno za zajedničke aktivnosti dječaka i djevojčica.3. Svojim uputama potičem uključivanje djece u igre i aktivnosti tipične za suprotni spol.4. Reagiram na komentare djece koji sadrže rodne stereotipe.5. Reagiram na komentare roditelja koji sadrže rodne stereotipe.6. Pri izboru bajki, slikovnica, priča i aktivnosti s ulogama vodim računa da likovi nisu prikazani na stereotipan način (npr. ženski likovi su pasivni, unutar kuće, princeze i majke, a muški likovi su aktivni, izvan kuće, hrabri superheroji i spasitelji).7. S djecom pokrećem razgovore o rodnim ulogama i rodnim stereotipima.8. Primjećujem da roditelji svojim ponašanjem podržavaju učvršćivanje rodnih stereotipa kod djece.9. U vrtiću u kojem radim organizacijska politika ustanove usmjerena je na suzbijanje rodnih stereotipa (plan, strategija, kurikulum).10. U vrtiću u kojem radim nude se stručna usavršavanja (unutar i izvan ustanove) vezana uz rodna pitanja u odgojno-obrazovnom procesu.11. U vrtiću u kojem radim održavaju se edukacije za roditelje i tematski roditeljski sastanci vezani uz rodna pitanja.

Mišljenja odgojitelja:

Procijenite u kojoj mjeri se slažete sa sljedećim tvrdnjama:

1. *uopće se ne slažem*, 2. *ne slažem se*, 3. *niti se slažem*, *niti se ne slažem*, 4. *slažem se*, 5. *u potpunosti se slažem*

1. Djevojčice i dječaci zahtijevaju drugačije odgojne metode i oblike komunikacije.2. Rodne uloge (različito ponašanje dječaka i djevojčica) rezultat su bioloških faktora.3. Rodne uloge (različito ponašanje dječaka i djevojčica) rezultat su socijalizacije.4. Roditelji trebaju imati glavnu ulogu u odlučivanju o rodnoj edukaciji njihove djece.5. U vrtiću je potrebno baviti se suzbijanjem rodnih stereotipa te kod djece razvijati svijest o rodnom identitetu, rodnim ulogama i rodnim stereotipima.6. Sadržajno sam dovoljno educiran/a o spolnoj/rodnoj tematici.

7. Podržao/la bih dijete u slučaju da traži da mu se obraća u rodu drugačijem od njegovog * spola:

Ne

Da

Da, ukoliko roditelji zatraže

Da, uz medicinsku preporuku

Procijenite u kojoj mjeri se slažete sa sljedećim tvrdnjama:

1. *uopće se ne slažem*, 2. *ne slažem se*, 3. *nitri se slažem*, *nitri se ne slažem*, 4. *slažem se*, 5. *u potpunosti se slažem*

1. Podržao/la bih izražavanje djeteta koje se dijelom izražava kao dječak, a dijelom kao djevojčica ili se naizmjenično izražava kao dječak i djevojčica.
2. Upoznat/a sam s nordijskim konceptom rodne pedagogije (rodno neutralna, rodno fleksibilna i kompenzacijska pedagogija).
3. Primjeri primjene nordijskog modela rodne pedagogije su korištenje rodno neutralnog jezika, obraćanje djeci u srednjem rodu, poticanje djece na isprobavanje rodnih uloga suprotnih od njihove roda (npr. dječaci glume majke, a djevojčice očeve, zamjena muških i ženskih uloga u predstavama), povremene aktivnosti djevojčica ili dječaka u kojima razvijaju osobine i vještine tipične za drugi spol (npr. asertivnost - verbalizacija emocija). Smatram da bi bilo dobro ovakve pristupe primijeniti u nacionalnom kontekstu.

Imate li dodatan komentar ili preporuku u vezi rodnih uloga i stereotipa kod djece u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju?